

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

Melda ÇELİKER

TÜRKİYE'DE ALEVİLİK: SİYASAL BİR ANALİZ

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Kudret BÜLBÜL**

KIRIKKALE – 2013

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

Melda ÇELİKER

TÜRKİYE’DE ALEVİLİK: SİYASAL BİR ANALİZ

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Kudret BÜLBÜL**

KIRIKKALE – 2013

ÖZET

Bu tez, Aleviliğin geçmişten günümüze olan sürecinin Türkiye özelindeki siyasal boyutunun analitik olarak incelenmesini amaçlamaktadır.

Çalışmada iki ana eksenle hareket edilmiştir. İlk olarak, tarihsel köklerle şekillenmiş olan Aleviliği tanımlama çabasına girilmiştir. İkincisi ise, Alevilerin günümüzde siyasal anlamda dile getirdikleri talepleri ve çalıştaylar süreci incelenmiştir.

Aleviler arasında dile getirilen talepler konusunda tam bir görüş birliği sağlanamamış olsa da; Aleviler, Alevi kimliğinin tanınmasını, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasını ya da Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Alevilerin de temsilini, zorunlu din dersinin seçimlik olmasını ya da Aleviliğe ilişkin bilgiler de içermesini ve cem evlerinin ibadethane olarak resmi makamlarca kabulünü istemektedirler. Bu çerçevede, çalışmada Alevi talepleri ve çalıştaylar sürecindeki görüşmeler ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Zorunlu din dersleri, Alevi talepleri

ABSTRACT

The thesis of this work is to review the culture of the Alevi group, to analyse the political dimension from the past until today.

This report, comprises of two main areas. First to, describe the Alevi culture and how history has shaped the culture. Secondly, the people whom follow the Alevi culture, to evaluate their demands in the political sector and their work in regards to their demands.

Even though there are demands from the Alevi culture, within themselves they have not determined exactly what their main goals are.

Their main demands as previously mentioned are; acknowledgement of the Alevi identity for the department of religious affairs to be removed from the political affairs or for a Alevi representative to be accepted; in public or private schools the compulsory religion lessons to be voluntary or to teach children about the Alevi culture as well; and for their congregation homes to be formally recognized as their religious sanctuary as how Cami's are.

In this perspective, Alevi culture and their place in the society is always in topic and open for discussion.

Keywords: Aleviculture, Compulsory Religious Education, Alevi Cultures Demands

KİŞİSEL KABUL

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Türkiye’de Alevilik: Siyasal Bir Analiz” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

10.12.2012

Melda ÇELİKER

ÖNSÖZ

Alevilik denilen kavram tam olarak neyi ifade etmektedir? İslam'daki ilk bölünmeyi mi? Halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu düşünenlerin savunduğu düşünceyi mi? Acının, hüznün ve isyanın dile getirildiği Kerbela'yı mı? Pir Sultan Abdal'ın, Hacı Bektaşî Veli'nin düşüncelerini özümseyen, insan sevgisini temel alan, insan- Tanrı- doğa sevgisi ve varlık birliği ilkesine dayanan bir yaşam felsefesini mi?

Kimdir bu Aleviler? Anadolu'da yaşayan, Anadolu'nun bir parçası olan Türkmen boyları mı? İsyân eden, merkezi hükümetlere karşı direnen muhalif bir kimlik mi? Devletlerin sindirme politikalarına maruz kalmış deyim yerindeyse katledilmiş bir grup mu? Devlete küsmüş, susmuş, gizlenmiş, sır toplumu haline gelmiş bir toplum mu? Aleviler, İslam ümmetinden midir; değilse Alevilik ayrı bir din ve Aleviler de o dine inanan insanlar grubu mudur?

Alevilik ve Aleviler üzerine bu tarz soruları arttırmak mümkündür. Alevilik, nasıl tanımlanması gerektiği konusunda tam bir karara varılmış bir kavram değildir. Aleviliğin Anadolu'ya özgü nitelikler taşıyan, İslam temelli bir inanç olduğunu belirtebiliriz.

Türkiye'de etnik, dinsel, kültürel farklılıkları bir zenginlik olarak algılamaktayım. Toplumlarda karşılıklı birbirini tanıma ve anlama gerçekleştiği oranda toplumsal barış ve sükûnet gerçekleşecektir. Toplumda 'öteki'ni anlama ve tanıma açısından bu ve benzeri çalışmalar gereklidir.

Bu çalışmada benim çabam, çalışmanın sadece bir yönünü oluşturmaktadır. Varlıklarıyla beni mutlu kılanlar bu çalışmada da destekleriyle vardılar.

En başta; yolumu açan, aydınlatan, fikir ve desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, kıymetli hocam Doç. Dr. Kudret Bülbül'e hayatım boyunca minnettar kalacağım. Bu çalışma, onun gözetiminden geçmeseydi, onun kaleminin gücünden yararlanmasaydı, eminim, bir yanılla hep eksik kalacaktı.

Ankara'da tez çalışmalarım sürerken gösterdikleri misafirperverlik için sevgili teyzem ve ailesine teşekkürü bir borç bilirim.

Son teşekkürümü ise aldığım her kararı sonsuz destekleyen kıymetli aileme sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
KİŞİSEL KABUL	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE ALEVİLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKA PLAN	7
1.1 ALEVİLİKLE İLGİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLAR	7
1.1.1 Alevilik	8
1.1.2 Alevilikte ‘Ali’ Kavramı	14
1.1.3 Anadolu Aleviliği.....	15
1.1.4 Şiilik Kavramı	19
1.1.5 Kızılbaşlık	20
1.1.6 Bektaşilik	22
1.1.7 Dedelik Kurumu.....	26
1.1.8 Batınilik.....	28
1.1.9 Hurufilik.....	29
1.1.10 Kalenderilik.....	31
1.1.11 Yesevilik	32
1.1.12 Vefailik.....	32
1.1.13 Babailik	32
1.2 TARİHSEL ARKA PLAN.....	33
1.2.1 Hz. Peygamber Sonrası Dönem ve Kerbela Olayı.....	33
1.2.1.1 Dört Halife Dönemi.....	33
1.2.1.2 Hz. Ali Sonrası Dönem: Emevi İmparatorluğu Dönemi ve Kerbela Olayı.....	35
1.2.2 Selçuklu İmparatorluğu Dönemi’nde Aleviler.....	37
1.2.3 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde Aleviler	39

1.2.3.1 Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde	
Avelilik- Bektaşılık	39
1.2.3.2 Osmanlı Devleti İle Aleviler Arasındaki	
İlişkinin Bozulması	40
İKİNCİ BÖLÜM: ALEVİ ÖRGÜTLENMESİ	44
2.1 ALEVİ ÖRGÜTLENMELERİNE GENEL BAKIŞ	44
2.2 VAKIFLAR	46
2.2.1 Cem Vakfı	46
2.2.2 Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı	49
2.2.3 Dünya Ehl-i Beyt Vakfı	54
2.3 DERNEKLER	56
2.3.1 Pir Sultan Abdal Kültür Derneği	56
2.3.2 Karaca Ahmet Sultan Kültürünü Tanıtma Dayanışma ve	
Türbesini Onarma Derneği	58
2.3.3 Hüseyin Gazi Derneği	60
2.4 DERGAHLAR	61
2.4.1 Şahkulu Sultan Dergâhı	61
2.4.2 Hacı Bektaş Veli Dergahı	63
2.4.3 Abdal Musa Dergahı	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALEVİLER VE	
TALEPLERİ	65
3.1 TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE ALEVİLER	66
3.1.1 Kurtuluş Savaşı Döneminde Mustafa Kemal ve Aleviler	66
3.1.1.1 Alevilerde Atatürk Sevgisi	68
3.1.2 Tek Partili Dönemde Aleviler	69
3.1.2.1 Dersim Olayları'nda Aleviler	71
3.1.3 Çok Partili Dönemde Aleviler	73
3.1.4 1990'lı Yıllarda Aleviler	78
3.2 GÜNÜMÜZDE ALEVİ TALEPLERİ VE KARŞILANMASI	81
3.2.1 "Alevi Açılımı" ve Çalıştaylar	82
3.2.2 Alevi Kimliğine İlişkin Talepler	86
3.2.3 Diyanet İşleri Başkanlığı'na İlişkin Talepler	87

3.2.3.1	Çalıştaylar Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na İlişkin Görüşmeler.....	90
3.2.4	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'ne İlişkin Talepler.....	93
3.2.4.1	Çalıştaylar Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne İlişkin Görüşmeler	95
3.2.5	Cem Evlerine İlişkin Talepler	98
3.2.5.1	Çalıştaylar Sürecinde Cemevlerine İlişkin Görüşmeler	100
	SONUÇ.....	102
	KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	: Demokrat Parti
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi

GİRİŞ

Alevilik kavramının kapsamı genel olarak; “Hz. Ali’ye candan ve gönülden bağlılık”, “Hz. Ali’nin soyundan gelenlerin yandaşı” , “Anadolu’ya özgü tarihsel bir inanç” , “Yaşam biçimi”, “Alevi ulusu” gibi inançsal, etnik, tarihsel ilişkilere işaret etmektedir.

Bugün, sınırları belirli olan, tam anlamıyla ifade edebileceğimiz bir Alevilik tanımı yapamamaktayız. Aleviliği tanımlama çabalarında dinsel, siyasal, sosyal, tarihsel pek çok alandan yararlanılmaktadır. Öyle ki, Alevilik, pek çok farklı yaklaşıma konu olmaktadır: “İslam içi bir inanç”, “Hz. Ali’yi tutanların dünya görüşü”, “Anadolu’ya özgü bir yaşam biçimi”, “Hükümete taleplerini ileten siyasal bir aktör”.

Kavramın tarihsel kökenini ise dört halife dönemine kadar götürebiliriz. Hz. Muhammet’ten sonra halife olması için Hz. Ali’nin tarafını tutanlar; “Ali yanlısı”, “Alevi” olarak isimlendirilmiştir. Alevi inancı, güçlü tarihsel temellere dayanır. Tarihsel kökenini dört halife döneminden ele alarak incelediğimiz Alevilerin gerek Selçuklu İmparatorluğu gerekse Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde barışçıl dönemlerinin yanı sıra çatışmacı dönemleri de olmuştur. Selçuklu İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşunda rolleri olan Aleviler, imparatorlukların ilerleyen süreçlerinde devlet sistemi ile sorunlar yaşamışlardır. Osmanlı döneminde Safevi Devleti’nin de etkisiyle savaşlar, isyanlarla dolu ilişkiler tarih sayfalarına yazılmıştır. Sisteme küskün olan ve suskun kalmayı tercih eden Aleviler; içe kapanmışlar, Sünni toplumdaki kendilerini koparmışlardır. Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Kurtuluş Savaşı’na Aleviler de destek vermişler; Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile yönetimle barışçıl bir süreç içerisine girmişlerdir. Devlet sisteminin ortaya çıkmasıyla birlikte yapılan bazı uygulamalar (Diyanet İşleri Başkanlığı’nın açılması, tarikatların kaldırılması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri’nin müfredata eklenmesi, gibi..) Alevilerin yönetimle tekrar ters düşmesine neden olmuştur. Devlet yönetimiyle bir kızgın bir barışık dönem geçiren Aleviler, Türkiye’nin çok partili siyasal hayatında genellikle sol eğilimli partileri desteklemişlerdir.

Alevilik, günümüz Türkiye'sinin temel tartışma konularından birisidir. Siyasal, sosyal, dinsel, kültürel ve diğer alanlarda sıklıkla gündemimizde yer almaktadır. Güncel hayatta bu kadar çok alanda tartışma konusu olan Aleviliği; seslerini duyurmaya çalışan bu 'sır toplumu', Alevileri, anlama ve tanıma çabasının bir ürünüdür bu çalışma bir anlamda. Alevi taleplerini anlayabilmek için Alevileri tanımak; bunun için de Aleviliği anlamak gerekliydi. Bu nedenle, bu konuyu akademik bir biçimde araştırmayı gerekli buldum. Konu, ilk önce yüksek lisans seminer çalışmasında hazırladığım bir ödevde yer aldı. Lakin Alevilik, böylesi bir ödevin sınırlarını aşan bir konuydu. Her nasılsa ben, ödev sonrasında da, kendimi Alevilik üzerine okuyup yazarken buldum. Bu tez çalışmasında benim amacım, siyasal alana ilişkin Türkiye'deki Alevilerin analizini yapmaktı. Bunun için; sayısız eser okudum, pek çok yüksek lisans ve doktora tezi inceledim, Alevi örgüt yöneticileriyle görüştim. Bu çalışmada, Alevileri ve Alevilik olgusunu tarafsız ve bağımsız bir biçimde, akademik çalışma ahlakına uygun bir tarzda ele almaya çalıştım.

Bir dine, bir kültüre, ya da etnik bir gruba ilişkin araştırmalar yapmak, görüş bildirmek, yazı kaleme almak; o dine, o kültüre, o kimliğe mensup olduğunuz anlamına gelmez. Yani; Aleviliği anlamak, Alevilerin sesine kulak vermek için de Alevi olmak gerekmez. Bu noktada, söylemek istediğim husus, benim Alevi olmadığımıdır. Ben, bu çalışmada toplumda 'öteki' olarak görülen kesimle ilgilendim. 'Öteki'ni tanımak, anlamak, dinlemek ve kavramaktı tek çabam.

Alevilik üzerine bir çalışma yapmak, kendi içinde bir takım zorluklar barındırmaktadır. Çalışmaya başlarken; Aleviliğin somut, herkesçe aynı şekilde bilinen bir olgu olduğunu düşünmekteydim. Çalışma ilerledikçe, Alevilik üzerine okumalar yaptıkça Aleviliğin tekil bir tanımının dahi olmadığını gördüm. Herkesin aynı şekilde düşündüğü, bir tanım birliğinin dahi olmadığı, sınırları çok geniş olan bu kavramı izah etmeye çalışmak benim için bu çalışmada yaşadığım başlıca zorluklardan biriydi. Alevilik üzerine yapılan her çalışmada karşılaşılan zorluk ise; bir 'sır toplumu' ile çalışmakta olduğunuz gerçeğidir. Öyle ki; bu toplum, kimliğini dile getirmemekte, toplumdaki diğer kesimlerden kendisini koparmış vaziyette yaşamaktadır. Devlete küskün, kırgın ve haksızlığa uğradığını düşünen bu suskun toplumun söylemlerini büyük bir hassasiyetle dinlemek gerekiyordu. Bahsetmek istediğim bir diğer zorluk ise çalışmanın üçüncü bölümünde Alevi talepleri kısmında kendini gösterdi. Günümüzde

temel tartışma noktalarından olan Alevi Talepleri konusunda Alevi örgütlerinin üzerinde uzlaştığı taleplerin olmamasıydı. Alevilerde tek merkezden yönetilen örgütlenme yapısından bahsedememekteyiz. Her bir Alevi örgütü, farklı talepler ve çözüm önerileriyle siyasi sahnede yer almaktadır. Her bir örgütün talepleri ve çözüm önerilerini derlemekte bazen çaresiz kaldığımız bir gerçektir. Sorunun güncelliğini devam ettirmesi, Alevi taleplerinin henüz bir sonuca ulaşmamışlığı ise en temel zorluklardandı.

Aleviler, toplumsal örgütlenmeleri vasıtasıyla; uzun süredir gizledikleri kimliklerini ifade etmeye başlamışlar, kültürlerini anlatmışlar ve yönetimden taleplerini dile getirmişlerdir. Alevilerin dile getirdikleri talepleri geçtiğimiz yıllarda düzenlenen çalıştaylarda konu edilmiştir. Alevi Açılımı çerçevesinde düzenlenen çalıştaylar, Alevi sorununun karşılıklı görüşüldüğü bir süreç olmuştur. Bu süreçte Alevi toplumu; sorunlarını, taleplerini devlet ve topluma anlatma imkânı bulmuştur. Çalıştaylarda ise benim de bu çalışmada incelediğim Alevi kimliğine ilişkin talepler, cem evlerine ilişkin talepler, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerine ilişkin talepler görüşülmüştür.

Yukarıda Aleviliğin dinsel, siyasal, sosyal, tarihsel pek çok boyutunun olduğuna değinmiştik. Bu çalışmada Aleviliğin daha çok tarihsel boyutuna değinilerek siyasal alandaki etkileri üzerinde durulacaktır.

Araştırma İle İlgili Metodolojik Bilgiler

Bu çalışma, Aleviliğin sosyal ve siyasal boyutunun Türkiye’de nasıl algılandığı ile ilgilidir. Aleviliğin ibadet şekilleri, dini törenleri bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

1. Araştırmanın Konusu

Türkiye’de Alevi sorunu, son yıllarda pek çok akademisyen, siyaset bilimci, Alevi yazar, Alevi örgüt temsilcisi, hükümet temsilcisi tarafından televizyon programlarında, basın yayın organlarında artan oranda yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın temel konusu; Aleviliğin ne olduğunu, Aleviliğe ilişkin düşünen, yazan, yorumda bulunan düşünür ve akademisyenlerin perspektifinden ortaya koymak; bu çerçevede Alevilerin kurumsallaşma sürecinde oluşturdukları örgütlenmeler hakkında genel bir bilgi vererek; günümüz siyasal sürecinde Türkiye’de temel tartışma

noktalarından olan Alevi taleplerine ve bunların karşılanması hususunda yapılan çalışmaları ortaya koymaktır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada; Türkiye’de farklı inanç ve ritüellere sahip olan Alevi grubunun inançlarının genel esaslarına değinerek bu grubu tanımak, siyasal sistemden yerine getirilmesini diledikleri taleplerini ve bu taleplerin ne oranda karşılandığını çalıştaylar süreci paralelinde araştırmak amaçlanmaktadır. Alevi ibadetlerinin özelliklerini, inançsal ritüellerini ortaya koymak bu çalışmanın hedeflerinden değildir.

Alevilik- Bektaşilik, Türkiye’nin önemli sosyal, dinsel ve siyasal bir gerçeğidir. “Türkiye’de Alevilik: Siyasal Bir Analiz” isimli tez çalışmamızda, Alevilerin örgütlenme süreçleriyle birlikte daha sık dile getirdikleri taleplerinin Türk siyasal sürecindeki izlerini tespit etmek esas amacımızdır. Bu noktada karşılaştığımız esas sorun ise her bir Alevi örgütlenmesinin talebinin bazı durumlarda birbiriyle örtüşmemesi olmuştur.

Araştırmanın diğer bir amacı ise; günümüz Alevi örgütlenmelerinin siyasi, sosyal, dini yapısını incelemektir. Bu çalışmada Alevi örgütlerinin Türk siyasal ve sosyal hayatındaki bakış açıları da incelenmiştir.

3. Araştırmanın Önemi

Günümüzde Aleviliği dini, sosyal, etnik ve kültürel açıdan inceleyen pek çok çalışma mevcuttur. Ancak; Alevilik son yıllarda kendini anlatma ve tanımlama çabası içerisine girmiştir. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak Aleviler siyasal süreçte rol alarak hükümete taleplerini dile getirmektedirler. Bu çalışmanın Alevilik üzerine yazılan pek çok akademik çalışmadan farkı; Türkiye’de güncel bir sorun olarak görülen Alevi sorununu ve Alevi taleplerinin karşılanması sürecini ağırlıklı olarak Alevi kaynaklarından ve kendilerini Alevi olarak tanımlayan yazarlar üzerinden ifade etmesidir.

Araştırmanın önemi, Türkiye’de Alevi taleplerinin genel olarak tespiti ve bu konuda üretilebilecek çözümlere katkı sağlamayı amaç edinmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede çalışma;

1. İlk olarak; Alevilik kavramını, onun üzerinde çalışmalar yapan düşünürlerin, akademisyenlerin fikirleri ekseninde ifade etmeyi amaçlamaktadır. Alevilik üzerine yapılan pek çok tanımlamayı, anlatıyı derlemesi açısından Alevilik araştırmalarına katkıda bulunacaktır.

2. Aleviler, kurumsallaşma çabalarında Türkiye’de de pek çok dernek, vakıf, dergâh, cem evi kurmuşlardır. Çalışmada; kurumsallaşan Alevilerin kurdukları örgütlenmeler analiz edilecektir. Çalışma, Alevi örgütlenmeleri hakkında bilgi sahibi olmak isteyenleri bilgilendirecektir.

3. Çalışma, Aleviliğin tarihsel köklerinin güçlü olduğunu belirterek; Aleviliğin tarihsel gelişimine değinmektedir. Dört Halife Dönemi’nden başlayan süreç, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları, Cumhuriyet dönemi ve Çok Partili Dönem’de Alevilerin devletle ilişkilerini ve yönelimlerini anlatmakta ve günümüz siyasal sürecindeki pozisyonlarına değinmektedir. Bu bağlamda, Aleviliği tarihsel bütünlüğü ile incelemek isteyenler için faydalı olacaktır.

4. Aleviliğin güncel yanına da işaret eden çalışma; günümüz siyasal sürecinde Alevilerin dile getirdikleri taleplerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, hükümet temsilcilerinin, Alevi temsilcilerinin, düşünür ve yazarların katıldığı çalıştaylar süreci; Alevi sorununu tespit etme, taleplerde uzlaşma sağlama maksadıyla başlatılmıştır. Çalışma, Türkiye’de Alevilik araştırmalarının önde gelen ismi, Alevi çalıştayları koordinatörü Necdet Subaşı’nın izlenimlerinin gözlemlenmesine de katkı sağlayacaktır.

Araştırma, üç bölümden oluşmaktadır. Aleviliğin ne olduğuna dair tanım çabaları ile Aleviliğin bünyesinde barındırdığı temel kavramların açıklanması ve Aleviliğin tarihsel gelişiminin anlatılması, “Türkiye’de Alevilik: Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan” adını taşıyan Birinci Bölümde; Alevi kurumsallaşmasına ilişkin Türkiye’de kurulan Alevi örgütlenmelerine “Alevi Örgütlenmesi” başlıklı İkinci Bölümde; Alevilerin devlete bakışı, Kurtuluş Savaşı, tek partili dönem, çok partili dönem, 1990’lı yıllarda Alevilerin siyasal yönelimleri ile günümüz siyasal sürecinde dile getirilen Alevi taleplerine ise “Cumhuriyet Döneminde Aleviler ve Talepleri” adını taşıyan Üçüncü Bölümde yer verilmiştir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Türkiye'deki Aleviler ve Alevi örgütlenmeleri ile sınırlıdır. Araştırmanın Türkiye'deki tüm Alevilerin ya da Alevi örgütlenmelerinin taleplerini dile getirmiş olma iddiası söz konusu değildir. Bunun esas nedeni ise; Türkiye'deki Alevilerin ve Alevi örgütlenmelerinin bütünlük içinde hareket edememesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye genelinde geniş Alevi kitlelerine hitap etmeyen Alevi rgtleri ile yurt dışındaki Alevi rgtleri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

5. Araştırmanın Metodu

Çalışmada veriler; kitap, dergi, gazete, köşe yazıları, yayımlanmış yada yayımlanmamış yüksek lisans ve doktora tezlerinden literatür toplama yoluyla elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ALEVİLİK:

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKA PLAN

1.1 Alevilikle İlgili Bazı Temel Kavramlar

Alevilik; tarihi, siyasi, dini, sosyal bir kavramdır. Ayrıca Alevilik kavramının güncel bir kavram olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Alevilik teriminin kullanılmaya başlanması İslam siyasi tarihine -hilafet mücadelelerine- rastlar. Hz. Peygamberin vefatını müteakip ortaya çıkan ve üçüncü halifenin öldürülmesinden sonra da şiddetlenen hilafet münakaşalarında Ali tarafını tutanlara el- Aleviyye veya Şiatül Ali (Ali’ye bağlı olanlar, Ali taraftarları) denilmiştir. Bu anlamıyla Alevi terimi Hz. Ali taraftarlarından oluşan siyasi topluluğu ifade eder (Ocak, “Alevi”: 369). Alevilik kavramı sözlükte “Ali’ye mensup” anlamına gelir. Alevi terimi İslam tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler anlamında kullanıldığı gibi Hz. Ali’nin etrafında şekillenen siyasi, dini ve itikadi mezhepler anlamında da kullanılmaktadır (Akkoç, 2007: 5, Subaşı, 2005: 17, Zelyut, 2002: 11).

Aleviliğin ne olduğuna ya da nasıl tanımlanması gerektiğine ilişkin tartışmalar halen devam etmektedir. Alevi Çalıştayları koordinatörü Necdet Subaşı, Aleviliğin bir din, mezhep ya da inanç sistemi, bir yaşam felsefesi veya ilerici, devrimci bir eylem tarzı olduğundan gerçek İslam olduğu görüşüne ya da İslam’ın Türklere has biçimi olduğu görüşüne; İslam ile uzaktan yakından ilişkisi olmayan ateist bir felsefe olduğu tezinden; İslam içinde bir mezhep mi yoksa İran ya da Türk orijinli ayrı bir din olduğu görüşüne kadar geniş çaplı bir şekilde günümüzdeki siyasi odaklanmaları harekete geçirmekte olduğunu düşünür. Subaşı’na göre; Bugün gelinen noktada ‘Alevilikler’ vardır, tekil bir Alevilik yoktur (Subaşı, 2005: 121- 126).

Aleviliği tanımlamaya, Alevi taleplerine çözüm üretmeye yönelik çalışmalar; siyasetten sosyolojiye; tarihsel açıklamalardan dinsel ritüellere kadar pek çok yaklaşıma konu olabilmektedir. Böylesine disiplinler arası pek çok alanda adını duyuran Alevilik, kanaatimce de bir tanım problemi yaşamaktadır. Alevilik gerçekte nedir; Aleviler bu sürecin neresinde durmaktadır şeklindeki sorular günümüzde de Alevilik adına halen

araştırılan, konuşulan, tartışılan sorulardır. Alevilik ya da Aleviler denildiğinde ilk akla gelen ana konular şu şekilde ifade edilebilir:

- Aleviliğin İslam inancı ekseninde teolojik boyutu,
- Tarihsel süreçten geçerek günümüze ulaşmayı başarmış olmalarından dolayı tarihsel boyutu,
- Kendilerini Alevi olarak tanımlamalarından dolayı sosyolojik boyutu,
- Demokratik ortamda, siyasi mekanizmadan sorunlarına çözüm istemekle siyasal boyutu.

Tam olarak tanımlanmamış bir kavram olmakla birlikte pek çok kavramı da bünyesinde barındıran; bu kavramlarla birlikte düşünüldüğünde daha anlaşılır hale gelen Aleviliği bu kavramları tanımlamadan izah etmeye çalışmak, anlamlı bir bütünlük arz etmeyebilir. Bu nedenle izleyen paragraflarda öncelikle Alevilik ve onun ilişki içinde olduğu, beslendiği, etkilendiği kavramlar olan Kızılbaşlık, Bektasilik, Anadolu Aleviliği, Şiilik, Batnilik, Hurufilik, Kalenderilik, Yesevilik, Vefailik incelenecek ardından tarihsel süreç içinde Aleviliğin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı, geçmişten günümüze hangi gelenek ve hangi siyasal-sosyal-ekonomik-dini süreçler içinden süzülüp geldiğine değinilecektir.

1.1.1 Alevilik

Aleviliği tanımlama çabalarında görülebileceği gibi; Alevilik tanımlarının genel çerçevesi ağırlıklı olarak “Hz. Ali’ye candan ve gönülden bağlılık” (Noyan, 1995: 17), “Hz. Ali’nin soyundan gelenlerin yandaşı” (Yılmaz, 2005: 30), “Anadolu’ya özgü tarihsel bir inanç” (Aydın, 2007: 109), “Yaşam biçimi” (Zülfikar, 1995: 21, Akar, 1999: 31-112), “Alevi ulusu” (Engin, 1999: 289-290) gibi inançsal, etnik tarihsel ilişkilere işaret etmektedir.

Alevilik, görüldüğü üzere farklı tanımlamalara, farklı değerlendirmelere, çok farklı anlatımlara konu olabilmektedir. Böylesine farklı şekillerde ifade edilebilen Aleviliği ikili bir ayırım yaparak tanımlama gayretine girmenin daha anlaşılır olacağı kanaatindeyim. Alevilik tanımları, “İslam Dairesi İçinde Düşünenler”, “İslam Dairesi Dışında Düşünenler” şeklinde ikili bir ayırımla düşünürlerin yorumları üzerinden ifade edilecektir.

İslam Dairesi İçinde Düşünenler

Bu düşünörlere göre Alevilik, İslam inancı temelinde yükselen; Hz. Muhammed'in hem amcasının oğlu hem de damadı olan Hz Ali'ye gönölden bağlılığı ifade eden, bağlılarının Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat makamlarıyla inançlarını ifade ettikleri İslam'ın bir yorumudur. Bu grup içinde değerlendirdiğimiz düşünörlere göre Alevilik, Hz. Muhammed'i izleyen üç halifeyi tanımayan, Hz. Ali'yi imam ve halife kabul eden, onun soyundan gelen ya da izinden giden tüm Bâtını mezhep ve tarikatları kapsayan, kendilerine özgü kural ve törenleri bulunan dinsel ve siyasal inanç sistemidir. Bektaşî toplumu içinde en yüksek mevki sayılan Dedebabalık makamında bulunmuş Bedri Noyan'ı, Alevi kökenli gazeteci ve araştırmacı yazar Rıza Zelyut'un yaklaşımlarını bu grup içinde değerlendirebiliriz.

Alevilik görüşlerini İslam Dairesi İçinde değerlendirdiğimiz düşünörlere göre Alevi sözcüğü Ehli Beyt yandaşlığı anlamında kullanıldığı gibi, Hz. Muhammed'in soyundan gelenler için de kullanılmaktadır. Hz. Ali ve Hz. Fatma'dan gelen bu soy genel olarak Alevi diye adlandırılmaktadır.

İzleyen paragraflarda Aleviliğin İslam dairesi içinde olduğunu düşünöen kimselerin görüşlerine yer verilecektir.

“Kentın Alevileri” isimli kitabın yazarı Nail Yılmaz, Aleviliğin kelime olarak Arapçada, “Ali'ye mensup”, “Ali'ye ait” anlamında kullanılmakta olduğunu; Mezhepler tarihi ve Tasavvuf Edebiyatında ise “Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve ona bağlı olmak” anlamında kullanılmış olduğunu belirtir. Bu bakımdan Hz. Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan kimseye “Alevi” denir. Ayrıca Alevilik kavramı, Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak görmek ve Hz. Muhammed'den sonra meşru halife olduğu ve Hz. Ali'nin ve onun soyundan gelenlerin yandaşı olunduğu şeklindeki bu içerik Yılmaz'a göre “Şii” kavramı ile de aynı anlamda kullanılmaktadır (Yılmaz, 2005: 30).

Bedri Noyan ise Alevi sözünün Hz. Ali'ye ve onun soyuna candan, gönölden bağlı anlamının bulunduğunu; kullanılan genel anlamının ise Hz. Peygamberden sonra Hz. Ali'nin halifeliğini ve imamlığını tanımak olduğunu belirtmiştir (Noyan, 1995: 17).

Alevi düşünür Rıza Zelyut, Alevliğin siyasal boyutunu vurgular. Zelyut'a göre; Ali taraftarlığının ortaya çıkış zamanı hangi döneme rastlarsa rastlasın kesin görünen bir şey vardır ki, o da Aleviliğin ortaya çıkışının siyasal bir biçimde gelişmiş olduğudur. Ali taraftarlığı ya da Alevilik, Hz. Ali'nin tarafını tutan insanların dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu nedenle Aleviliğin kaynağını siyasal bir harekete dayandırmak mümkündür. Zelyut, Aleviliği Birinci İmam Ali'nin tarafını tutan insanların dünya görüşü olarak tanımlar. Buna yalın biçimiyle, Ali Partisi de denilebilir. Alevilik kavramının ortaya çıkması Hz. Ali dönemine kadar uzanır. Alevilik genel anlamda, İslamiyet içinde ortaya çıkan bir 'yan tutma' olayıdır. Bu nedenle de siyasi bir tavidir. Aleviliğin kaynağı en başında, tamamen siyasal bir harekete dayanmıştır. Zelyut'a göre Alevilik, özde üç temel unsura işaret eder:

1. Alevilik İslam'ın içindedir.
2. Hz. Muhammed İslamiyet'in kurucusu olarak Alevilikte de temeldir.
3. Alevilikte Hz. Muhammed dışlanmaz (Zelyut, 1992: 19).

Alevilik inancında uç nokta sayılabilecek kavram Ali- Allahiye kavramıdır. Buna göre; Alevilerin bir bölümü, Hz. Ali'yi 'Allahlaştıracak' seviyede derecelendirirler. Bunlara Gaaliye ve müellihe denir ya da Ali- Allahiye de denir. Bu çeşit Alevi Türkiye'de yoktur. Bektaşî- Aleviler Hz. Muhammed ve Ali'yi aynı ilahi nurdan yaratılmış olarak kabul ederler. Müşterek olan nokta Hz. Ali ve onun soyuna bağlılık, Hz. Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi beraber sevmektir. Aleviler; On iki İmama bağlı, Caferi mezheplidirler (Noyan, 1995: 17).

İslam Dairesi Dışında Düşünenler

İslam dairesi dışında düşünenlere göre Alevilik, bir inanç değil; Anadolu motifleriyle şekillenmiş bir yaşam biçimi, etnik bir kimlik ya da güncel bir kavramdır. Gazeteci yazar Erdoğan Aydın, günümüz Alevi yazarlarından Yaşar Uçar, Alevilik konusunda önemli çalışmaları olan İrene Melikoff bu gruba dâhil isimler arasındadır. İzleyen satırlarda bu gruba dâhil kimselerin görüşlerine yer verilecektir.

Alevilik Bir Yaşam Biçimidir

Aleviliği bir yaşam biçimi olarak düşünenlere göre; Alevilik bir inanç sistemi olarak değil; Anadolu'da şekillenmiş düşünce ve davranış ekolü olarak adlandırılmalıdır. Aşağıda bu savı destekleyen araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir.

Gazeteci yazar Erdoğan Aydın'a göre Alevilik bir yaşam biçimidir. Erdoğan Aydın Aleviliği şu şekilde yorumlamaktadır;

Alevilik, gökyüzünden inmiş tarih dışı bir inanç olmadığı gibi Ali'nin hilafet hakkının yenmesi üzerine oluşmuş İslam içi bir mezhep de değildir. Alevilik, göçle gelen ve burada yaşamakta olan farklı inançların birleşimiyle Anadolu'da şekillenmiştir. Alevilik, tarihsel bir inançtır; tarihin belli bir evresinde, insanların içinde bulunduğu yaşam koşulları ile biçimlenmiştir." (Aydın, 2007: 109).

Aleviliği kendi başına bir din değil; çeşitli dinlerin etkisi altında kalmış bir yaşam biçimi olarak tanımlayanlar arasında Kürdistan Aleviler Birliği'ni görmekteyiz. Birliğin Programı'nda bu söylemi destekleyen açıklamayı görmekteyiz:

Alevilik, Ortadoğu, Mezopotamya ve Anadolu'da yaşayan halklar arasında İslamiyet'in gelişimi sürecinde oluşmuş ve yaygınlaşmış bir dini inançtır. En fazla da göçebe ve yarı göçebe yoksul Kürt ve Türkmen halkları arasında yayılmıştır. İslamiyet'in egemen yorum ve evrimleşmesi demek olan Sünnilik, egemen feodal sınıfların ve devletlerin tercihi olurken, Alevilik bu egemen sınıf ve devletle çıkarları taban tabana zıt olan ve ona karşı savaştan ezilen halkların dini inancı olmuştur. Egemen İslam olan Sünnilikle feodalleşen, merkezi devlet ve imparatorluklar kuran egemen sınıflara karşı Alevilik, bir isyan, bir direniş, bir kurtuluş bayrağı olmuştur (Zülfikar, 1995: 21, Aktaran: Olsson, Özdalga, Raudvere, 1999: 69).

Alevi yazar Hüseyin Akar (1999: 31- 112) da Aleviliği bir yaşam biçimi olarak tanımlayanlar arasındadır. Akar, yaşam biçimi olgusunu şöyle açıklamaktadır:

Alevilik, Tanrı'yı insanla özdeşleştiren, çağdaş bir yaşam biçimidir. Bu yaşam biçiminde; Mürşit var, Pir var, Rehber var, Cem var. Halka ibadet, Hakka ibadet var. Musahiplik (kardeşlik) var, Düşkünlük (sorgulama) var, Cins eşitliği var, Semah var, Saz var, Söz var.. Siz buna din deyin, mezhep deyin, tarikat deyin, ne dersiniz deyin yedi yüzyıllık çağdaş bir inanç;

yaşam biçimidir. Bir ayrı kültür, bir ayrı değerler birleşimi, Bektaşî Velîlerle belirlenen, Pir Sultanların, Yunus Emrelerin ezgileri ile bezenen yaşam biçimidir. Aleviliğin yaşam biçimi ile tanımlanması; insan haklarının, demokrasinin, çağın gereğidir (Akar, 1999: 31- 112).

Günümüz Alevî yazarlarından Yaşar Uçar Aleviliği bir yaşam biçimi olarak tanımlar. Uçar'a göre;

Yaklaşık X. Yy. dan günümüze dek Orta Asya'dan Balkanlara kadar uzanan coğrafyada mevcut tüm kültür ve dinlerdeki ortak özü yani sevgiyi yetkinlikle özümseyen bu özü tasavvufî bir söylem ve engin hoşgörüyüyle din, dil, ırk, cins, düşünce ve sınıf farkı gözetmeksizin tüm insanlara, canlı, cansız tüm varlıklara yansıtan, dünyada benzeri olmayan bir ibadet ve yaşam biçimiyle kendini ifade ederken en yüce değer olarak merkeze insanı koyan aşkın inanç ve felsefe sistemine Alevilik denir (Uçar, 1996: 23).

Alevilik Etnik Bir Kimliktir

Alevî kavramının içeriğini oluşturan unsurlar daha çok inanç kaynaklı olduğundan meseleyi herhangi etnik grubun tekeline indirgemek bilimsel açıdan mümkün değildir. Buna rağmen Aleviliği belli bir etnik grup çerçevesinde ele alan çalışmalar da yok değildir. Kimileri Türklük, kimileri Kürtlük, kimileri de Zazalık etnik kimliğini Aleviliğin merkezi kimliği olarak görürler (Yaman, 2001: 29). Başka bir görüşe göre ise "Alevî Türk", "Alevî Kürt" diye bölümlenmeler yanlıştır ve "Alevî Ulusu", ayrı bir etnik varlıktır (Engin, 1999: 289–290).

Alevilik Güncel Bir Kavramdır

Alevilik konusunda önemli çalışmaları olan Melikoff'a göre; Alevilik, işaret ettiği anlam bakımından eski değil, aksine oldukça yeni bir terimdir. Melikoff, Aleviliğin örf ve cemaat dışı bir İslam mezhebini adlandırmak üzere ortaya çıkışını ancak 19. yüzyıla doğru olduğunu belirtir (Melikoff, 1993: 53). Alevilik öncesinde geçerli olan terimin Kızılbaşlık olduğunu ve onun ortaya çıkışının 15. Yüzyıla rastladığına işaret eder.

Alevilik ile İlgili Bir Tanımlama Çabası

Alevilik; farklı tanımlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. 'Alevilik' denildiğinde herkesin tek bir şeyi anladığını söylemek doğru değildir. Alevilik, herkes için aynı

anlamı ifade eden bir kavram değil; kendi bünyesinde disiplinler arası pek çok alanı ilgilendiren etkileşimler yaratan bir kavramdır.

Alevilik, temelinde Ehl- i Beyt sevgisini barındıran, Hz. Ali'ye duyulan sevginin nazarında Hz. Hüseyin'e yapılan zulmün gözyaşlarını da içeren bir kavramdır. Alevilik, tarihten günümüze kadar ulaşmayı başarmış olup, şekillenme sürecini Anadolu'da tamamlamıştır. Bütün dünyaca tanınan Hacı Bektaşî Veli, Pir Sultan Abdal gibi değerlerin görüşlerinin özünde Alevilik ritüelleri vardır. Aslında Aleviliğe ilişkin farklı yaklaşımların Aleviliğin farklı yönlerine işaret ettiği söylenebilir. Bu nedenle belki de bütün bu farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar hep birlikte Aleviliği oluşturmaktadır.

“Alevilik bir dindir.” Şayet; Aleviliğin bir din olduğu yaklaşımını savunuyorsak; Aleviliğin özü birebir İslam'dır. Alevilik, İslam'dan ayrı düşünülemez bir inançtır. Alevilikte de İslam'ın kutsal saydığı değerler kutsaldır. İslam'da yapılan ibadetler Alevilikte de kabul görür. Alevilik bir inançtır ve Şariat, Tarikat, Marifet, Hakikat makamlarıyla ilahi olana erişme amacı taşır.

“Alevilik bir yaşam biçimidir.” Şayet; Aleviliğin bir yaşam biçimi olduğunu düşünüyorsak; haksızlığa ve zulme karşı direnen varlıklarını, inançlarını bugüne dek taşımayı başarmış bir gruptan bahsediyoruz. Bu grubun kültürel özellikleri, ezgileri, şiirleri ve söylemleri Anadolu'da şekillenmiştir. Alevilik, Anadolu'ya özgü bir yaşam biçimi sunmaktadır.

“Alevilik, etnik bir kimliktir.” Şayet Aleviliğin etnik bir kimlik olduğundan da bahsedebiliyorsak; “Aleviyim” Diyebilmenin temelinde Aleviliğin etnik bir kimlik olarak algılandığından söz edebiliriz. Her bir Alevinin “Aleviyim.” Diyebilmesi, “Aleviyiz.” birlikteliğini meydana getirir ki; ‘Alevi ulusu’ adında bir ulustan söz edebilme imkânını oluşturur.

Özetle; herkesin aynı şeyi algıladığı bir Alevilikten bahsedemiyoruz. Alevilik; kimine göre bir inanç iken; kimine göre bir yaşam biçimi ya da etnik bir kimlik olarak tanımlanabiliyor. Subaşı'nın belirttiği “Tekil bir Alevilik yok; Alevilikler var.” sözünün bu anlamda ifade edilmesi gereken doğru bir yargıyı oluşturduğunu düşünmekteyim. Bu ifade bize ‘*Hangi Alevilik*’ sorusunu dile getirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu soru,

Aleviliğin hem geleneksel hem de modern yapısı göz ardı edilmeden; etnik, dinsel, kültürel ve tarihsel noktaları vurgulanarak cevaplandırılmalıdır.

Böylesi bir çalışmada; Aleviliğin sadece inançsal boyutuna işaret eden bir analiz, Aleviliği ifade etmede eksik kalacaktır. Zira Aleviliğin yaşam biçimi, tarihsel bir süreç, siyasal bir hareket boyutlarını göz ardı edecektir.

Yukarıda Aleviliğin dini, siyasi, tarihi, güncel, sosyo- ekonomik, siyasal pek çok alanda etkilerinin bulunduğu bahsetmiştik. Ancak; sosyo- ekonomik, tarihsel, dinsel, siyasal bu yönlerin eşit oranda Alevilik'e katkıda bulunduğunu savunmuyorum. Söylemek istediğim şu ki; Alevilik, sadece inançsal boyutta ya da Ehli Beyt sevgisiyle açıklanamayacak kadar çok boyutlu ve kapsamlı bir kavramdır. Belki de bu nedenledir; Alevilik denildiğinde – Dini boyutta; cem törenlerini, dedelik kurumunu, musahipliği anımsamamız; - Etnik bir kimlik olarak; belli gruplar halinde yaşamayı tercih ettiklerini hatırlayıp; Zazalık kimliğiyle ilişkilendirmemiz; - Tarihsel bir süreç boyutunda; Anadolu'da şekillenen, Pir Sultan Abdal, Hacı Bektaş Veli ezgileri ile sazıyla sözüyle günümüze kadar ulaşmayı başarmış süreci anımsamamız; - siyasal bir hareket olarak; siyasal rejime dile getirdikleri taleplerini hatırlamamız.

Alevilik, Zelyut'un "İslamiyet içinde bir yan tutma olayı" düşüncesine paralel olarak; İslam'ın dışında ayrı düşünemeyeceğimiz bir inanç, içerisinde Anadolu motiflerini taşıyan bir yaşam biçimi, siyasal mekanizmaya taleplerini duyurmayı başaran siyasal bir harekettir. Aleviliği İslam kültür dünyasının dışında ele almak mümkün değildir. Hak, Muhammed, Ali, On iki İmam, Ehl-i Beyt, Kuran gibi içerikler Aleviliğin içinde kullanılan kavramlardır.

Alevi kavramsallaştırmasının Ali'den bağımsız olarak anlaşılması mümkün değildir. Bu yüzden Alevilikte Ali algısını açıklamaya çalışmanın faydalı olacağı kanaatindeyim.

1.1.2 Alevilikte 'Ali' Kavramı

Alevilik inancının temelinde Ehli Beyt'e duyulan sevgi ve özlem yatar. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadıdır. Hz. Ali, Alevi inancı için çok önemli bir kavramdır.

Alevi inancında Hak- Muhammed- Ali üçlemesi vardır. Bu üçlemede, ‘ Hak- Muhammed- Ali bir bütün ve nurdurlar.’ Alevilikte Tanrı, Muhammet ve Ali suretinde görünmüştür. Bu üçlemede ortak gibi görünen vurguya rağmen yine de bütün hikâyelerde Hz. Ali’nin genellikle Hz. Muhammet’ten üstün tutulduğu belirtilebilir (Subaşı, 2005: 36). Bu inançta Muhammet bir ilim şehridir; Ali ise o şehrin kapısıdır. Aleviler için Muhammet- Ali kavramı tek bir varlığı ifade eder. Bu varlığın dışı Muhammet; içi Ali’dir. Dış; şeriatı temsil eder; iç ise hakikati ifade eder. Bu inançta Muhammet bir ilim şehridir; Ali ise o şehrin kapısıdır.

Aleviliğin temel kavramı olan Ali, Sünni bakış açısındaki Ali’ den farklı olarak algılandığını söyleyebilirim. Alevilikte Ali, nasıl yaşadığı ve neler yaptığı tarihsel kayıtlarla bilinen Muhammet’in damadı, amcası Ebu Talip oğlu ve sözcüğün gerçek anlamında bir imam olan Ali’den farklılaşmıştır. Alevilikte bahsedilen Ali, yazar Erdoğan Aydın’ın ifadesiyle; hümanist ve adaletçi yanları belirginleştirilip, cihatçı ve şeriatçı yanları törpülenerek eline, beline, diline hâkim hale getirilmiştir. Anadolu Aleviliğinde ise; Ali, Muhammed’in tilmizi Ali olmaktan çıkarılmış, Kırkların başı ve Tanrı’nın sureti görünümü kendisinde kılınmıştır. Aleviler için Ali, İslam dininin cihat savaşçısı, şeriatın esas temsilcisi değil; tıpkı Baba İlyas gibi peygamber, tıpkı İsa gibi Allah, yine vahdet-i vücud anlayışı içinde evren, doğa, güneş, ay ve kendilerini kâmil, temiz hissettiklerinde aynada yüzlerine görünen surettir. Özetle Alevilerin Âlisi, Kırklar Meclisi’nin başı, eşitler arası birinci, ortaklaşacı, barışçı Tanrısal bir kimliktir. Aydın’a göre Ali algılanışındaki niteliksel farkı ortadan kaldırarak, onu tarihsel Ali’ye indirgemek, gerçekte Aleviliğin içini boşaltmak, niteliğini değiştirmek olacaktır (Aydın, 2007: 92- 107).

Sünnilikte ise Ali, Tanrıyla kıyaslanamaz bir insan, Muhammed ile kıyaslanamaz bir izleyici ve İslam’ın önemli savaşçılarından biridir. Sünni bakış açısında Ali, Hz. Muhammed’in damadı ve amcasının oğlu olarak Hz. Muhammed’e etnik temelde bağlılığı da ifade etmektedir.

1.1.3 Anadolu Aleviliği

Anadolu Aleviliği, geçmişte Anadolu’da yaşamış, günümüzde de halen yaşamakta olan Aleviliği anlatır. Alevilikte sıkça kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Anadolu Aleviliği’ni tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, yazılı

olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı eski inançların İslami şekiller altında yaşamaya devam ettiği bir halk İslam'ı olarak tanımlayabiliriz (Yaman, 2001: 31).

Anadolu Aleviliği'nin yaşandığı Orta Asya, Maveraünnehir, Arabistan yarımadası, Anadolu ve Balkanlar Anadolu toprağı olarak kabul edilir. Anadolu Aleviliği ise bu topraklarda gelişip zenginleşerek tarihsel süreçten geçip günümüze ulaşmayı başarmıştır.

Alevi çalışmaları konusunda Türkiye'de önde gelen isimlerden olan ve Alevi çalışmaları koordinatörlüğünü üstlenen Necdet Subaşı, Anadolu Aleviliği'nin tarihsel bir süreci anlattığını belirtir. Subaşı'na göre; Anadolu Aleviliği üç ayrı dönem yaşamıştır. Bunlardan ilki, Anadolu Aleviliğinin oluşum ve gelişim süreci olarak da tanımlanabilecek bölümüdür. Bu dönem Kızılbaşlık şeklinde adlandırılmaktadır. İkincisi Alevilik dönemidir. Bu dönem Kızılbaşlık sürecinde yaşanan gerilimler, dini ve cemaat hüviyetine bürünerek heteredoks ve senkretik özelliklere sahip bir kitlenin inanç ve ritüelleriyle kendini toplumdan tecrit etmeye çalıştığı dönemdir. Sonuncusu ise tarihsel Aleviliğin modernleşme süreci içindeki konumudur (Subaşı, 2005: 18).

Araştırmacı yazar Baki Öz, Anadolu Aleviliğinin oluşumunda dört etkenden bahseder (Öz,1997: 93– 117). Bunlar:

a) İslami Etkenler (Kur'an, Hz. Ali, Ehl-i Beyt İnancı)

b) Orta Asya Etkeni (Türklük, Samanilik, Budacılık)

c) Anadolu ve Balkan etkeni (Anadolu paganist inançları ve Hıristiyan izleri)

d) Ortadoğu etkeni (Mazdeizm, Zerdüştlük, Manicilik)

Anadolu Aleviliği denildiğinde; bu dört etkenin de birbiriyle ilişki içinde olduğu inançlar bütünü anlaşılabilir. Bu bağlamda aşağıdaki satırlarda çeşitli araştırmacıların Baki Öz'ün dörtlü tasnifini destekleyen görüşlerine yer verilmiştir.

a) İslami Etkenler

Anadolu Aleviliği'nin oluşumunu İslami etkenler ekseninde açıklayan görüşler mevcuttur. Buna göre; Anadolu Türk İslam kültürü etrafında şekillenen ve belli bir

gelişim süreci içerisinde kendine özgü bir kültür, bir yaşam biçimi sunan, çeşitli dini ve kültürel geleneklerden beslenen Alevilik, İslam'ın popüler anlayışını temsil etmektedir (Bidder Sosyal Bilimler Dergisi, 2010: 1). Bu yaşam felsefesi; Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini, kardeşliği, hakça bölüşümü, eşitliği ve her türlü haksızlığa karşı olmayı kendine erdem bilmiş bir dünya görüşünü ifade etmektedir (Yılmaz, 2005: 36).

b) Orta Asya Etkeni

Anadolu Aleviliği'nin oluşumunda Orta Asya'daki gelişmelerin büyük rol oynadığını düşünen Alevi yazarlardan Nail Yılmaz, Anadolu Aleviliğinin oluşumunu Orta Asya'da meydana gelen gelişmelere bağlar. Yılmaz'a göre; Anadolu Aleviliği; Türklerin batıya göçü sırasında geçtikleri bölge ve kültürlerden izler taşımakla beraber özü Orta Asya gelenek, görenek ve inanışlarının, İslami bir mahiyet ve manaya büründürülmüş şeklidir. Yılmaz, Anadolu Aleviliği'nin Hacı Bektaşî Veli vasıtasıyla *Yesevîlik*, *Kalenderîlik*, *Hayderîlik* gibi Türk tasavvufî inançları ile Türk geleneklerinin karışımından meydana geldiğini düşünmektedir. Anadolu Alevilerini ise; Türk göreneği, Türk halk şiiri, Türk halk sazı ile yaşayan mümin Müslüman topluluğu olarak tanımlayan yazar, Anadolu Aleviliğini konargöçer bir şekilde yaşayan Türkmenlerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte önceki bazı dini inanç ve geleneklerini İslam ile birleştirmeleri ile ortaya çıktığını belirtmektedir (Yılmaz, 2005: 32–33).

c) Anadolu ve Balkan Etkeni

Anadolu Aleviliğinin Anadolu'ya özgü bir inanç olduğu ve Anadolu'da şekillendiğini belirten görüşler de söz konusudur. Bu görüşe göre Anadolu Aleviliği bünyesinde Anadolu'ya özgü pek çok kültürü, inancı, sözü barındırmaktadır.

Alevi düşünür Zelyut'a göre Alevilik, özüne en uygun biçimde Anadolu'da, bu bölgede gelişen halk Aleviliği ile temsil edilmiştir. Türk halk katmanlarının benimsediği Alevilik, Türk kültürünün değişik öğeleri ile yoğrularak işlenmiş, geliştirilmiş, güzelleştirilmiştir. Türkler, Anadolu'da Aleviliğe neredeyse ulusal bir kimlik diyebileceğimiz içerik ve biçim vermişlerdir (Zelyut, 1992: 22–23). Alevilik, Türk kültürünün ve toplumsal dinamiklerinin önemli unsurlarından biridir. Kökleri yüzyıllara uzanan 'yetmiş iki milleti hoş görmek' şeklinde ifade bulan zengin hoşgörü ve derin

sosyal bütünleşme bağları, Alevilik öğretisi içerisinde toplumsal bir değer halini almıştır (Bidder Sosyal Bilimler Dergisi, 2010: 8).

d) Ortadoğu Etkeni

Anadolu Aleviliği'ni Ortadoğu eksenli bir inanç olarak tanımlayan görüşlere göre ise Anadolu Aleviliği'nin oluşumunda Horasan Erenleri büyük rol oynamıştır.

Prof. Dr. Niyazi Öktem, Anadolu'da Aleviliğin oluşumunu şu şekilde açıklamaktadır:

Abbasi katliamından kurtulan Horasan kökenli Türkler ve aynı görüşü paylaşan Kürtler kuzeye, dağlık bölgelere sığınmışlardır. Önemli bir bölümü de gelip Tunceli, Dersim bölgesine yerleşmişlerdir. Henüz mazdeist ve manikhen inançları sürdüren yörenin insanları, gelen Müslüman askerlerin etkisiyle İslam'ın Alevi- Şii yorumuna yaklaşmışlardır (Öktem, 1995:7).

Anadolu'da Aleviliğin doğuşunun 8. Yy.a kadar indiğini belirten yazar, bu doğuş içerisinde Zaza, Türk ve Kürt öğelerin bir sentez oluşturduğunu belirtmektedir (Öktem, 1995: 7-8).

Anadolu Aleviliğini her şeyden önce İslam'ın bir yorum şekli olarak gösteren bunu da Alevilerin inancını Hak, Muhammed, Ali üçleminde ifade ile delillendiren Öktem, ayrıca Anadolu Aleviliğinin tasavvufi yanı ağır basan, manevi özelliği öne çıkaran bir Tanrı- doğa iç içeliğinden yana olduğunu söylemektedir. Bu nedenle de Anadolu Aleviliğinin insanı sevmenin ibadet olduğunu bildiğini, kul hakkı yemekten korktuğunu, eline, beline, diline sahip çıktığını ve bu ilkelerin aslında İslam'ın özü olduğunu, gerçek Müslüman için bu davranışların bir erdem olduğunu belirtmektedir (Öktem,1996: 59).

Özetle söylemek gerekirse Anadolu Aleviliği için, 10. Yüzyıldan itibaren Türklerin İslam'ı kabul etmeye başlaması ile birlikte yarı göçebe hayatı yaşayan Türkmenlerin yeni din ile birlikte daha önce mensup oldukları değişik din anlayışlarını bütünleştirmeleri demek doğru olabilir. Bu sebeple Anadolu Aleviliğinin içerisinde, Türklerin Orta Asya'da mensubu oldukları dinlerle, batıya göçleri sırasında karşılaştıkları dinlerden daha sonra ise, Anadolu'da karşılaştıkları dini inanç ve kültürlerden izler barınmaktadır. Ancak; daha çok İslami bir pota içerisinde şekil bulan

Anadolu Aleviliği'ni İslamiyet'in dışında bir değerlendirmeye tabi tutmak zor gözükmetedir (Yılmaz, 2005: 37).

1.1.4 Şiilik Kavramı

Alevilik bağlamında fazlaca ifade edilen bir kavram da Şiiliktir. Şia, kelime anlamı olarak taraftar olmak, ayrılmak, farklılaşmak anlamlarına gelir. İslam tarihinde ise Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşanan çekişmede Ali yanlılarının ekseninde gelişen siyasi hareketleri tanımlamak için ortaya atılan bir kavramdır.

Şiilik kavramının tanımına dair iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak görmek ve Hz. Muhammed'ten sonra imamlığa gelmesi gerektiğini savunmak Şiilik olarak tanımlandığı gibi, Şiiliğin siyasi bir hareketi anlattığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Buna göre;

1. Yaklaşım

Bu yaklaşımın savunucularına göre Şia, İslam tarihindeki hilafet tartışmaları arasında Hz. Ali'yi tutanların aldıkları isimdir. Ali yanlıları, Ali'yi tutanlar demektir (Şener, 1995: 73). Prof. Dr. Nail Yılmaz'ın görüşüne göre Şiilik, terim olarak peygamberin vefatı ile Hz. Ali ve Ehl-i Beytini halifelik için en uygun kişi olarak gören ve onu meşru halife kabul eden; sonraki halifelerin de onun soyundan gelen kimselerden olması gerektiğini savunan topluluklar için kullanılmıştır (Yılmaz, 2005: 41).

İlahiyat profesörü Ethem Ruhi Fığlalı ise Şiilik kavramının Hz. Ali'yi sahabelerin en üstünü olarak gören ve Hz. Muhammed'ten sonra Hz. Ali'nin Allah'ın ve Hz. Muhammed'in tayini ile imamlığa getirilmesi gerektiğini iddia edenler için kullanıldığına işaret etmektedir (Fığlalı, 2001: 273).

Yunus Akkoç "AB Sürecinde Türkiye'de Alevilik" isimli tez çalışmasında Şiiliği, Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'den sonra halife olduğuna inanan, imametın kıyamete kadar onun soyundan çıkacağını ileri süren, bu imamların masum olduklarını iddia eden toplulukların genel adı olarak tanımlamaktadır (Akkoç, 2007: 11).

2. Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre Şiilik, siyasal bir hareketi ifade etmektedir. Şiilik özellikle, Hz. Hüseyin'in Kербela'daki şahadetinden sonra siyasal boyutuyla daha da belirginleşmiştir. Özellikle 684 yıllarında fiilen ortaya çıkarak Hz. Hüseyin'in yasını tutmak amacıyla toplanan hareket, Şia'nın siyasal olarak kiteselleşmesini sağlamıştır.

Akkoç Şiilik'in bünyesinde birbirinden farklı birçok akımı barındırdığına işaret etmektedir (Bkz. Akkoç, 2007: 11). Bunlar arasında Caferilik, Zeydilik gibi Ehl-i Sünnet ekolüne yakın akımlar olduğu gibi, Hz. Ali ve diğer bazı kişilerin tanrılaştırılması gibi temel İslami akidelere ters düşen görüşleri olan ve 'Galiyye' olarak adlandırılan aşırı gruplar da bulunmaktadır. Ancak; Şii grupların ortak noktaları vardır. Bunlar;

- Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi.
- İmam inancı'dır (Gündüz, 1998: 354).

Şiiliğin Alevilikle ilişkisinin iki koldan geliştiği belirtilebilir. Birinci görüşe göre; Emevi ve Abbasilerden Horasan içlerine doğru kaçan Ehl-i Beyt üyeleri ve Ehl-i Bayt temelli tasavvufi akımlar yeni Müslüman olmaya başlayan Türklerle karşılaştılar. Türkler İslam girerken Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini temel alan bir İslam anlayışıyla karşılaştılar. Böylelikle Şii temelli İslam anlayışı oluştu.

İkinci görüşe göre ise Şiiliğin Alevilikle ilişkisi Safevi Devletinin kuruluşuna ve öncesindeki Erdebil Tekkesine gitmektedir. Buna göre; Erdebil Tekkesinden dervişler ve Safevi Devletinden Şah İsmail'in müritleri Anadolu'ya gelerek Türkmen boylarına nüfuz etme çabasına girdiler. Bu etki üzerine Türkmen boyları, eski dini geleneklerini On İki İmam Şiiliği ile birleştirmişlerdir (Akkoç, 2007: 11- 12).

1.1.5 Kızılbaşlık

Aleviler için kullanılan kavramlardan biri de Kızılbaşlıktır. Kızılbaşlık en kısa tanımıyla; Hz. Ali'ye açıkça bağlı olmanın ifadesidir. Kızılbaşlık adı, X. Y.y. itibariyle İslamiyet'i kabul etmeye başlayan ancak önceki inançlarını, geleneklerini İslamiyet'le özdeşleştiren Türkmenler için kullanılan isimlerden biridir. Kızılbaşlık adının ise eski Türklerde bir baş giysisi olarak kullanılan kızıl börtkten geldiği bilinmektedir.

Kızılbaş kavramının ortaya çıkma nedenini araştırdığım pek çok kaynakta bu kavramın doğum nedeni olarak tarihsel gelişmelere işaret edilmekteydi. Bu tarihsel olayları belirtmenin kavramın anlaşılmasında faydalı olacağı kanaatindeyim. Olaylar kısaca şöyle sıralanabilir:

1. Uhut Savaşı'nda Hz. Muhammet'in yaralarından akan kanı Hz. Ali başına sürerek yere damlamasını önlemiştir. Başlığı da kandan kıpkızıl olduğu için Hz. Ali'ye 'Kızılbaş' denilmiştir (Zelyut, 1992: 82). Bundan sonra, Aleviler için kırmızı başlık ayırıcı bir işaret olmuş, Hz. Ali'ye bağlılığın; onun yolunda olmanın sembolü sayılmıştır.

2. Hayber Savaşı'nda Hz. Ali başına kızıl bir sarık bağlamıştır.

3. Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali askerlerine kızıl sarık sardırmasıdır.

4. Hz. Ali Küfe'de İbn-i Mülcem'in vurduğu kılıçla basından yaralanmış; başındaki bez akan kanlarla Kızıl Taç'a benzemişti.

5. Safevi soyunun atası sayılan Sah Firuz'un başına kırmızı külah takmasıdır.

6. Şeyh Cüneyd'in oğlu Seyh Haydar, babasını öldüren Sultan Halil'den öç almak için Sirvan'a yürürken, askerlerine kırmızı sarık bağlatmıştır.

7. Şah İsmail'in ordusu kızıl sarıklı idi (Erk, 1954: 36–42, Koyuncu, 1999: 2).

8. Şeyh Cüneyd'in ölümüyle yerine geçen oğlu Şeyh Haydar'ın emri ile tarikat mensuplarının kırmızı serpuş (Tac-ı Haydari) giymeye başlamasıdır.

Alevi yazınında önemli çalışmaları bulunan Melikoff ve Alevi araştırmacı yazar Cemal Şener, Kızılbaşlık kavramına dair şu saptamalarda bulunmuşlardır:

Türkmen sarığının kabarık olmasına mukabil beyaz bir tülbent üzerine sarılan sürahi biçiminde, yukarıya doğru gittikçe sivrilen on iki dilimli kırmızı bir kavuktur. Parmak kalınlığındaki on iki dilim ve kırmızı renk, tarikatın On İki İmam Alevi akidesini temsil etmektedir. Bu başlığı kullananlara karşı Osmanlıların, alay ederek 'Kızılbaş' demeleri ve daha sonra bu kullanımın yaygınlaşması sonucu 'Kızılbaş' kavramı yaygın halde kullanılabilir olmuştur. Aslında Türk tarihinde bu kavram Türkmen boylarını karşılamak üzere kullanılmıştır. Nitekim Türkmen boyları arasında Karakalpak, Kızılbörek, Kızılbaş, Karabörek, Yeşilbaş, Akbaş ve benzeri birçok isme rastlanmaktadır (Kaya, 2003:5, Şener, 2004: 63–64, Melikoff, 1999: 9, 2004: 23, Savaş, 2002: 23).

Anadolu'daki Alevi kitleleri nitelemeye en fazla kullanılan ad "Kızılbaş" adı olmuştur. Anadolu Alevilerinin kendileri için çok anlamlı olan Kızılbaş adını, Osmanlı yönetiminin ahlakdışı, dindışı anlamlar yükleyerek, bir psikolojik savaş aracı olarak kullanması sonucunda bıraktıkları yönünde görüşleri bulunmaktadır. Bu yöndeki görüşe sahip olan yazarlardan birisi de Alevi düşünür Rıza Zelyut'tur. Zelyut'a göre Kızılbaş sözü, Alevileri horlamak amacıyla Alevilere karşı insanların kullandığı bir nitelemedir. Zelyut, Alevilerin Kızılbaş olmaktan küçüklük duymadıklarını; hatta "Kızılbaşlık gibi bir ünvanımız var." diyerek Kızılbaşlıklarıyla övündüklerini belirtmektedir (Zelyut, 1992: 82).

Prof. Dr. İ. Melikoff ise Aleviliğin gerçek adının Kızılbaşlık olduğunu savunur. Ona göre; Aleviler Kızılbaş adının İslam'dan kaynaklandığını söyleseler de bu adın İslam ile hiçbir ilgisi yoktur. Her şeyden önce bu ad Türkçedir. Ayrıca, Aleviliğin olmadığı bölgelerde Türkler arasında kullanılan bu kavram Melikoff'a göre "sapkın inanç" anlamına gelmektedir (ed. Olsson, Özdalga, Raudvere, 1999: 104).

Alevi yazınında önemli çalışmaları bulunan, Alevi çalışmaları koordinatörü Necdet Subaşı, Aleviliği ' Kızılbaşlık' şeklinde kendini tarihselleştiren özgül bir fenomen olarak görmektedir (Subaşı, 2005: 120).

1.1.6 Bektaşilik

Alevilik anlatılarında Bektaşilik sıkça kullanılan bir kavramdır. 12.yüzyılda Anadolu'da Hacı Bektaşî Veli tarafından kurulduğu kabul edilen bir tarikat olan Bektaşilik, mürşit olarak Hz. Muhammed'i; kılavuz olarak Hz. Ali'yi; pir olarak Hacı Bektaşî Veli'yi kabul eden bir yoldur. Kendine özgü törenleri vardır. Bektaşilikte Hz. Ali sevgisi Alevilikteki gibidir. Bektaşilik, Tanrıya tapınmayla değil; sevgi ile erişileceğini düşünmektedir. Bektaşî inancının her konuda ve her alanda hoşgörüyü öne çıkardığı söylenebilir.

Ali Püsküllüoğlu, hazırladığı Türkçe Sözlükte Bektaşiliği şu şekilde tanımlamaktadır:

12. yy.da Anadolu'da Hacı Bektaşî Veli tarafından kurulduğu kabul edilen bir tarikat olan Bektaşilik, bugün de Anadolu'da ve başka yerlerde canlılığını sürdürmektedir. Bektaşiliğin Sünniliğe karşı bir tepki olarak doğmuş olduğu ileri sürülür. " Mürşit " olarak Hz. Muhammed,

yol gösteren, kılavuz olarak Hz. Ali'yi ve Pir olarak Hacı Bektaşî Veli'yi kabul eden bir yoldur. Kendine özgü törenleri vardır. Hz. Ali sevgisi yönünden Alevilik gibidir. Bektaşilik, Tanrı'ya tapınmayla değil sevgi ile erişileceği görüşündedir; sevgi ve kardeşliği öne çıkarır. Katı dinsel kurallara, boş inançlara karşı, insanları akıl yoluna çağırır. Her konuda, her alanda hoşgöründen yanadır (Püsküllüoğlu, 1995: 231).

Bektaşiliğin asıl kuruluş ve gelişme dönemi ise 1516 yılında öldüğü ileri sürülen Balım Sultan'ın tarikatın başına geçmesiyle şekillenmiştir. (Avcı, 1999: 7). Balım Sultan, "Hak- Muhammed- Ali" anlayışını ve On İki İmam Kültürünü Bektaşiliğin esasları arasında en baş yere yerleştirmiştir. Ancak; Şii unsurlar, Şiilikte olduğu gibi bütün hüviyetiyle Bektaşiliğe geçmemiş, daha başından beri mevcut İslam öncesi inançlarla "Budist, Maniheist, Şaman inanışları" mecz edilerek onların yapısına uygun bir nitelik kazanmıştır (Avcı, 1999: 8).

Bektaşilik, daha 13. yüzyılda Anadolu'da gelişen birtakım sosyal, siyasal, dini hareketlerden etkilenmiştir. Örneğin Bu süreçte Anadolu'da yoğunlaşan Şiilik ekolünün etkileri Bektaşiliğe de nüfuz etmiştir. Sonuçta; Bektaşiliğin içine Hz. Ali ve onun ismi etrafında şekillenen inanç ve ritüeller girmiş ve Bektaşilikle Kızılbaşlık farklı coğrafi bölgelerde benzer yanları olan iki inanış haline gelmişlerdir (Akkoç, 2007: 8). Aleviler ve Bektaşiler ortak inanç, ibadet ve ritüellere sahip olsa da bazı düşünür ve yazarlar aralarında farklılıklar olduğuna işaret etmektedir. Aşağıdaki paragraflarda Alevilik ve Bektaşilik üzerine düşünürlerin yorumlarına yer verilecektir.

Alevilik ve Bektaşilik Üzerine Düşünürlerin Yaklaşımları

Alevi araştırmacı Irene Melikoff, Alevi Bektaşî birlikteliğini şu şekilde dile getirmiştir:

Bektaşilik ve Alevilik birbirinden ayrılamazlar. Bunun temel nedeni ise; her iki kavramın da aynı olguya, Türk Halk İslamlığı olgusuna bağlı olmasıdır. Aleviler de Bektaşiler gibi Hacı Bektaşî Veli'den himmet umarlar (Melikoff, 1994: 105).

"*Anadolu Aleviliği'nin Toplumsal Kökenleri*" isimli tez çalışmasında Ömer Faruk Koyuncu, Alevilik ve Bektaşiliğin ortak pek çok özelliğinin olduğunu düşünür. Koyuncu'ya göre;

Alevilik- Bektaşilik felsefesinde derin bir insan sevgisi vardır. Komşu sevgisi ve hoşgörü, insan severliğinin özünü teşkil eder. Bektaşilik, din, ırk, sınıf önyargısı olmadan insanların

tümünü sevmeyi gerekli kılar. Alevi – Bektaşilerde kadının çok önemli bir yeri vardır (Koyuncu, 1999: 10).

Alevi- Bektaşi arasındaki ayrışma ise toplumsal düzen, devletle olan ilişkiler, çevre etkileşimi gibi alanlarda kendini göstermiştir. Alevi- Bektaşi farklılığını daha iyi ifade edebilmek için çeşitli düşünür, araştırmacı yazar ve siyasetçinin görüşlerine yer vermenin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Alevilik ve Bektaşiliğin öz itibariyle aynı iki kavram olduğuna işaret eden Melikoff, Alevi- Bektaşiliğin ayrışma noktalarının bulunduğunu belirtmektedir. Melikoff'a göre;

Kızılbaşlar kır çevrelerinde halka bağlı özlerini sürdürürken, Bektaşiler kentlerin kalabalığı içinde, toplu ve düzenli bir tarikat oldular. Bu sosyal fark, iki zümre arasında giderek büyüyen bir uçuruma yol açtı. Birinciler ümmi kalırken, ikinciler okumuş aydınlar oldular. Bu da “Her Kızılbaş Bektaşi’dir, fakat her Bektaşi Kızılbaş değildir” görüşünün doğmasına yol açtı (Melikoff, 1994: 108).

Alevi- Bektaşi ayrışması, araştırmacı yazar Nail Yılmaz’a göre soy etmenine dayanır. Yılmaz’a göre;

Alevilik doğuştan kazanılan bir inanç biçimi iken, Bektaşilikte böyle bir durum yoktur ve Bektaşiliğe dışarıdan girmek mümkündür. Anne- babası Alevi olmayanın “Alevi” olması mümkün değildir; ancak “Bektaşi “ olabilir (Yılmaz, 2005: 40).

Prof. Dr. Ayhan Yalçınkaya, 1501’den bu yana, bir bütün olarak algılansa da Alevilik’in iki koldan geliştiğini belirtir. Bektaşilik, Balım Sultan’dan itibaren Hacı Bektaş Tekkesi’nden; Kızılbaşlık, Şah İsmail’den itibaren Erdebil Ocağı merkezli gelişmiştir. Alevilik- Bektaşilik, Yalçınkaya’ya göre işlediği bazı konular bakımından da kendi içinde bir ayrışma yaşamaktadır:

Bektaşilik, daha çok birlik, sevgi, barış, kardeşlik gibi temaları işlerken; Kızılbaşlık, sürekli muhalif pozisyonunu korumuş ve radikal temaları işlemeyi seçmiştir (Yalçınkaya, 1994: 16).

Alevi yazar ve siyasetçi Reha Çamuroğlu, Alevi Bektaşi farklılığını şöyle yorumlamaktadır:

Aleviliğin tersine Bektaşiliğe mensup olmak, gönüllü katılıma bağlıdır. Bektaşi tarikatına mensup kişiler, geleneksel olarak, orta ve alt sınıfa mensup, kentli ve yarı kentli nüfustan gelmektedir. Bektaşilik, manevi liderlerini seçimle belirlediği için, On İki İmam temelli Şiiliğin kalıtsal liderlik ilkesini reddetmektedir (Çamuroğlu, 1999: 101).

Alevilik ve Bektaşilik kavramlarının öz itibariyle aynı anlama geldiğini belirtmeliyim. Alevilik ve Bektaşilik inanç ve kavramları birbiri içine geçmiştir. Her iki kavramda da İslam temel dini inançtır. İkisi de Hz. Ali’yi ulu sayar; Hz. Ali’nin soyundan gelen On İki İmam’a inanırlar. Hacı Bektaşi Veli’yi ‘Yol’un kurucusu ve en büyük ulusu olarak bilirler. Kızılbaşlarla Bektaşiler arasında biçim ve yöntem bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkları şu şekilde özetleyebiliriz; inanç bakımından tamamıyla aynı olan bu iki grup, sosyal yapı itibariyle farklılık göstermektedir. Kızılbaşların yüzyıllardan beri kırsal alanlarda yaşayan zümreler olmasının yanında, Bektaşiler, şehir merkezlerinde yaşayan ve daha çok eğitilmiş kimselerin oluşturmuş olduğu bir yapıya sahiptirler. Bu yüzden Bektaşiler bir tarikat yapılanması içinde örgütlü bir topluluk oluştururken, köylerde yaşayan Aleviler, örgütsüz ve dağınık durumda kalmışlardır. Bu yüzden “Köy Bektaşiliği” ve “Şehir Bektaşiliği” ayrımı yapılmakta, Köy Bektaşilerine Kızılbaş denildiği halde, şehir Bektaşilerine sadece Bektaşi denilmektedir. Bektaşiler tarih boyunca siyasi iktidarlara barışık yasadıkları halde, Kızılbaşlar siyasi iktidara muhalif olmuşlardır. Her iki grupta Hacı Bektaşi Veli’yi yolun piri olarak kabul edip, sevip saydıkları halde Kızılbaşlar Hacı Bektaşi dergâhına değil Peygamber soyundan geldiklerine inanılan ocaklara bağlıdırlar. Buna karşılık Bektaşiler, ya Hacı Bektaşi soyundan geldiği inanılan çelebilere, ya da manevi yönden onu temsil eden babalara bağlıdırlar. Bektaşiler örgütlenme itibariyle bir tarikat yapısı arz ettiklerinden değişmez bir takım ritüellere sahipken; Kızılbaşlığın ritüelleri daha esnek ve halk inançları daha baskındır. Bir diğer önemli fark da Bektaşilik isteğe bağlı bir yolken, Kızılbaşlığın soya bağlı olarak devam ede gelmesidir (Yıldız, 2004: 23–24, Üzümlü, 2000: 4, Melikoff, 1999: 9–10). Aleviler ile Bektaşiler arasındaki farklardan birisi de; Alevilik doğuştan kazanılan bir inanç biçimi iken, Bektaşilikte böyle bir durum yoktur ve Bektaşiliğe dışarıdan girmek mümkündür. Anne- babası Alevi olmayanın “Alevi” olması mümkün değildir; ancak Bektaşi olabilir (Yılmaz, 2005: 40).

1.1.7 Dedelik Kurumu

Alevilerin manevi önderlerine dede denilmektedir. Dedelik makamı Alevi inancında önemli bir makamdır. Dedelerin toplumsal hayatı düzenlemede önemli pek çok rolleri bulunmaktadır. Dedeleri, Alevi toplumunun öğretmeni yargıcı, dinsel önderleri olarak niteleyebiliriz. Dedelerin çoğu “gezici”dirler, bir başka deyişle belli zamanlarda kendilerine bağlı yerlerdeki taliplerini ziyaret ederek dinsel törenler düzenler, topluluğu bilgilendirir ve anlaşmazlıkları giderirler (Yaman, 2001: 48). Aleviler zaman zaman “Dede” ile aynı anlamda olmak üzere “pir”, “mürşid”, “sercem”, ve “seyyid” sözcüklerini de “Dede” sözcüğünün yerine kullanmaktadır.

Dedelik, belli bir gelişim ve pratik süreç sonunda ulaşılan bir makam olmayıp, doğrudan soya bağlıdır. Bu soy niteliği nedeniyle de Anadolu’da Ocakzadeler olarak adlandırılırlar ve Seyyid olduklarına inanılır. Yani dedelerin Muhammed’in kızı Fatıma-i Zehra ile Ali el Murteza’nın soyundan gelen Ehlibeyt neslinden olduğuna inanılır (Yalçınkaya, 1994: 101). Dede ailelerinde bu durumu kanıtlamak üzere belli dergâhların ve Nakibül eşrafların onaylarını taşıyan belgeler yani şecereler bulunur (Yaman, 2001: 48).

Dede’nin Ehli Beyt soyundan gelmesinin yanı sıra aşağıda belirtilen dört unsuru da barındırması gerekmektedir. Ali Yaman’ın “Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik” isimli doktora çalışmasında belirtmiş olduğu unsurlar şu şekilde özetlenebilir:

Alevi Dedelerinin Sahip Olduğu Nitelikler

1. Bir ocaktan gelmek, yani Evlad-ı Resul olmaları veya hizmet veya keramet yoluyla mürşitlik payesi kazanmış bir erenin soyundan gelen ocakzade bir aileye mensup olmak.
2. Bilgili, eğitici ve terbiye edici olmak.
3. Adaletli, ahlaklı ve örnek insani özelliklere sahip olmak.
4. Temel inanç esaslarını ve uygulamayı gösteren “ Buyruk “ kitaplarında yazılı esaslara ve yerleşmiş geleneksel Alevilik esaslarına uyuyor olmak (Yaman, 2001: 104).

Dedelerin Görevleri

Dedeler, geleneksel kültürde kutsal dini bilgiyi kontrol eden kutsal şahsiyetler olarak kabul görmüştür. Bu itibarlı konumlarına bağlı olarak kendilerine sadece önderlik statüsü verilmemiş, aynı zamanda onlara Alevi topluluğu içindeki anlaşmazlıkları çözmeleri ve suç işleyenleri cezalandırmaları konusunda da hukuki yetki verilmiştir. Alevi sosyal hiyerarşisinin en üst noktasında bulunan dedenin sahip olduğu yetkiler ve yaptırım gücü, cemaatin sosyal düzenini sağlamada kendisine özel bir imtiyaz sağlamakta ve onu her zaman için güçlü kılmaktadır. Gerek soyu gerekse taşıdığı bilginin kutsallığı, cemaat içinde onu itibarlı kılmaya yetmektedir. Cemaat içinde geçerli iç hukuk, Sünnilerle ve diğer Müslüman gruplarla olan ilişkilerin tanzimi, grup içi sırların korunması ve inançta devamlılığın gözetilmesi gibi konularda dedenin rolü çok önemlidir (Nihai Rapor: 166- 167).

Alevi toplumsal hiyerarşisinde ortaya çıkan ilişkiler, gerçekte dedeyle talip arasında gerçekleşmektedir. Her biri bağımsız bir ocağın temsilcisi dedeler, talipleri olan köyleri yılda en az bir kere olmak üzere ziyaret etmektedir. Dedeler, Alevi cemaatinin öğretmeni, yargıcı olmanın ötesinde gelenekle bağlantıyı sağlayan koruyucu birer halka olarak da görülmektedir.

Dedeler, Alevi toplumunun önderi olarak görülen kimselerdir. Aleviler, Dedelerine sevgi, saygı ve hürmette kusur göstermezler. Aleviler, dedelerin buyruklarına itaat ederler. Aleviler için son derece önemli bir pozisyonda yer alan dedeler, sözleriyle, davranışlarıyla ve yaşantısıyla Alevi toplumu için örnek modeldirler.

Dedeler, dinsel ibadetleri yürütme görevlerinin yanı sıra toplumsal huzuru, dayanışmayı, barışı sağlama gibi görevleri de bulunmaktadır. Ali Yaman, dedelerin görevlerini şu şekilde belirtmektedir;

1. Sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantısıyla örnek olma,
2. Toplumu aydınlatma ve bilgilendirme,
3. Toplumda birliği ve dayanışmayı sağlamak,
4. Sosyal ve dinsel törenleri (cem, cenaze, evlenme törenleri vb) yönetme,
5. Adaleti sağlamak, suçluları düşkün etme,

6. İnancı ve gelenekleri uygulamak ve aktarmak,
7. Kutsal güçleri nedeniyle maddi- manevi sorunu olanların, hastaların başvuru yeri olmak. (Yaman, 2001: 50)

Ünlü Alevi düşünür ve yazar Rıza Zelyut, bugün gelinen noktada Dedelerin iki önemli görevi bulunduğundan bahseder. Zelyut'a göre bu görevler şöyledir:

- Kendilerini, yol kurallarını en iyi biçimde uygulayacak bilgi ile donatmak.
- Bu bilgiyi toplumun bugün ulaştığı yapıya göre biçimlendirmek. Toplumun gerisinde değil, önünde bulunmak (Zelyut, 1992: 320).

Alevilik açısından önemli bir kurum olan Dedelik makamının modernleştirilmesi günümüzde dile getirilen konular arasındadır. Günümüzde Dedeliği temelden reforma tabi tutmayı öneren düşünceler ortaya atılmaktadır. Alevi çalıştayları koordinatörü Necdet Subaşı, geleceğin dedelerinin Alevi araştırmacılar ve aydınlar tarafından çağdaş bir Alevilik doğrultusunda eğitilebilecekleri öğretim merkezlerinde yetiştirileceğini belirtmektedir. Bu çerçevede Alevi İlahiyat Fakültesi'nin kurulması tartışılmaktadır (Subaşı, 2005: 115).

Dedelik kurumu, Alevi Çalıştaylarında görüşülen konulardan biridir. Çalıştayda Dedelerin statüsünün Aleviler arasındaki yerinin tartışılmaz olduğu vurgulanmış; dedelere maaş konusu görüşülmüştür. Maaş konusuna olumlu bakanlar olduğu kadar; olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşanlar da mevcuttur. Çalıştayda üzerinde anlaşılan husus dedelerin değişen yaşam şartlarına uyumlu olacak şekilde eğitilmesi olmuştur. Bu ihtiyacın bir an önce giderilmesi için belirli sürelerle dedelere hizmet içi eğitimler verilmesi gerektiği görüşülmüştür (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 1).

1.1.8 Batnilik

Batnilik, Eski Hint-İran dinleriyle, Sabililiğin ve Yunan felsefesinin İslamlaşmış bir şekli olan Hukema felsefesinin karışımından meydana gelmiştir (Kaleli, 2003:269). Terim olarak her zahirin bir batını ve her nassın bir tevilinin bulunduğunu, bunu da sadece Tanrı tarafından belirlenmiş veya onunla ilişki kurmuş masum bir imamın bilebileceğini iddia eden grupları ifade etmek için kullanılmıştır (İlhan, 1992:190–194).

Batniler, Kur'an ayetleri ve hadislerinin, görünen anlamı dışında batini bir anlamı olduğunu ve bunun ancak te'vil ile anlaşılacağını iddia ederler (Erdoğan, 2000: 97, Kaleli, 2003:270).

Bazı tasavvufi gruplar gibi Alevi-Bektaşiler de Peygamberin iki yönü ve bilgisi olduğuna inanırlar. Bunlardan birincisi zahiri bilgi ki bunu herkese açıklamıştır. Diğeri ise batini bilgidir. Alevilere göre Hz. Muhammed batini bilgiyi sadece Hz. Ali'ye ve birkaç sahabesine bildirmiştir. Bu batini bilgi On iki İmam aracılığıyla Hacı Bektaş Veli'ye kadar ulaşmıştır (Yılmaz, 2005: 42–43).

Buyruklardaki rivayete göre Hz. Muhammed miraca çıktığında Allah'la doksan bin kelime konuşmuş, bunlardan altmış binini ümmetine öğretmiş, otuz bini ise Hz. Ali'de sır olmuştur. Bu sır On İki İmamlara geçmiştir (Akkoç, 2007: 12).

Zelyut'a göre, Alevi inancında Kur'an'ın dış anlamı emirleri, yasakları, mükâfat ve cezaları kapsar. Kuran'ın zahir anlamının Alevilikteki karşılığı şeriat kapısıdır. Bu da namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetleri kapsar. Batini anlamı ise, Kuran'ın insanda gerçekleştirmek istediği hedefleri kapsar. Bu ise hakikat kapısıdır. Bu kapı insanın gerçek mümin olmasını ifade eder.

Alevilere göre peygamber ve onun kitabında dile getirilen görüşlerin amacı, insani gerçek insan yapmaya yöneliktir. Namaz, oruç, hac, zekât ve diğer ibadetler bu amacın ancak vasıtalarıdır (Zelyut, 2002: 76–77).

1.1.9 Hurufilik

Fazlullah Astarabadi tarafından 1398 yılında kurulan bir tasavvufi tarikattır. Aynı zamanda kendisini peygamber olarak ilan eden Fazlullah, peygamberin eksik bıraktığı yerleri tamamlamak için gönderildiğini ileri sürmüştür (Erdoğan, 2000: 98). Bu tasavvufi öğretisi, insanoğlunun yüzünde ve bedeninde tecelli eden elifba harflerinin ulûhiyeti üzerine temellendirilmiştir (Melikoff, 2006: 38–39).

Bu inanışın temeli şudur; Kelam görünüşünde tecelli eden Hak, kendisine harflerle görüntü buldu. Bu harflerin tümü de insan-ı kâmilin yüzünde göründü. Bundan dolayı bütün varlıkların en üstün ögesi olan yirmi sekiz harfi insanın yüzünde görmek mümkündür (Akkoç, 2007: 13).

Hurufiliğe göre Farsça elifba'nın otuz iki harfinin her biri, Tanrısal Birliğin sıfatlarıdır. İnsanın yüzünde, bedeninde ve ruhunda belirirler. Fazlullah harflerde Varlığın birliğini görüyor. Otuz iki harf gerçekte yalnızca “ Bir “ olandır. Her harf, dört öğeden oluşmaktadır: Toprak, Hava, Su ve Ateş. İnsan, alemi kendinde taşıyan küçük bir evrendir (Melikoff, 2007: 134).

Hurufi öğretinin temeli, insanın tanrılaşmasıdır. Yaratılış, insanın yaratılmasıyla en üst düzeye ulaşmıştır. Tanrı, insandan başka yerde aranmamalıdır. Fakat o insanda ancak kemalin, olgunlaşmanın en yüksek derecesine ulaşıldığı zaman belirir. İnsan, bu mertebeye kendini feda ile ve şehitliğin acıları yoluyla ulaşır (Melikoff, 2007: 134).

İnsanın yüzünde:

- Yedi genel çizgi, dört kirpik, iki kas, bir saç (buna sivad-ı âzam denilir)

- Yedi babalık çizgisi vardır ki bunlar sonradan görünür. İki sakal kılları, iki çizginin öbür ucundaki kıllar, iki bıyık, birde alt dudaktaki kıldır. Toplam on dört eder. Bu hal ve mahal olarak çarpılır ve 28 rakamına ulaşılır. Fazlullah buna Farsçadaki ‘p, ç, j, g’ harflerini de ekleyerek otuz ikiye çıkarır. İşte Hurufiler var olan her görüntüyü, her olayı yirmi sekiz ve otuz ikiyle tarif ederler (Birdoğan, 1995:229–241).

Fazlullah, 1394’te Timur’un emriyle öldürülmüş, müritleri işkenceye uğratılmıştır. Kaçanlar yanlarında Hurufi inançlarıyla beraber Anadolu ve Rumeli’ye göç etmişlerdir. Bunlardan en önemlisi Fazlullah’ın da damadı olan Nesimi’dir.

Melikoff, Alevi Bektaşilerin yedi ulu ozanından (Nesimi, Hatayi, Fuzuli, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemini ve Virani) üçünün (Nesimi, Yemini ve Virani) Hurufi olduğunu ileri sürmektedir (Melikoff, 20006: 39).

Hurufiliği Anadolu’ya getiren Ali A’la bir müddet Hacı Bektas Veli dergâhında kalmış, burada kendini Bektaşî olarak tanıtmış ve kimliğini gizlemiş, Cavidanname’yi Hacı Bektaş’ın görüşleri olarak sunmuş ve kitapta bulunan dini emirleri ve hükümleri gereksiz sayan ifadelerin birer sır olduğunu ve gizli tutulması gerektiğini telkin etmiştir. Böylece Hurufilik Bektaşîliğe sızmıştır (Aksu, 1998:408–412).

Hurufiler Fatih Sultan Mehmet döneminde Anadolu ve Rumeli’de yoğun bir faaliyet göstermişler ve zaman zaman isyan çıkarmışlardır. Takibata uğrayan tarikat

üyeleri Bektasi dergâhlarına sığınarak Bektaşiliğe eklemişlerdir. Fikirlerini Hacı Bektaş Veli'nin görüşleriymiş gibi yaymışlardır. Allah'ın insanın yüzünde belirmediğini ve Hz. Ali'nin de insan yüzünde yazılı olduğunu iddia etmişlerdir. Bektaşilerin “Aynayı tuttum yüzüme/Ali göründü gözüme” inancı Hurufilik etkisi sonucu ortaya çıkmıştır. Tarikatın kurucusu Fazlullah'a ait olduğu iddia edilen ‘Cavidan’ isimli bir kitap mevcuttur (Erdoğan, 2000: 98).

1.1.10 Kalenderilik

Dünyayı ve dünyevi değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan bunu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan sufilere Kalender, bunların temsil ettiği tasavvufi zümrelere de Kalenderiye ve Kalenderilik adı verilmiştir (Azamat, 2001, 253–256). Kalenderilik, On iki İmamcı Şii tarikattır. Kalenderilikte, Hz. Ali sevgisi ve Kerbela matemi önemli hususlardır.

Felsefi temelleri Melâmetîlik yoluyla Hint-İran mistisizmine dayanan Kalenderîliği Cemalüddin Savi (1232/1233) Horasan'da kurmuştur. Karahitay-Herzem Savaşları ve arkasından Cengiz Han olayı Kalenderi toplulukların Orta Doğu üzerinden Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur (Öz, 2004: 88).

Kalenderîlik kaynaklarda şeriata uymayan inançları olan bir taife olarak anlatılır. Eski palazları, yün elbiseleri giydikleri, göğü ata, yeri ana bildikleri, saç, sakal, bıyık ve kaşı gereksiz gördükleri için tıraş ettikleri, mescitle kilisenin, cennetle cehennemin bir olduğunu iddia ettikleri, devamlı gezdikleri söylenir. İnanç ve giyinişlerinde Hint ve eski Şamanizmin etkileri büyüktür (Akkoç, 2007: 15).

Tarikat üyeleri, Gazi unvanlı velilerin yanında Anadolu ve Rumeli'nin fethedilen yerlerine yerleşmiş ve yayılmışlardır. Aynı zamanda fetihlerde en önden giderek şöhret bulmuşlardır.

Bu tarikatın babaları arasında Otman Baba ve Geyikli Baba sayılabilir. Ayrıca bazı kaynaklar Abdal Musa'nın, Sarı Saltuk'un, Karaca Ahmet'in ve Hacı Bektaş Veli'nin bu zümrelerle birlikte hareket ettiğini ileri sürmektedir (Erdoğan, 2000: 99).

Kalenderilik, süreç içerisinde düşünce ve yaşayış biçimi itibariyle Anadolu Aleviliği ve Bektaşilik ekolünde değişim göstermiştir.

1.1.11 Yesevilik

Alevi-Bektaşî geleneğinde, söylencelerinde ve inancında Ahmet Yesevi'nin ve onun öğretilerinin büyük payı vardır. Hacı Bektaş Veli'nin Ahmet Yesevi'nin halifesi olduğu iddiası her ne kadar araştırmacılar tarafından doğrulanmasa da, geleneksel Alevi düşüncesinde bu inanç çok yaygındır (Akkoç, 2007: 15).

1.1.12 Vefailik

Ebu'l-Vefa'nın adına nispet edilen bir tarikattır. Irak'ta ve Anadolu'da yayılmıştır. Tarihçi yazar Baki Öz (2004: 86) bu tarikatı Anadolu'ya bir Türkmen dervişi ve Anadolu Aleviliğinin başı sayılan Dede Kargın'ın getirdiğini iddia eder. Ona göre Dede Kargın Vefailik'le Babailik arasında bir köprü kurmuştur. Ebu'l-Vefa ise Anadolu Aleviliğinin ilk temel taşı ve ilk ideologudur.

Tarihsel olarak bir bağ kurulamamış olmasına rağmen Ebu'l-Vefanın önceleri Babailiğin, daha sonra ise Bektaşiliğin öncüsü olduğuna inanılır (Öz, 2004: 87).

Öz'e göre, Anadolu'daki Zeynel Abidinli Alevi ocaklarından Ağuça (Sün ve Bargın'dekiler), Kara Pirbad (Divriği, Karageban) ve Veli Baba (Isparta, Uluğbey) ocakları doğrudan Ebu'l- Vefacıdırlar (Öz, 2004: 87).

1.1.13 Babailik

Amasya yöresinde faaliyet gösteren Baba İlyas Horasani (Ö.1240) adında bir Türkmen babasının yönettiği ve Selçuklulara karşı gerçekleştirilen isyan hareketinin adıdır. Bu isim, XVI. yüzyıldan sonra Baba İlyas'ın kurduğu farz edilen tarikatın adı olarak kullanılmıştır. İlk dönem yazılı kaynakları bu ismi sadece isyan için kullanmıştır.

I. Alâeddin Keykubat zamanında Amasya yakınlarındaki Çat (bugünkü adıyla İlyas) köyüne yerleşerek bir zaviye kurmuş ve burada görüşlerini yaymaya başlamıştır. Burada bir Vefai şeyhi olarak civardaki Türkmenlere tasavvuf ağırlıklı ve nispeten İsmaili etkinin olduğu bir öğretiyi sunmaktaydı. Bunun yanında Baba İlyas kendini mehdi olarak tanıtmış, siyasi-iktisadi ve dini alanda sıkıntılar içinde olan Türkmenleri yanına

çekmiştir. Hatta kaynaklar kendisinden Baba Resul olarak bahsederler (Akkoç, 2007: 15).

Baba İlyas isyanı bastırılıp, Baba İlyas idam edilince, yerine Baba İshak geçer ve o da öldürülür. İsyana katılan Türkmenlerin çoğu kılıçtan geçirilir. Babailik yahut Babai hareketi bu safhadan sonra baslar. Her ne kadar Baba İlyas'ın etrafına toplananlar Vefai, Kalenderi, Yesevi, Haydari Türkmen çevreleri olsa da isyan sonrası kurtulanlar birleşir ve Baba İlyas onların ortak paydası olur. Sağlığında bile kutsallaştırılan Baba İlyas, öldürüldükten sonra senkretik bir inanç sisteminin oluşmasına ve farklı bir dini tasavvufi akımın oluşmasına neden olur (Akkoç, 2007: 16).

Türkmenler arasında doğan bu dini-tasavvufi akım, genel İslam çerçevesinin dışında biraz eski Türk gelenek ve inançlarını kapsayan, daha çok sonradan zamana, coğrafyaya ve kültüre göre birbirine eklemlenen inançlar ve ritüeller bütününden oluşmaktadır.

Bu gün özellikle Safevi propagandası öncesi dönemde oluşturulmuş Kızılbaşlık ve Bektaşiliğin menkıbeleri ve erkânamelerinde Babailiğin etkisi çok büyüktür (Ocak,1991:373–374).

1.2 TARİHSEL ARKA PLAN

Kavramsal çerçevesini ortaya koyduğumuz Aleviliğin Tarihsel gelişim sürecine de değinmek Aleviliği anlamada bize yardımcı olacaktır.

1.2.1 Hz. Peygamber Sonrası Dönem ve Kerbela Olayı

1.2.1.1 Dört Halife Dönemi

Hz. Muhammed'in 632'deki ölümünden sonra İslam dünyasında kimin halife olacağına dair tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Peygamberin ölümünden önce kendinden sonra kimin yerine geçeceğine dair kesin bir belge bırakmamış olması İslam toplumunda kargaşaya sebebiyet vermiştir. Kimin halife olacağına dair yapılan tartışmalarda kimi gelenek, kimi soy bakımından peygambere olan yakınlığa kimi de bilgi alanında yetkinliğe önem vermiştir. Gelenek Hz. Ebubekir'e; yakınlık ve bilim Hz. Ali'ye öncelik tanıyordu. Geleneğe göre; Hz. Ebubekir ile peygamberin arkadaşlığı İslam'ın doğuşundan önce başlamıştı. Aralarında eski bir dostluk, bağ vardı. Yakınlık

ve bilim de Peygamberin damadı ve amcasının oğlu Hz. Ali'yi uygun buluyordu (Koyuncu, 1999: 29)

“ Halife Ali Olmalıdır!”

Alevilere göre kimin halife olacağına dair tartışmalar gereksiz bir uğraştan ibarettir. Hz. Muhammed, kendisinden sonra kimin halife olacağına dair bir belge bırakmamıştır; ancak yerine geçecek kişinin Hz. Ali olacağına işaret etmiştir. Alevilerin bu savı desteklemek için yapmış oldukları anlatıları düşünür ve araştırmacılarımızdan alıntılarla ifade etmeye çalışacağım.

Prof. Dr. Ayhan Yalçınkaya “Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve Öznenin Siyasal Belirliği” isimli tez çalışmasında şu sözle yer verir:

Önemli kanıtlar, bizzat Ali'nin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Buna göre; Hz. Ali'nin geçmişinde puta taparlık yoktur ve bu vasfıyla ilk dini İslam olan tek kişidir. İkinci olarak, Hz. Ali bütün savaşlarda Muhammed'in yanı başında yer almış, onun sağ kolu olmuş bir isimdir. Ali'ye ilişkin kanıtların dayandırıldığı en önemli temel, Ali'nin imamlık vasfına sahip olmasıdır (Yalçınkaya, 1994: 18).

Araştırmacı Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre bu savlar şöyledir;

Kanıtlar, doğrudan peygamberin söz ve hareketlerinden elde edilir. İlki, 622 yılında yaşanan Hicret olayıyla ilgilidir. Peygamber, Mekke'den Medine'ye göç ederken düşmanlarını aldatılmak için kendi yatağına Hz. Ali'yi yatırmıştır. Ayrıca peygamber bir savaşa katılırken yerine vekil olarak Hz. Ali'yi bırakmıştır (Gölpınarlı, 1990: 47). Ayrıca, Hicretten 5 yıl sonra Peygamberin Hz. Ali'ye kardeşlik bağı ile bağlandığını görürüz. Medine Müslümanlarıyla, Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanları birbirine kaynaştırmak için tesis edilen kardeşlik bağına göre peygamber herkesi kardeşlikle bağlamış, yalnız Ali'yi kimseye bu bağla bağlamamıştır. Bunun nedenini soran Ali'ye şu yanıtı verir: “ Sen dünyada da benim kardeşimsin, ahrette de..” (Gölpınarlı, 1990: 22). Ayrıca dayatılan kanıtlardan bir diğeri Gadir Hum olayıdır. Olaya göre: Peygamber, Veda Haccı'ndan dönerken Cuhfe denilen yerde Hum denilen kuyunun yanında toplandılar. Hz. Peygamber minberin üzerine çıktı, Ali'yi de beraber çıkardı. (...) sonra Ali'nin sağ elini sağ eliyle tutup kaldırarak, ‘ Ben kimin mevlasıysam bu Ali, onun mevlasıdır. Allahım onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol, ona yardım edene yardım et, onu horlayanı horla, nereye yönelirse hakkı onunla bile kıl’ buyurdular (Gölpınarlı, 1990: 52).

Halifenin neden Hz. Ebubekir olması gerektiğine dair de kuşkusuz İslam kaynaklarında çok fazla gerekçe belirtilmektedir. Bununla birlikte bu tartışma bu tezin kapsamını aşmaktadır. Uygulamada Hz. Muhammed'ten sonra yerine halife olarak Hz. Ali'nin geçmesi gerektiğini düşünenlerin aksine halifelik makamı Hz. Ebubekir'in olmuştur. Bu olay, Ali'yi destekleyenleri gücendirmiştir.

Hz. Ebubekir'in ölümünden sonra (634) halifelik makamına Hz. Ali'nin getirilmesi gerektiği tekrardan dile getirilmiş; ancak ikinci halife olarak Hz. Ömer seçilmiştir. Hz. Ömer'in halifeliği on yıl sürmüştür. Zerdüş dinine bağlı bir köle olan Firuz, onu mescitte namaz kılariken öldürmüştür. Hz. Ömer'in şehit edilmesi halifelik problemini yeniden gündeme getirmiştir. Hz. Ömer'in ölümüyle birlikte kimin halife olacağına dair tartışmalar yaşanmıştır (Koyuncu, 1999: 30). Hz. Ömer'den sonra halife olan Hz. Osman, on iki yıl halife görevinde bulunduktan sonra Hz. Ali halife olmuştur.

Sonuç olarak Hz. Ali, 24 yıl sonra halife olabilmıştır. Yalçinkaya, Hilafet sorunu yaşanmamış olsaydı Aleviliğin Alevilik olarak kendini ortaya koyamayacağını düşünür. O'na göre;

Öyle ki sanki hilafet sorunu hiç doğmasa, Alevilik kendisini Alevilik olarak ortaya koyamamış olacaktır. Kendisine birçok mucizeler atfedilen Hz. Ali'nin hilafeti ele geçirmek için oldukça önemli kozları ve avantajları olmasına karşın halife olamamasını, bunun için 24 yıl gibi bir sürenin geçtiğini göz önüne aldığımızda; Alevilerin Ali gibi siyasal olarak beceriksiz diye nitelenebilecek bir liderin peşine nasıl takılabildikleri ve onu baş tacı edebildikleri çözülmesi zor bir muammaya dönüşür (Yalçinkaya, 1994: 17).

1.2.1.2 Hz. Ali Sonrası Dönem: Emevi İmparatorluğu Dönemi ve Kerbela Olayı

İslam toplumundaki ayrışmanın kesin çizgilerle belirlenmesi Hz. Ali ve sonrası döneme rastlar. Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle birlikte Emevi İmparatorluğu dönemi başlamıştır. İmparatorluğun kurucusu Muaviye'den sonra oğlu Yezit başa geçmiştir. Yezit, tahta geçer geçmez Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'i halifeliğini tanımaya çağırılmış; ancak Hz. Hüseyin Yezid'in halifeliğini kabul etmemiştir. Hz. Hüseyin, Kufe halkının kendisine destek sözü vermesi üzerine Medine'den Kufe'ye doğru yola çıkmıştır. Ancak; Yezid, Hz. Hüseyin'den önce Kufe'ye ulaşarak halkı Hz. Hüseyin'i

desteklemekten vazgeçirmiştir. Bu nedenle Kufe'ye giremeyen Hz. Hüseyin, Kerbela'ya yönelmiştir. Hz. Hüseyin'in de dahil olduğu topluluk kılıçtan geçirilmiş ve Hz. Hüseyin'in kafası kesilerek Yezit'e gönderilmiştir (Yalçınkaya, 1994: 21).

Kerbela Olayı

Kerbela Olayı olarak bilinen olay, İslam tarihinin en kanlı sayfalarına yazılmış bir olaydır. Acının, hüznün ve isyanın dile getirildiği bir olaydır. Kerbela olayına yönelik kızgınlık sadece Aleviler tarafından değil; tüm Müslümanlar tarafından bugün bile dile getirilmektedir.

Kerbela Olayı, 2 Muharrem 680 ile 10 Muharrem 680 günleri arasında yaşanmıştır. Kerbela ya da Ninova olarak adlandırılan yer, Fırat'ın batı yakasında; bugün Irak sınırları içinde yer alır. Küfe yakınlarında, Kerbela denen yerde Ebu Vakkas kumandasındaki ordu Hz. Hüseyin'i kuşatmış ve kendisine Yezid'i halife tanınması bildirilmiştir. Hz. Hüseyin, bu isteğe uymayınca savaş başlamıştır (Eyüboğlu, 1989: 41). Kerbela'da Hz. Hüseyin ve Yezid bin Muaviye'nin askerleri arasında cereyan eden muharebede Hz. Hüseyin şehit edilmiştir. Kerbela şehitlerinin çoğu başı kesilerek gövdesinden ayrılmıştır. Bunların içerisinde Hz. Hüseyin'in başı da vardır (Fığlalı, 1990: 69). Kerbela katliamından sadece Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin kurtulabilmiştir. İmamlar soyu Zeynel Abidin ile devam etmiştir (Şener, 1995: 52).

Kerbela Olayı, Müslümanlar arasında büyük üzüntü ve tepkiyle karşılanmıştır. "Nasıl olur da Peygamberin güzide torunu siyasi hedefler uğruna hunhar bir biçimde şehit edilir?" diyerek Mekke ve Medine'de büyük ayaklanmalar meydana gelmiştir (Yalsızuçanlar, 2008: 146). Hz. Hüseyin'i ve Kerbela'yı bir simge olarak halen canlı tutan dokular Yalçınkaya'ya göre; zalim ile mazlumun, hakikat ile gerçeğin, azınlık ile çoğunluğun, egemen ile ezilenin eşit olmayan koşullarda karşılaşması olduğu kadar; trajedide susuzluğun büyük rol oynamış olmasından kaynaklanmaktadır (Yalçınkaya, 1994: 65). Kerbela şehidi ve peygamberin gözünün nuru İmam Hüseyin bilerek ve isteyerek, insanların inançları uğruna ölebileceğini, makam, mevki ve dünya saltanatları için köleleşmenin insan soyunu alçaltabileceğini düşünerek şahadet şerbetini içmiştir (Keçeli, Yalçın, 1996: 273).

İslam'da kesin ayrışmaların yaşanması tarihsel olarak bu dönemlere rastlamaktadır. İslam'da Alevilik kavramının ortaya çıkmasında, Aleviler olarak tanımlanan bir grubun oluşmasındaki temel neden bu dönemlerde yaşanan siyasi gelişmelerdir. Haksızlığa uğradıklarını düşünme, acı ve kederi yaşama ve katledilme Alevileri bütünleştirmiş ve Alevi kimliğini oluşturmuştur. Haksızlığa karşı direnme, zulme karşı birlik olma anlayışıyla Aleviler tarihsel dönemlerde muhalif kimliklerini korumuşlardır. İzleyen başlıklarda Selçuklu İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet döneminden günümüze Alevilerin siyasi otoriteye karşı konumları ortaya konularak; bu dönemlerde muhalif kimliklerini koruma çabası ifade edilecektir.

1.2.2 Selçuklu İmparatorluğu Dönemi'nde Aleviler

Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecinin başlangıcı Büyük Selçuklular dönemine rastlar. Bu dönemden sonra Anadolu'ya sürekli göçler yapılmış ve 1071 Malazgirt zaferiyle Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi büyük oranda sağlanmıştır. Orta Asya'dan Horasan'a oradan da Anadolu'ya doğru göç eden Türkmen boylarının büyük bir kısmı İslamiyet'i, Ehl-i Beyt sevgisi ve Hz. Ali'yi öne alan tasavvufi ekollerle öğrenmişlerdir.

Bu dönemdeki tasavvufi anlayışı incelersek; Anadolu'nun bazı yerlerindeki kırsal kesimde tasavvufi anlayış Türkmen babaları olarak adlandırılan temsilcilere sahiptir. Türkmen babaları, buldukları yerlerde medresede öğretilen İslam'ın yerine daha basit ve sade bir İslam anlayışı yaymaya çalışıyorlardı. Bu anlayış Türklerin göçebe kültürün etkisiyle Orta Asya'dan getirdikleri Şamanist gelenekler, yerleşilen ve geçilen bölgelerden alınan bir takım inanışlar ve kültürel kültürü ile yoğruluyor ve ortaya Sünni İslam'ın dışında yeni bir İslam anlayışı olarak ortaya çıkıyordu. (Yıldız, 2004: 50- 53).

Bu dönemde kentlerdeki tasavvufi anlayış, kırsal kesimdeki inanıştan farklı özellikler göstermektedir. 13. Yüzyılda Selçuklu İmparatorluğu'nda İran kültürünün izlerini benimsemiş bir saray söz konusudur. İran kültürünü yaşayan bir saray ve İran kültürünün benimsendiği kentlerde kullanılan edebiyat dili ise Farsçaydı. Kentlerin benimsediği din ise Sünni İslam olmuştur. Kentlerde Sünni İslam'ın kaidelerine uyulmakta; medreselerde Sünni İslam'ın gerekleri öğretilmekteydi.

Selçuklu İmparatorluğu topraklarında kentte ve kırsal alanda yaşanan inançsal ve kültürel farklılık imparatorluğun güçlü olduğu dönemlerde sorun oluşturmamıştır. Bu dönemde uyumlu ve hoşgörülü bir süreç yaşanmıştır. Ancak zamanla imparatorluğun güç kaybetmesiyle birlikte Türkmenler, sultana karşı pek çok kez ayaklanmışlar ve Selçuklu İmparatorluğunun büyük oranda güç kaybetmesine ve hatta yıkılmasına varan neticeler ortaya koymuşlardır. Bu durumu Alevi araştırmacı Melikoff, şu sözleriyle dile getirir;

Selçuklunun merkezi gücünün zayıfladığı bölgelerde ve dağlık yörelerde boy beyleri ve töreler baskın bulunuyordu. Türkmenler, sultana güçlü olduğu sürece boyun eğiyorlardı. O dönemde Selçuklu yönetimi, topraklarına saldıran ve otlaklarını ele geçiren göçebelere karşı, yerli halkın ve Bizanslıların yanında yer almaktaydı. Merkezi gücün gevşediği yerlerde ise birbirlerine bağlı boylar halinde yaşayan Türkmenler üstünlüğü ele geçirdiklerinde sultana başkaldırıyorlardı (Melikoff, 1999: 61, Aktaran: Acar, 2003: 47- 48).

Zamanla Selçuklu iktidarı ile Türkmen beyleri arasındaki ilişki kopma noktasına kadar gelmiştir. Bu dönemde Türkmenlerin çıkardığı 1153 Büyük Oğuz İsyanı, 1240 Babailer İsyanı, 1414 Şeyh Bedrettin İsyanı önemli ayaklanmalardan sayılabilir. Bu isyanların temelinde merkezi hükümete karşı direnişin ve Türkmenlerin muhalif kimliğinin yer aldığını belirtmeliyim. Muhalif kimliklerini koruyan ve merkezi hükümete karşı direnen Türkmenler Osmanlı İmparatorluğu'nun belirli dönemlerinde de benzer isyanlarla imparatorluğa karşı ayaklanmışlardır.

Sonuçta; Türkmen Beyleri, Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılışındaki önemli nedenler arasında sayılan Babailer İsyanı'nı çıkarmışlardır. Tarihe Babailer İsyanı olarak geçen olayda birçok Türkmen kılıçtan geçirilmiş; kalanlar da esir alınmıştır. Bu isyan, Türkmenlerin birbiriyle daha sıkı bir dayanışma içine girmesine neden olmuş; Babailik hareketinin doğmasına yol açmıştır (Avcı, 1999: 18). Aleviler, Selçuklu İmparatorluğu ile sorunlu geçen ilişkilerinin sonucunda Selçuklu İmparatorluğu'nu tarih sahnesinden silinmesinde etkili olmuşlar; Anadolu'da beylikler dönemi yaşanmaya başlamıştır. Anadolu topraklarında bir beylik iken egemenliği tüm cihana yayılan bir imparatorluk olan Osmanoğulları'nın kurumsallaşma sürecinde ise Aleviler etkin rol oynamışlardır.

1.2.3 Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Aleviler

Bu başlık altında Osmanlı Devleti ile Aleviler arasındaki ilişkiler anlatılacaktır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında Aleviler desteklerini esirgememişler; devletin kuruluş aşamasında büyük rol oynamıştır. Ancak zamanla Osmanlı yönetimi ile Alevi kesim arasındaki ilişki, bazı siyasal ve sosyal nedenlerle bozulmuştur. Bu ilişkinin bozulmasındaki temel faktörün Safevi Devleti olduğu belirtilmektedir. İran- Safevi Devleti, Aleviler üzerinden Osmanlı toplumu üzerinde yer edinmeye çalışmıştır. Osmanlı yönetimi ile Aleviler arasında sürekli isyanlar, ayaklanmalar yaşanır olmuştur. Osmanlı Devleti, Alevileri sorun olarak görürken; Aleviler de Osmanlı yönetiminden memnun olmayan bir grup halini almıştır. Bu huzursuz ilişkinin sonucunda Aleviler içe kapanmışlar; Sünni toplumdan yalıtılmış gruplar halinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Osmanlı Devleti ile Aleviler arasındaki böylesi sorunlu ilişki, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar sürmüştür.

Osmanlı Devleti ile Aleviler arasındaki ilişkileri tarihsel süreç bağlamında ikili bir kategorileştirme ile ifade etmenin daha anlaşılır olacağı kanaatindeyim.

1.2.3.1 Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Alevilik- Bektaşilik

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yüzyıl olan 13. Yüzyıl Anadolu'su çeşitli dinlerin, inanışların, kültür ve törelerin bir arada bulunduğu topraklardı. Türkmenler de bu dönemde Anadolu'da dinsel inanışlarını sürdüren bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti kuruluş sürecini tamamlarken tarikatlar da Anadolu'da çok etkili faaliyetler sürdürmekteydi. Bu dönemde Anadolu'da en etkili iki büyük Türk tarikatından bahsedilmektedir. Bunlar, Horosan'dan gelen büyük Türk mutasavvıfları Mevlana Celaleddin Rumi tarafından kurulan Mevlevilik ve Hacı Bektaşî Veli tarafından kurulan Bektaşiliktir (Kara, 2003: 8).

Her tarikat Yaradan'a ulaşma yolunda müritlerine öğretilerde bulunurken; Türkmen dervişleri Anadolu'nun Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlama gibi büyük görevlerde de bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde de tarikatların rol oynadığından bahsedilir. Bu tarikatların içinde en çok adı geçenlerden biri kuşkusuz, Bektaşilik tarikatıdır. Bektaşî tarikatı, ilk düzenli ordunun kurulmasında etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Orhan Bey, dervişler için çok sayıda aşevi yaptırmış, Marmara'da yeni alınan topraklara Doğu'dan gelen dervişleri yerleştirmiştir (Bozkurt, 1993: 31), aynı zamanda ilk düzenli orduyu kurmuş ve bu ordudan bir grup askeri Hacı Bektaş Veli'ye göndermiştir. Hacı Bektaş Veli tarafından "Yeniçeri" olarak isimlendirilen bu ordu, Yeniçeri Ocağı'nın kapatıldığı tarihe kadar Hacı Bektaş'ın düşüncelerini benimsemiştir (Pekolcay, 1967: 79, Alıntı: Kara. 2003: 8).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde Aleviler ve Bektaşiler, yardımlarını esirgememişlerdir. Anadolu Türkmenleri, dervişler, Osman, Orhan ve 1. Murat döneminde huzur içinde çalışmışlardır; Melikoff'a göre Alevi- Bektaşiler, Türk kültürünün ve İslami inanın Anadolu ve Balkanlar'da yayıcı ve öğreticileri olmuşlardır. (Melikoff, 1994: 210, Aktaran: Sezgin,1996: 43).

Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar Osmanlı Devleti'ne Alevi- Sünni ayrımı gözükmez. Kuruluş döneminde huzurlu olarak nitelendirilebilen Osmanlı- Alevi ilişkisi, zamanla yerini sorunlu ve gergin ilişkiler ağına bırakmıştır.

1.2.3.2 Osmanlı Devleti İle Aleviler Arasındaki İlişkinin Bozulması: Safevi Devleti'nin Etkisi ve Alevilerin Osmanlı Devleti'ne Karşı Çıkardıkları İsyanlar

Kuruluş döneminde olumlu başlayan Osmanlı- Alevi ilişkisi, yerini sıkıntılı bir sürece bırakmıştır. Öyle ki bu ilişki artık hiç düzelmeyecek; Osmanlı Alevi ilişkisi, sorunlu, gergin, huzursuz bir ilişki olarak tanımlanacaktır.

Osmanlı- Alevi ilişkisinin bozulmasındaki temel etken Safevi Devletidir. Bu noktada Safevi Devleti ve hükümdarı Şah İsmail hakkında bilgi vermenin konunun anlaşılmasına yardımcı olacağını düşünmekteyim.

Safevi Devleti'nin Etkisi

Safevilik, Muhammet Avcı'nın "*Kültür ve Yaşayışları Yönünden Bafra ve Hacı Bektaş Alevileri*" isimli tez çalışmasında işaret ettiği üzere aslında Şeyh Safiyüddin Erdebil tarafından İran'da Sünni bir tarikat olarak ortaya çıkmıştır. Safevilik, Erdebil'de büyük ilgi görmüş ve kısa zamanda büyük mürit kitlesine sahip olmuştur. Ancak tarikat Hacı Ali zamanında Şiiliğe meyletmeye başlamıştır. Şah İsmail'in (1501- 1524) Erdebil

Tekkesi'nin başına geçmesiyle Safevi Devleti'nin temelleri atılmıştır (Avcı, 1999: 18-19).

Safevi Devleti, Osmanlı yönetimi altında yaşayan Aleviler için dini, kültürel ve devlet teşkilatlanması bakımından kendileriyle uyumlu benzerlikler içeriyordu. Osmanlı egemenliği altında yaşayan Aleviler, siyasal anlamda da Safevi devleti egemenliğine girme isteği içinde bulunmuş olabilirler. Öyle ki, Fatih Sultan Mehmet dönemi itibariyle Alevilerin Doğuya doğru bir kayma hareketliliğinde bulunması ve bu durumun 2. Beyazıt döneminde de devam etmesi bu durumun bir gereği olarak görülebilir (Koyuncu, 1999: 48).

Safevi Devleti'nin Şii propagandaları sonucunda; Osmanlı topraklarında Aleviler, çıkardıkları isyanlarla bölgede huzuru bozmuşlardır. Osmanlı yönetimi bu isyanları sonlandırabilmek için kuvvet kullanmış; bunun sonucunda Aleviler ağır bedeller ödemek mecburiyetinde kalmışlardır. Şii propagandalarının bir diğer etkisi ise Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti, -Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail- Çaldıran Savaşı'nda karşı karşıya gelmiş; Şah İsmail ağır bir yenilgiye uğratılmıştır.

Şah İsmail

Aşırı derecede Şiiliğe bağlı olan Şah İsmail, Tebriz'e girişinde üçte ikisi Şii olan şehir halkından Şiiliği kabul etmeyenleri şiddetle takip etmiş, hutbe ve sikkelerde Oniki imamın isimlerini zikretmeyi zorunlu kılmış, camilerde ilk üç halife ile Muaviye'ye lanet ettirmiş, aksini yapanların öldürülmesini emretmiştir. Ezana "Eşhedü enne Aliyyen veliyullah" ibaresini ekletmiştir. Onun Şiiliği yaymak için Anadolu'da giriştiği faaliyetler, tahrik ve telkinler, Sünni halka kötü muameleler ve ilk üç halifeye ve ashaba karşı takındığı olumsuz tavır Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'i harekete geçirmiştir. 1517'te Yavuz'un ordusu ile Şah İsmail'in ordusu Çaldıran'da karşı karşıya gelmiş ve Şah İsmail kesin biçimde mağlup olmuştur. 'Hayati' mahlasıyla ve sade bir Türkçe ile çok etkili şiirler yazan Şah İsmail, Anadolu'daki Kızılbaş- Bektaşî çevrelerini yıllarca etkilemiştir. Anadolu'daki Kızılbaş oymaklar, Çaldıran Savaşı'ndan sonra bazen hasmane bazen dostane devam eden Osmanlı münasebetlerinin akışı içinde fakat çoğu defa merkezi otorite ile iyi ilişkiler içinde olmaksızın hayatlarını devam ettirmişler 16. Yüzyıldan sonra Kızılbaş topluluklar, Erdebil Tekkesiyle irtibatları büyük ölçüde kopuk olarak yaşamışlardır (Üzüm, 2000: 9).

Osmanlılar ile Aleviler arasındaki ilişkisinin kopma noktası, Çaldıran Savaşı (1517) olmuştur. Çaldıran Savaşı sonrası süreçte Osmanlı- Alevi ilişkisi olumlu bir düzeye erişememiş Osmanlı yönetimi, Alevileri kontrol altında tutma yönünde politikalar belirlemiştir.

Osmanlı Yönetimi'ne Karşı Çıkarılan Alevi İsyanları

Osmanlı- Alevi ilişkisinin bu kadar kötü bir hal almasındaki nedenlerden birisi de Alevilerin Osmanlı Devleti'ni yıkma amaçlı çıkardığı isyanlardır. Yalçınkaya, Alevi isyanlarının 2. Bayezit döneminden başlayarak aralıksız sürdüğüne işaret eder. 1510-1511 yılları arasında Şah Kulu Ayaklanması, 1512'de Nur Ali Halife Ayaklanması, 1517- 1518 Bozoklu Celal Ayaklanması, 1519'da Şah Veli Ayaklanması, 1525-1527'de Süklün Koca - Baba Zünnun Ayaklanması, Yenice Bey Ayaklanması, Veli Halife Ayaklanması, 1526- 1527'de Kalender Çelebi Ayaklanması ve 1529'da Seydi Bey Ayaklanması şeklindeki liste devam etmektedir (Yalçınkaya, 1994: 156).

Yukarıda ifade ettiğimiz isyanların büyük çoğunluğu Safevi Devleti ve Şah İsmail ile ilişkilendirilen isyanlardır. Bu ayaklanmaları çıkaran Kızılbaş Türkmen boyları Şah İsmail'i desteklemişlerdir. Melikoff, bu isyanlarının nedenini Türkmenlerin politik, sosyal ve kültürel açıdan içinde buldukları durumdan memnun olmamalarına bağlar. Melikoff'a göre; Celali isyanları olarak bilinen ve tarihsel dinsel motiflerden ilham alan bu ayaklanmalar, çoğunlukla toplumsal ve ekonomik yoksunlukların ürünüydü (Melikoff, 1999: 11). Yalçınkaya, Melikoff'un aksine, Alevi ayaklanmalarını belli bir ekonomik, toplumsal sorundan kaynaklanan ayaklanmalar olarak nitelemez. Yalçınkaya, Alevi ayaklanmalarını farklı yaşantılardan kaynaklanan ve bu yaşantının egemenliğine dair verilen bir mücadelenin göstergesi olarak görmektedir. O'na göre; Alevilerin Safevi İmparatorluğu'nu kendi anlayışlarına uygun bir yönetim modeli olarak gördükleri ve ona bağlanmak için harekete geçtikleri anlaşılmaktadır. Öyle ki, ayaklanmacıların temel sorunu Osmanlı yönetimini yıkmakmış gibi görünmektedir. Yani Aleviler bir siyasal egemenlik kavgası vermekteydiler (Yalçınkaya, 1994: 157-158).

Alevi ayaklanmalarını sonlandırabilmek için Osmanlı yönetimi kuvvet kullanmış; bunun sonucunda Aleviler ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır. Bu isyanların uzun vadedeki sonucu ise Alevilerin giderek devletten ve Sünni toplumdan uzaklaşmasına

yol açmış olmasıdır. Böylece Safevilere katılmayarak İran ile ilişkilerini kaybeden Kızılbaşlar, giderek Sünnileşen Osmanlı İmparatorluğu içinde gittikçe marjinalleşmişlerdir. 17. Yüzyıldan itibaren kendilerini Sünni toplumdan ve devlet yönetiminden soyutlayan Aleviler, içe kapanma sürecine girmişler; bir anlamda suskun kalmayı tercih etmişlerdir. Necdet Subaşı, içe kapanma sürecinin Alevilere ve Aleviliğe olumlu katkılarda bulunduğunu belirtir. Subaşı'na göre;

Kızılbaşlar, Alevilik olarak bilinen sosyal özelliklerin pek çoğunu bu marjinalleşme sürecinde kazanmış olmalıdır. Artık bu süreç içinde Aleviliğin misyonerlerce yayılımı durdurulmuş ve Aleviler, dini bir cemaat hüviyetini kazanmışlardır, içinde öğretisi ve ritüellerinin yer aldığı Alevi Buyruğu'nun yazılması da büyük ihtimalle bu dönemde gerçekleştirilmiştir (Subaşı, 2005: 24- 25).

Yunus Akkoç, içe kapanma sürecinin üç sonucu beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Akkoç'a göre bu sonuçlar; İlk olarak, Kızılbaş Türkmen boyları sıkı bir takibata uğramış ve neticede siyasal iktidara küsmüşlerdir. Cumhuriyet dönemine kadar bu küskünlük devam etmiştir. İkincisi; Osmanlı resmi mezhebi tezini ileri sürenlere göre artık Yavuz'dan sonraki süreçte Sünnilik tüm Anadolu coğrafyasına yayılmaya başlamıştır. Üçüncüsü ise Alevilerle ilgili bir takım adlandırmalar olumsuz anlamlar kazanarak Alevileri ötekileştirmiştir (Akkoç, 2007: 24).

Osmanlı Devleti ile Alevilerin ilişkisinin sürekli sorunlu ve gergin olmasının nedenlerini Yalçınkaya şu şekilde özetler:

Öncelikle Aleviler, Osmanlı Devleti ile uzlaşmayı seçmemiş aksine Osmanlı ile sürekli bir mücadele içinde olmuşlardır. Hatta Aleviler kendilerini hiçbir zaman Osmanlı'dan saymadıklarına dair bir görünüm sunarlar. İkinci olarak Alevilerde belli bir devlet perspektifi vardır ve bu perspektif kendini Safevi Devletinde cisimleştirmiştir. Üçüncü olarak Aleviler kendi devlet perspektifleri doğrultusunda silahlı ayaklanmaya kalkışmaktan geri durmamışlardır. Ayrıca Aleviler, politik olarak durgun bir kitle olmak yerine sürekli hareket halinde ve eylem içinde olmayı seçmişlerdir (Yalçınkaya, 1994: 161, Aktaran: Acar, 2003: 58).

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİ ÖRGÜTLENMESİ

2.1 Alevi Örgütlenmelerine Genel Bakış

Alevilerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar, kendilerini çeşitli başlıklar altında örgütlenmeye itmiştir. Bu örgütlenmeler, sadece Aleviliğin bekasını sağlamakla kendini sınırlı saymamakta; ayrıca onların toplumsal kimlik inşasını da üstlenmektedir. Böylece Alevi örgütsel oluşumlarının birincil hedef olarak, şimdiye değin sahip oldukları değerleri koruyup yaymayı ve bütün cemaati kontrol altında tutmayı planladıkları görülmektedir (Subaşı, 2005: 113).

Necdet Subaşı, Alevilerin örgütlenme çabalarının altında yatan temel nedenin Alevilerin toplumsal ağırlıklarının gerilediğine ilişkin kaygıları olduğunu düşünmektedir. Alevilerin bu yöndeki kurumlaşma çabaları, geleneksel olana nazaran ciddi bir değişime de açıktır. Alevi örgütlenmeleri, bir yandan Alevi politikalarının üretildiği mekânlardır, bir yandan da kentlere yeni göç eden Aleviler için cemaat ilişkilerinin ortaya çıkarılıp sürdürüldüğü, dolayısıyla da köy cemaatinin kent cemaatine dönüştüğü merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır (Subaşı, 2005: 114).

Türkiye’de sivil toplum örgütleri ve hareketleri içinde Alevi örgütlerinin ağırlıklı bir konumu söz konusudur. Alevi hareketi özellikle 1980’den sonra diğer toplumsal hareketler gibi çekim merkezi olabilmıştır. Tarih boyunca Alevi nüfusun egemen devlet yapısına ve yönetimine karşı muhalif bir duruşu söz konusudur. Bu duruş onların baskı altında tutulmasıyla birlikte bir alt kimlik oluşturmalarına neden olmuştur. Özellikle 1970’li yıllarda bu alt kimlik kendini ağırlıklı olarak sol- sosyalist hareket içinde ifade edebilirken, 1980 askeri darbesinin sol hareketleri etkisizleştirilmesi ve uluslar arası boyutlarda sol hareketlerin ideolojik düzeyde inandırıcılığını yitirmesi, Alevi hareketini yeni bir yöne itmiştir. Ve bu süreçte Alevi örgütleri kurularak/ gelişerek kurumsallaşmıştır (Akkaya, 2002: 4).

Özellikle son yirmi yıldır örgütlü bir yapı arz eden Alevilik, son beş on yıldır onlarca Alevi örgütünün kurulmasına tanıklık etmiştir. Bunun nedenlerini özetlersek;

- Alevilerin büyük destek verdiği ve kadro olarak beslediği sol örgütlerin temel dayanağı olan sosyalizmin çökmesi ile boşlukta kalan kitlenin kendi Alevi kimliğini keşfetmesi ve ona sarılması,

- Kısa aralıklarla Maraş, Çorum, Sivas ve Gazi Mahallesi olaylarının meydana gelmesi ve bu olayların Alevi kimliğini güçlendirmesi, kitleyi derlenip toparlanmaya sevk etmesi,

- Özellikle son dönemlerde dini akımların güçlenmesi,

- Alevi kitlenin ileri gelenlerinin örgütlenmenin önemini dikkate alması ve yapılacak faaliyetler için örgütlenmenin en iyi yol olduğunu düşünmeleridir (Üzüm, 29-30).

1990'lı yıllara gelinceye kadar Aleviler sınırlı bir dernekleşme çabası içerisindeydiler. Bu derneklerden en eskileri ve en bilinenleri Hacı Bektaş Veli ve Karaca Ahmet dernekleridir. Şahkulu derneği ise seksenli yılların ortalarında kurulmuştur. Yine bu dönemde belirli yöre ve köy derneklerinin de kuruldukları görülmektedir. 1990'lı yıllarla birlikte dernekleşme faaliyetlerinde de büyük artış yaşanmıştır (Akkoç, 2007: 46). Bugünkü Alevi örgütlenmesinin ilk örneği ise, 1963'te kurulan Hacı Bektaş'taki ' Hacı Bektaş Veli Kültür ve Turizm Derneği' dir (Öz, 1997: 23).

Sivas Olayı, Gazi Mahallesi Olayları gibi Alevi kesimce büyük üzüntüyle karşılanan olaylar Alevileri inanç ve kültür alanında birleştirmiş, Alevilere birlikte hareket etme duygusu kazandırmıştır. Alevi örgütlenmeleri, pek çok farklı isim altında yüzlerce dernek, şubeler ve merkez şeklinde kurulmuştur (Akkoç, 2004: 47).

Bu bölümde Alevi örgütlenmeleri ifade edilmeye çalışılacaktır. Alevi örgütlerine bakıldığında Alevilerin genel olarak vakıflar, dernekler, dergâhlar ve cem evleri olarak örgütlendiklerini görüyoruz. Günümüz Alevi örgütleri, Alevi kesimin tamamını kuşatan bir yapılanmadan yoksundur. Alevi örgütlenmelerinin savunduğu ideoloji, sistemle olan ilişkisi, temsil ettiği Alevi kesimleri ya da dile getirdikleri talepleri parçalı bir yapıya sahiptir. Dörtlü bir ayrım ile ifade edecek olursak;

Hacı Bektaş Veli adıyla kurulan dernek ve vakıflar, Aleviliği geleneksel bir çizgide açıklamaktadırlar. Alevilik, Türkmenlerin eski geleneklerini ve inançlarını İslam ile kaynaştırmasıyla oluşmuştur. Dolayısıyla, Hacı Bektaş Veli örgütlenmeleri Aleviliği

İslam dairesi içinde düşünmektedir. Sistemle uzlaşma arayan örgütlenmeler grubundadırlar. Bektaşiler bu yapılanma içerisinde yer almaktadır.

Cem Vakfı örgütlenmesi, Aleviliği İslam dairesi içinde düşünen bir yapılanmadır. Bu anlayış, Aleviliği Türk- İslam sentezinin bir ürünü olarak görür. Cem Vakfı ve çevresi sistemle uzlaşma arayan bir yapılanmadır.

Pir Sultan Abdal örgütlenmesi, Aleviliği sosyal boyutta açıklayan yapılanmalardır. Alevileri, egemen sınıfa karşı direniş gösteren, muhalif, özgürlükçü, emekçi, laik bir eksende açıklamaktadır. Pir Sultan Abdal örgütlenmesi, sistemle çatışan yapılanmalardan biridir. Sol eğilimli Kürt Alevilerini bu örgütlenme içerisinde görebilmekteyiz.

Ehli Beyt Vakfı örgütlenmesi, Aleviliği İran Şiiliği temelinde açıklama gayretindedir. Sistemle uyumlu hareket eden örgütlenmelerden biri olan Ehli Beyt Vakfı, Aleviliği İslam dairesi içinde düşünmektedir.

2.2 Vakıflar

2.2.1 Cem Vakfı

Alevi kesimi tarafından çalışmaları oldukça ciddi bir şekilde takip edilen Cem Vakfı, 27 Mart 1995 Tarihinde kurulmuştur. Genel merkezinin içinde bulunduğu Ahmet Yesevi Cem Evi, 4 katlı bir bina olup binanın bodrum katında cenaze işleri, zemin katında kitap, kaset satış bölümü ve danışma, birinci katında cem radyo ve yemekhane, ikinci katında genel merkez idare ve toplantı salonu, üçüncü katında Cem dergisi ve üniversiteye hazırlık salonları, dördüncü katında ise Cem Evi salonu bulunmaktadır (Ulusoy, 2003: 10).

Cem Vakfı'nın çalışmaları Alevi kesim tarafından ciddi bir şekilde takip edilmektedir. Cem Vakfı Aleviliği bir Türk-İslam anlayışı olarak kabul eder. Vakfın onursal başkanı ve aynı zamanda bir Alevi dedesi olan Prof. Dr. İzzettin Doğan Aleviliği, Kur'an'ı Kerim'in Maveraünnehir'deki Türk kavimlerinde, uygulanan, yorumlanan, oradan da göçler yoluyla, yol boyunca gördükleri özellikleri de içine alarak, Anadolu'da serpiyen, gerçek kimliğini bulan ve Viyana'ya kadar sıçrayan İslam

anlayışının ismi olarak tanımlar (Aydın, 2000: 44). Bu tanım, Cem Vakfı'nın kabul etmiş olduğu genel görüştür.

Cem Vakfının yapısı incelendiğinde göze çarpan özelliği olarak tüm Alevileri temsil etmeye aday olduğu belirtilebilir.

Vakfin amacı vakfin resmi senesinde su şekilde ifade edilmektedir:

Madde 3: Evrensel kültür değerlerini yakalayan engin ve essiz kültür mirasımızın, özellikle tasavvuf kültürümüzün araştırılması, ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve korunması, ülkemiz kültür hayatının uluslararası kültür değerlerine katkıda bulunması amacı doğrultusunda seminer, brifing, konferans, tartışma, sohbet toplantıları, araştırmalar, kurslar ve benzeri toplantılar düzenlemek, kültürel faaliyetlerde bulunmak, aynı amaçla çalışan gerçek ve tüzel kişilere yardımcı olmak, hiçbir din, cins, renk, ırk ayırımı yapmaksızın, yetenekli fakat maddi imkandan yoksun öğrencilere her türlü eğitim, öğretim ve barınma olanakları ile çağdaş bir toplumda gerekli sevgiyi geliştirmek ve dayanışmayı sağlamak amacıyla birleştirici bir istikamette katkıda bulunmaktır. (cemvakfi.org.tr).

Vakfin Kurucuları

İzzeddin Doğan, Bayram Kaya, Doğan Bermek, Rasim Tükek, Ali Tanrıverdi, Bülent Gündoğdu, Mehmet Koçarlan, Atilla Fırat, Hasan Bal, Cemal Canpolat, Ercan Güvenç'tir (Ulusoy, 2003:11).

Cem Vakfı'nın Yayınları

- Anadolu İnanç Önderleri İkinci Toplantısı Kitabı
- Cem Vakfı Kurumsal Kimlik Kitabı
- Alevi İnanç ve Kültürünün Temsilcileri Dedeler
- Alevi İnanç ve Kültürünün Temsilcileri Ozanlar
- Alevi İnanç ve Kültürünün Temsilcileri Babalar
- İzzeddin Doğan'ın Alevi İslam İnancı, Kültürü ile İlgili Görüş ve Düşünceleri
- Cem Vakfı Çalışmaları ve Prof. Dr. İzzeddin Doğan'ın Görüş ve Düşünceleri 2
- Şah İsmail ve Onun Devri
- Din Devlet İlişkileri ve Türkiye'de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması
- Ahmet Hezarfen Kitapları
- Ahmet Hezarfen'in Yaşamı, Görüş ve Düşünceleri, Bulgaristan'da Alevilik
- Tarihin İzinde

- Tarihi Belgelerle Balkanlar'da Alevilik
- Osmanlı Arşivlerinde Alevilik (Ulusoy, 2003:29).

Ayrıca; Cem Vakfı'nın her ay düzenli olarak çıkarmış olduğu Cem (Aylık Siyaset ve Kültür Dergisi) Dergisi ve radyo yayını yapan Cem radyosu vardır (Ulusoy, 2003: 29).

Cem Vakfı'nın Talepleri

Cem Vakfı'nın dile getirdiği taleplerini aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

1.Alevi vatandaşlarımızın da inançlarının uygulanması, Tasavvuf kültürünün araştırılması ve geliştirilmesi için dergi, kitap, broşür ve gazete çıkarılması, vakıf senedinde belirtilen amaç ve hedefler doğrultusunda çalışmaların yapılması için gerekli mekân ve kadro ihtiyacının giderilmesini temini için nüfus yoğunluğu oranında bütçeden ödenek ayrılması,

2.Alevi vatandaşlar yanlış bilgilendirmeden kaynaklanan ana, bacı tanımaz, mum söndü yapar, kestiği yenmez gibi asılsız iftiraların ortadan kaldırılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın laik ve demokratik bir yapıya kavuşturularak bütün inanç gruplarının nüfus yoğunluğu oranında temsil edilmesinin sağlanması,

3.Asılsız iftiraların ortadan kaldırılmasında büyük etkisi olacak devlet televizyonu ve radyolarından Alevilik hakkında toplumun bilgilendirilmesi,

4.Muharrem ayında da ramazanda olduğu gibi dini öğütlerin yanında bu ayın önemini belirten açıklamalar yapılması, Alevilerin gelenek ve göreneklerini içeren belgesellerin yayınlanmasına yardımcı olunması,

5.Okulların ders kitaplarında Aleviliğin tanıtılması konuları, mevcut kitaplarda yer alan yanlış bilgilerin çıkartılması, talim terbiye kurulundaki çalışmalara Alevilerin de katılımının sağlanması,

6.Milli Eğitim Şurası Toplantılarına Alevi temsilcilerinin iştirak ettirilmesi,

7.Art düşünceli kimselerin ibadet yerlerimize sızmasını önlemek, ibadetimizin güven içinde yapılmasını sağlamak açısından diğer ibadet yerlerindeki koruma tedbirlerinin Alevilerin ibadet yerlerinde de alınmasıdır (cemvakfi.org.tr).

Cem Vakfı, 27.05.1998 gün 98/11209 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “Vergi Muafiyeti” tanınmış kamu yararına bir vakıftır. Cem Vakfı’na bağış yapan kişi veya kurumlar yıllık vergi matrahının %5’i kadar olan bölümünü gider göstererek devlete ödeyeceği vergiden düşebilmektedir (Ulusoy, 2003: 11).

2.2.2 Hacı Bektaşî Veli Anadolu Kültür Vakfı

Genel merkezi Ankara’da bulunan vakıf, Türkiye’de en çok şubesi olan vakıflardandır. 1990 yılında kurulmuştur. Vakfın kurucu üyeleri Mahzuni Şerif ve Ali Doğan’dır. Vakıf merkezinde Alevilikle ilgili eserlerin bulunduğu bir kütüphane, 360 kişilik bir konferans salonu, yemek salonu ve Cemevi bulunmaktadır.

Vakfın amacı resmi senette şöyle açıklanmıştır:

Madde 3: Anadolu, asırlardır bugüne çeşitli medeniyetlerin kurulup yeşerdiği ve yaşadığı mekân olarak bu medeniyetlerin kültür izlerini günümüze taşıyan, doğu ve batıyı birleştiren önemli bir yarımadadır. Vakfın amacı bu kültür mozağını ve onun en önemli sentezini yapan büyük Türk düşünürü ve bilim adamı Hacı Bektaşî Veli’nin öğretilerini ulus ve uluslar arası alanda bir bütünlük içinde ele alarak araştırmak, belgelemek ve yararlı sonuçlar elde etmek üzere tanımlamak, geliştirmek ve geleceğe aktarmaktır.

Vakfın Kurucuları

Ali Doğan, Sabri Çiftçi, Ahmet Şahin, Seyfettin Balcı, Hasan Dülgeroğlu, Kahraman Aytaç, Yusuf Özdoğan, Binali Özdoğan, Celal Çelik, Kazım Özcan, Haydar Sırf, Feramus Demirel, Hasan Gül, Muharrem Yazıcıoğlu, Mahsuni Şerif, Bekir Kamış, Mustafa Kamış, Metin Güleç, Mücahit Özdamar, Süleyman Aslan (Ulusoy, 2003: 34).

Vakfın Faaliyetleri

Vakfın kültürel etkinlikleri şunlardır (Şahhüseyinoğlu, 2001: 180):

- Anadolu Alevi Bektaşî Kültürü (Konferans)
- Aile İçi Şiddet (Konferans)
- Kadın Hastalıkları (Konferans)
- 2 Temmuz Sivas Şehitlerini Anma Toplantısı (Sohbet)
- Cumhuriyet’in Dünü, Bugünü, Yarını (Panel)

- Alevilikte Hacı Bektaş Veli'nin Yeri (Panel)
- İrticanın Dünü, Bugünü, Yarını (Panel)
- Anadolu Aleviliğinin Kültür Öğeleri (Panel)
- Nasıl Bir Türkiye İstiyoruz? (Panel)
- Alevi Örgütleri ve Seçim Süreci (Panel- Sohbet)

Ayrıca vakıf bünyesinde oluşturulan Alevi Atölyesinde üyelerine Alevilikle ilgili dersler, bağlama ve semah kursları düzenlendiğini de belirtebiliriz.

Vakfın Talepleri

1. Hacı Bektaş Veli Dergâhı Alevilere bırakılmalıdır.
2. Kanunlar yeniden düzenlenerek dini cemaatler üzerindeki çifte standartlar kaldırılmalıdır.

3. Devlet Diyanet'e para aktarmaktan vazgeçmeli, Diyanet kurumu kaldırılarak devlet laik olmalıdır. Alevi Kültür Dernekleri ile Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın Diyanet İşleri Başkanlığı konusundaki görüşleri “ Alevi Çalıştayı 1. Etap Alevi Örgütleri Toplantısı” nda şu şekilde ifade edilmiştir:

İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına müteallik işlerini bir kamu hizmeti olarak yürütmek üzere merkezi idare içinde ve özgün bir yapıda örgütlenmiş bulunan DİB, Türkiye’de din alanındaki siyasal müdahalenin temel kurumlaşmasıdır. Bu kurumlaşmanın, evrensel perspektiften bakıldığında eşitlikle ve bunun tarafsız devlet ilkesi ile bağdaşmadığı açıktır. Bu nedenle, DİB kesin olarak kaldırılmalıdır. Ancak, DİB mevcut anayasal düzenlemeler tümünden değiştirilmeden kaldırılamıyorsa yeniden düzenlenebilir (Alevi Çalıştayı, Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 32).

Bu vakfın görüşlerine göre, DİB’in 1924 tarihli kuruluş yasasından farklı olarak, 1965 tarihli, yasa ile üstlendiği toplumu din ve ahlak konularında aydınlatma görevinin genelde ahlak sahasını dinselileştirmek ve özelde Alevileri Sünnileştirmek amacına hizmet ettiği açıktır. DİB, teolojik zeminini anayasal statüsünün zorunlu kıldığı laiklik ilkesi doğrultusunda özgür yurttaşların dini kimlik ve eşit özgürlük haklarını

zedelemeyecek şekilde oluşturmak zorundadır (Alevi Çalıştay, Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 33).

Bu çerçevede DİB'in İslam dini alanında tekel oluşturan vasıfları ortadan kaldırılmalıdır. Toplumun din ve ahlak konularında aydınlatma görevi kesin olarak elinden alınmalıdır. İbadethanelerin yöneticisi olma vasfı kesin olarak elinden alınmalı, denetim göreviyle sınırlandırılmalıdır.

DİB, İslam diniyle ilgili her konuda referans olarak kabul edilmemeli ve özellikle laiklik çerçevesiyle sınırlı olduğu ve birincil görevinin laikliği korumak olduğu mevzuatta yer almalıdır (Alevi Çalıştay, Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 33- 34).

Bu doğrultuda hükümet sorunu çözmek istiyorsa, mevcut anayasayı tümünden değiştirmeyi beklemeden adım atabilmeli, DİB'in işlevini düzenleyen mevzuatta yapılacak değişiklikler doğrultusunda kadrolarında ve bütçesinde ciddi bir kesintiye ve indirime gidilmelidir. Ayrıca 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili hükmü değiştirilmelidir. (md. 89: Siyasi partiler, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan DİB'in genel idare içinde yer almasına ilişkin anayasanın 136. Maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler (Alevi Çalıştay, Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 34).

Mevcut haliyle DİB Alevilik sorununun çözümünde başlıca engeldir. Zorunlu din dersleri, kaynakların eşit paylaşımı, inançların kendini tanımlama özgürlüğü gibi alanların tümünde DİB yolu kapatan başlıca aktördür.

Bu çerçevede bizlerin DİB tarafından içerilmek yada DİB benzeri yeni bir yapılanma istemimiz kesinlikle bulunmamaktadır (Alevi Çalıştay, Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 35).

Alevilerin devletten ve hükümetten beklentisi DİB bünyesinde Alevilere yer verilmesi, “ Alevi Diyaneti Kurulması “ değildir. Zira Aleviler, DİB gibi bir kurumun laikliğin özüne aykırı olduğunu, laiklik ilkesini zedelediğini düşünmektedirler (Alevi

Bektaşî Federasyonu, Eşit Yurttaşlık Hakkı İçin Taleplerimiz ve Çözüm Önerilerimiz, Yayın No: 4, Tarih Belirsiz: 23).

4. Alevî Kültür Dernekleri ile Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın Din Dersi konusundaki görüşleri “ Alevî Çalıştay 1. Etap Alevî Örgütleri Toplantısı” nda şu şekilde ifade edilmiştir:

Devlet okullarında müfredatta din dersi bulunabilir. Ancak; din dersi bir dini inancın öğrencilere aşılması şeklinde yürütülemez ve nihayet din dersi zorunluysa, öğrencilere ayırım gözetilmeksizin din dersinden muaf olma hakkıyla beraber velilerin rızasına uygun başka seçenekler de sunulmak zorundadır.

Mevcut anayasal çerçeveye veri sayılarak, derhal muafiyete ilişkin düzenlemeler yapılmalı, dileyen öğrencilere velilerin isteği doğrultusunda din dersi verilmelidir. Halen yürütülmekte olan din dersleri açıkça Hanefî inancın endoktrinasyonu olarak yürütülmektedir. Bunun için tüm din ve ahlak bilgisi kitapları değiştirilmelidir. Mevcut din dersinden muaf tutulan öğrenciler için yeni seçenekler oluşturulurken, Alevî toplulukların ilgili örgütlerine mutlaka danışılarak ve seçenekleri oluşturacak teknik komiteler, DİB ve İlahiyat Fakülteleri gibi hakim dinsel algının üreticisi konumunda bulunan kurumların temsilcilerine yer verilmeksizin, ilgili Alevî örgütlerinin doğrudan ve dolaylı katılımlarıyla belirlenmelidir (Alevî Çalıştay, Birinci Etap Alevî Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 30-31).

Hükümet, bu konuda adım atmakta kararlıysa, bu değişiklikleri gerçekleştirmeli, konunun Anayasaya aykırılığını iddia eden siyasal aktörler varsa, Anayasa yargısına intikalini sağlamalı ve ulusal bir içtihadın oluşumuna vesile olmalıdır (Alevî Çalıştay, Birinci Etap Alevî Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 31).

3. Alevî Kültür Dernekleri ile Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın Cem evleri konusundaki görüşleri “ Alevî Çalıştay 1. Etap Alevî Örgütleri Toplantısı” nda şu şekilde olmuştur:

Alevîlik müstakil bir inanç ve ibadet düzeni olarak tanınmalı ve bu doğrultuda cemevleri ibadethane statüsüne kavuşturulmalıdır. Cemevlerinin statüsünün ibadethane olarak kabulü için anayasanın 174. Maddesinin 3. Fıkrasında sayılı, (Tekke ve

Zaviyelerle Türbelerin Seddine (...) dair) yasanın değiştirilmesine gerek yoktur (Alevi Çalıştay, Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009: 40).

Vakfın Amacı

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nın amaçları; Hacı Bektaş Veli'nin felsefe ve uygulamalarını, yaşamını, fikirlerini araştırmak, Alevi kültürünün yaşamasını ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir biçime aktarılmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda seminer, brifing, konferans, tartışma, sohbet toplantıları, araştırmalar, kurslar ve benzeri toplantılar düzenlemek, kültürel faaliyetlerde bulunmak, aynı amaçla çalışan gerçek ve tüzel kişilere yardımcı olmak, hiçbir din, dil, cinsiyet, renk ve ırk ayrımı yapmaksızın, yetenekli fakat maddi imkandan yoksun öğrencilere her türlü eğitim, öğretim ve barınma olanakları ile çağdaş bir toplumda gerekli sevgiyi geliştirmek ve dayanışmayı sağlamak amacıyla birleştirici bir istikamette katkıda bulunmaktır (Kara, 2003: 53).

Vakfın Faaliyetleri:

a. Sosyal Faaliyetleri

Vakıfta, Alevi inancına mensup insanların cenazelerini defnedilebilmeleri için hizmet verilmektedir. Bu sebeple vakıfta soğuk hava deposu, ambulans, cenaze işleriyle ilgilenecek bir din adamı ve diğer hizmetleri sunabilen görevliler bulunmaktadır.

Vakıfta kurban kesim yerleri bulunmaktadır. Yemek pişirmek ve pişirilen yemeklerin ihtiyaç sahiplerine sunulacağı sağlıklı ortamlar da bulunmaktadır. Vakıf bünyesinde çeşitli zamanlarda ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere gıda, giysi gibi yardımlar toplanıp bölgedeki muhtaç vatandaşlara dağıtılmaktadır. Değişik zamanlarda da vakfın imkanları doğrultusunda ihtiyaç sahiplerine yardımlar yapılmaktadır.

b. Eğitim Faaliyetleri

Vakıf, ekonomik zorluk çeken üniversite öğrencilerine burs imkânı sağlamaktadır. Bilgisayar, İngilizce kursları vermektedir. Ayrıca saz ve semah kursları da düzenlenmektedir.

c. Kültürel Faaliyetleri

Alevi inancı gereği vakfın bünyesinde bulunan cem evinde cem ibadeti yapılmaktadır. Muharrem ayının 10. Gününde yaşlı Alevi vatandaşların İstanbul'da bulunan çeşitli türbeleri ziyaret edebilmeleri, vakıf tarafından tutulan otobüslerle temin edilmektedir. Muharrem orucunun bitiminde yapılan aşure yemekleri, Alevi geleneklerini devam ettirebilmek için organize edilmektedir (Kara, 2003: 55).

2.2.3 Dünya Ehl-i Beyt Vakfı

Dünya Ehl-i Beyt Vakfı, 1996'da kurulmuştur. Genel merkez İstanbul'da bulunmaktadır. Vakfın genel başkanlığını Fermani Altun yapmaktadır. Vakıf, diğer Alevi örgütlerinden oldukça farklı bir çizgide olması nedeniyle geniş Alevi kitleleri bakımından benimsenmemiş ve marjinal bir Alevi örgütlenmesi olarak kalmıştır (Ulusoy, 2003: 41). Bunun ana nedenleri şunlardır:

— Aleviler tarafından bu vakıf, görüşleri itibariyle İran Şiiliği'yle özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla Alevi kesimlerce benimsenmemiştir.

— Vakfın genel başkanı Fermani Altun Sünnilerle yakın ilişki içinde olmuş, hatta bir dönem Fazilet Partisinden milletvekili adayı olmuştur. Bu durum, Alevi kesimce hoş karşılanmamıştır.

— Aynı zamanda vakıf genel başkanı Fermani Altun, devlet erkiyle sıkı ilişkiler içinde olmuş, zaman zaman faaliyetleri devlet erki tarafından desteklenmiş ve takdir edilmiştir. Örnek olarak, 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer vakfın milli birlik ve beraberlik için olumlu hizmetler yaptığını ifade etmiştir. 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Fermani Altun'u tanıdığı için çok bahtiyar olduğunu ve vakfın birlik ve beraberlik için önemli katkılar sağladığını söylemiştir. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal da Fermani Altun'u 'yüce amaçlar için konuşmayı şiar edinen' birisi olarak tanımlamıştır (Ulusoy, 2003: 41- 42). Devlet erkiyle ve sağ siyasal partilerle sürdürülen olumlu ilişkiler, sol eğilimli Alevi kesimini huzursuz etmiştir. Vakıf, Alevi kesimlerce destek görememiştir.

Vakıf, 1997, 1998 ve 1999 yıllarında düzenlediği 'Ehl-i Beyt Kurultayları'na Sünni ve Şii şeyh, yazar ve akademisyenleri davet etmiştir. Ancak bu faaliyet genel

Alevi kitlenin tepkisini almıştır. Birçok Alevi örgütü yaptıkları açıklamalarda bu vakfın ‘Alevileri Sünnileştirmeye ve Şiileştirmeye çalıştığını’ iddia etmiştir (Akkoç, 2007: 50).

Vakıf, genel olarak Aleviliği İslam’ın içinde ve onun özü olarak kabul eder. Bu yönüyle Sünni İslam’dan ayrılmaz. Hatta vakfın ikinci başkanı Turabi Öztoprak 27.04.1998 tarihli Yeni Şafak gazetesine verdiği demeçte “Biz Medine’de yaşanan İslam’ı yasıyoruz. Kimse bizi başka şeylerle suçlamaya kalkmasın.” diyerek bu görüşü pekiştirmiştir (27.04.1998 Tarihli Yeni Şafak Gazetesi Aktaran: Ulusoy, 2003: 42).

Vakfın Amacı

Türkiye’de ve dünyada barış, kardeşlik, sevgi ve inanç birlikteliğinden hareketle ulvi bir misyonu harekete geçirmek, “Hz. Ali’siz Alevilik olmaz” anlayışını yaygınlaştırmak, Alevisi ile Sünni’si ile İslam’a gönül vermiş yurdun ve dünyanın dört bir yanında bulunan herkesin buluşmasını sağlamaktır. İnsanı insan yapan sevgi, saygı, hoşgörü, hak ve hukuk gibi değerlerin herkes tarafından kabul edilmesini sağlamak, yanlış doğruyu görebilen, güzeli çirkini ayırabilen, üretken olan, insanı seven, geçmişten ders alan, geleceğe umutla bakabilen insanların yetişmesini sağlamaktır (Kara, 2003: 61).

Vakfın Talepleri

Avrupa ülkeleri düzeyinde bir uygulama ile Diyanet’in inançlar empoze etmeyen, taraf tutmayan, taraflı hareket etmeyen bir yapıya kavuşturulması.

1. Alevilerin en büyük sorunun aydın din bilginlerinin eksikliği olduğunu onun için kültür merkezi, özel enstitü ve üniversiteler kurulması gereği ile devletin desteğini alabilmek.
2. İlahiyat fakültelerinin revizyona tabi tutularak; burada İslamiyet’in tüm detayı ve farklılıkları ile öğretilmesi için yeni birimler oluşturulması.
3. İnanç, düşünce, ibadet ve eğitim özgürlüğünün çağdaş dünyadaki normlara uygun hale getirilmesi.
4. Ülkemizin milli birlik ve beraberliği için dünyada suç olarak kabul edilmeyen; fikir, düşünce, inanç alanında sistemin mağduriyetine uğrayan insanların

genel bir af ile hürriyetlerine kavuşturulması. Affin devletle vatandaş arasındaki kamu davalarının tümünü kapsamaması (ehlibeyt.org.tr, Aktaran: Ulusoy, 2003: 43–44).

2.3. Dernekler

2.3.1 Pir Sultan Abdal Kültür Derneği

1976'da Sivas ili Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz Köyü'nde Banaz Köyü Pir Sultan Abdal Turizm ve Tanıtma Derneği adıyla yerel bir dernek olarak kurulmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile bu dernek kapatılmıştır. Daha sonra 8 Ağustos 1988 'de Ankara'da Banaz köyü Pir Sultan Abdal Turizm ve Dayanışma Derneği adı ile yeniden açılmıştır. 26 Kasım 1990'da Pir Sultan Abdal Kültür Derneği olarak adı değiştirilmiştir.

Dernek, Madımak Olayı'nı anma etkinlikleri ile kamuoyunun gündemine gelebilmektedir. Dernek yönetimi, her yıl 2 Temmuz'da Sivas'a giderek Madımak olayını anmaktadır.

Dernek, Aleviliği İslam'la ilişkilendirmeye karşı çıkararak; kendine özgü bir kültür olarak tanımlamaktadır. Pir Sultan Abdal'ı da dönemin yönetimine karşı çıkan, İslam'la ilişkilendirilmeyen bir halk savaşçısı olarak görme eğilimindedir (Ulusoy, 2003: 48).

Derneğin Amacı

Madde 2- Pir Sultan Abdal'ın yasamı ve felsefesi doğrultusunda sosyal, kültürel çalımsalar yapmak, basta Anadolu Alevi kültürü olmak üzere, tüm kültürler yaşatmak, geliştirmek ve yaymanın yanı sıra, demokrasi, laiklik ve insan hakları gibi değerlere sahip çıkmaktır. (Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Tüzüğü, s.1).

Derneğin Kurucuları

Murtaza Demir, İlyas Budak, Özer Demir, Türkan Adıgüzel, Hüseyin Demir, Hasan Canik, İhsan Kılıç (Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Tüzüğü, s.20).

Derneğin Faaliyetleri

Dernek, her yıl haziran ayında Banaz'da geleneksel Banaz Şenliklerini düzenlemektedir. Şubelerinde diğer Alevi örgütlenmelerinde olduğu gibi saz, semah,

tiyatro kursları ile gençlere hizmet verilmektedir. Alevi toplumsal dinamiklerini harekete geçirme ve örgütlenme konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Zorunlu din dersleri konusunda çalışmalar yapılmış; konu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınmıştır (Ulusoy, 2003: 55).

Derneğin Talepleri

1.Alevilerin kimliklerinin tanınması, bu amaçla nüfus cüzdanlarındaki dini hanesi kısmına Alevi seçeneğinin de konulması.

2.Devletin tamamen laik olması, din hizmetinin bir kamu hizmeti olarak görülmesinden vazgeçilmesi.

3.Derneğin başlıca talebi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasıdır. Diyanet'i, Sünni- Hanefî içtihadı üzerine kurulan ve devlet içinde yedi-sekiz Bakanlığın bütçesine eşit bütçeye sahip bir kuruluş olarak görmektedirler. Dernek, Aleviliği temsil etmeyen bu kurumu, kabul edilemez olarak görmektedir.

4.Zorunlu din derslerinin kaldırılması.

5.Alevi köylerine cami yaptırma politikalarından vazgeçilmesi.

6.Radyo ve televizyonlarda Alevilere yönelik yayınların yapılması.

7.Ders kitaplarında sözcükler, ansiklopediler ve MEB'ce önerilen yardımcı kitaplardaki Alevilere hakaret eden sözlerin düzeltilmesi.

8.1994 Tarih ve 442 Sayılı Köy kanununun değiştirilmesi. Bu kanunun 24. Maddesi köy tanımında “ cami, mektep... birlikte köy teşkil ederler. “ denilmekte ve camisi olmayan Alevi köyleri bu tanıma göre köy olarak kabul edilmemektedir.

9.1985 Tarih ve 3194 Sayılı İmar Kanunu değiştirilmeli. Yalnızca camiler için değil; Cem ve Kültür Evleri için de imar planları yapılırken yer ayrılmalıdır.

10. Hacı Bektaşî Dergâhı'nın yönetimi ve bakımı Hacı Bektaşî Belediyesi'ne bırakılmalıdır.

11. 20 Kasım 1925 Tarih ve 677 Sayılı yasa değiştirilerek Alevi dedelerine yapılan “ üfürükçülükle eş tutma “ hakaretleri kaldırılmalıdır. Adı geçen Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanunun, Alevi dedelerini üfürükçülerle eş tuttuğunu belirterek; dernek, Dedeliğin Alevilik için önemli bir kurum olduğunu, Dedeyi, Aleviliği, teorisi ve pratiği ile taliplerine öğreten, eğiten ve yol gösteren kimse olarak görülmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

12. Alevi- Bektaşî Dernek ve Vakıflarının ad ve tüzüklerinde yer alan Alevi, Alevi Kültürü vb tanımlamalar ihbar ve dava nedeni olmamalıdır.

13. Sivas olaylarına karışan fakat yakalanmayan sanıkların bir an önce yakalanarak mahkemeler tarafından tarafsız bir şekilde yargılanması gerekmektedir.

14. Ankara 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin Alevi Bektaşî Kuruluşlar Birliği Kültür Derneği'nin kapatılması yönünde verdiği kararın düzeltilmesi istenmiştir (Ulusoy, 2003: 55- 56).

2.3.2 Karaca Ahmet Sultan Kültürünü Tanıtma Dayanışma ve Türbesini Onarma Derneği

Merkezi İstanbul'dadır. Kuruluş tarihi 1969'dur.

Derneğin Amacı

a. Üsküdar'da bulunan Karacaahmet Sultan Türbesini ve Külliyesini onarım ve restore etmek, çevre düzenlemesini yapmak.

b. Restorasyondan sonra türbe ve külliyenin bakım ve korunmasını, tanıtılmasını, güzelleştirilmesini sağlamak.

c. Karacaahmet Sultan'ın tarihi geçmişini araştırmak, kültürünü gerek yöre halkına, gerek yurt içinde ve yurt dışında tanıtmak, yaşatmak.

d. Yöre halkının kurbanlarını ve inançlarını yerine getirmek için gerekli olan bina ve tesisleri yapmak ve yaptırmak.

e. Karacaahmet Sultan kültürünü tanıtma amacı ile kitap, takvim, dergi, broşür, kartpostal hazırlamak gerekli hallerde radyo ve televizyon programları yapmak.

f. Kültürümüzle ilgili kütüphane açmak, kültürel yayımları satmak.

g. Gençlerin eğitimine, gerek kreş gerekse yurt düzeyinde katkıda bulunmak, gerekli olanlar dahilinde burs dağıtmak.

h. Aşevi ve sosyal yardım kurumlarını oluşturarak kamu yararına çalışmak.

i. İlgili makamlardan izin almak suretiyle Karacaahmet Sultanın tanıtımı için ulusal ve uluslar arası düzeyde kamu ve özel kurumlar ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak (Dernek tüzüğü md.2, karacaahmet.org).

j. Yukarıda sayılan amaçlara vasıl olabilmek için maddi ve manevi yardım yapabilecek kimselere ve müesseselere aydınlatma toplantıları düzenlemek, temaslar kurmak, broşür, dergi ve kitap bastırmak ve yayınlamak (Kara, 2003: 77).

Derneğin Faaliyetleri (Dernek Tüzüğü md. 3):

a.Sosyal Faaliyetleri

1.Derneğin üyesi olan veya olmayan en az 200 fakir kişiye, dernek imkanları dahilinde Yönetim Kurulu karar ve yetkisi ile aynı yardımda bulunmak.

2.En az 500 yoksul kişiye dernek imkanları dâhilinde Yönetim Kurulu karar ve yetkisi ile dernek aşevlerinde öğle yemeği verilmektedir.

3.Yoksul ailelere ve ihtiyarlara gıda, yakacak, yiyecek ve sağlık yardımları dernek imkânları dâhilinde Yönetim kurulu karar ve yetkisi ile yapılmaktadır.

4.Dernek, fakir, hasta, kimsesiz çocukların tedavileri için imkanları dâhilinde Yönetim Kurulu karar ve yetkisinde aynı ve nakdi yardımlarda bulunmaktadır.

b. Eğitim Faaliyetleri

En az 20 fakir üniversite öğrencisine dernek imkanları dahilinde Yönetim Kurulu karar ve yetkisi ile 9 ay süre karşılıksız olarak burs verilmektedir.

İlkokullardaki en az 50 yoksul öğrenciye dernek imkanları dahilinde Yönetim Kurulu karar ve yetkisi ile giyim eşyası, ders araç gereçleri, gıda yardımları yapılmaktadır.

c.Basın Yayın Faaliyetleri

Dernek bünyesinde yayınlanan kitaplar şunlardır;

1.Karacaahmet Sultan Saadete Erişmişlerin Bahçesi

(Kerbela Olayı) (Fuzuli)

2.Nehc'ül Belaga

3.Hz. Ali Divanı

4.Hacı Bektaş Veli Velayetname

5.Alevilik Nedir? – Cemal Şener

6.Osmanlı Belgelerinde Alevilik Bektaşilik- Cemal Şener

7.Öz Kaynaklarına Göre Alevilik- Rıza Zelyut

8.Saadete Erişmişlerin Bahçesi Hadikatü's Suada Kerbela Olayı- Fuzuli

d. Kültürel Faaliyetleri

1.Üsküdar'da bulunan Karacaahmet Sultan Türbesi ve Külliyesi onarılmış ve restore edilmiştir. Çevre düzenlemesi yapılmıştır.

2.Restorasyondan sonra türbe ve külliye'nin bakım ve korunmasını, tanıtılmasını, güzelleştirmesini sağlamıştır.

3.Karacaahmet Sultan'ın tarihi geçmişini araştırmak, kültürünü gerek yöre halkına gerek yurt içinde ve yurt dışında tanıtmak, yaşatmak için çalışmalar yapılmıştır.

4.Yöre halkının kurbalarını ve inançlarını yerine getirmek için gerekli olan bina ve tesislerin yapımı için çalışmalar yapılmıştır.

5.Karacaahmet Sultan kültürünü tanıtmaya amacı ile kitap, takvim, dergi, broşür hazırlanmış, gerekli hallerde radyo televizyon programları yapılmıştır.

6.Kültürümüzle ilgili kütüphane açılmış, kültürel yayınları satılmaktadır.

7.Gençlerin eğitimine, gerek kreş, gerekse yurt düzeyinde katkıda bulunmakta, gerekli olanaklar dâhilinde burs dağıtılmaktadır.

8.İlgili makamlardan izin almak suretiyle Karacaahmet Sultan'ın tanıtımı için ulusal ve uluslar arası düzeyde kamu ve özel kurum ve kuruluşlarla çalışmalar yapılmıştır (Kara, 2003: 79).

Derneğin Talepleri

Diyanet'in kaldırılması yönünde talepleri vardır. Eğer Diyanet kaldırılamaz ise o zaman Diyanet'e aktarılan paraların dinsel cemaatlere de nüfusları oranında dağıtılarak pay verilmesi istenmektedir. Devletin Alevi köylerine cami yaptırmaktan vazgeçmesi de diğer bir talepleridir (Ulusoy, 2003: 63).

2.3.3 Hüseyin Gazi Derneği (Hüseyin Gazi Külliyesini Yaptırma- Yaşatma ve Tanıtma Derneği)

Dernek, Mayıs 1997'de Ankara'da kurulmuştur. Dernek başkanı Gülağ Öz'dür. Dernek kendisini daha çok Atatürk Devrim ve İlkelerine bağlı, demokratik, laik, barışçı, özgürlükçü olarak tanımlamaktadır.

Derneğin Amacı

Anadolu toplumunun tarihsel değeri, büyük bir şahsiyeti ve bir Anadolu ereni olan Seyit Hüseyin Gazi'nin maddi ve manevi yaşamını, insanlığa kattığı kültürel değerleri araştırıp ortaya çıkarmak, tanıtip yaymak ve var olan külliyesini yaptırıp yaşatmaktır (Ulusoy, 2003: 70).

Derneğin Kurucuları

Ali Yıldırım, Gülay Öz, Şakir Keçeli, Celal Kılıç, İsmail Zengin, Ali Dinçal, Kubilay Dökmetaş, Gülperi Öztürk, Hüseyin Özer, Hüseyin Şakacı, Cuma Kaman, Yaşar Elbistanlı, Cemal Mutluer (Ulusoy, 2003: 71).

Derneğin Faaliyetleri

Derneğin iki ayda bir yayınladığı 'Yol' isimli bir dergi vardır. Ayrıca dernek her yıl eylül ayının ilk haftasında Hüseyin Gazi'yi Anma etkinlikleri yapmaktadır. Aynı zamanda dernek binasında Cem ve kurban hizmeti de verilmektedir (Ulusoy, 2003: 72).

Derneğin Talepleri

1. Alevi köylerine cami yapılarak Alevilerin Sünnileştirilme politikalarına son verilmelidir.
2. Diyanet kurumu laik devlet anlayışıyla bağdaşmadığı için kaldırılmalıdır.
3. Zorunlu din dersleri insan haklarına aykırı olduğu için okul müfredatlarından çıkarılmalıdır.

2.4 Dergâhlar

2.4.1 Şahkulu Sultan Dergâhı

Şahkulu Sultan Dergâhı, İstanbul Merdivenköy'dedir. Şahkulu Sultan Dergâhı, bahçesinde Cemevi, aşevi, kütüphane, konferans salonu, sağlık evi, konuk evinin bulunduğu bir yapılanma olarak karşımıza çıkar (Üzüm, 2000: 33–34, Ulusoy, 2003: 89).

Dergâhın Amacı

Vakıf, aydınlık tarihi misyonuna uygun olarak, temelde bağrında taşıdığı ve adını aldığı Hacı Bektaşî Veli kaynaklı Şahkulu Sultan felsefe ve uygulamalarına bağlı; din, cinsiyet, ulus, etnik köken, ideoloji, vb. farklılıklara bakmaksızın herkese açık ve saygılı; bilimi rehber edinmiş ve onu üretmeyi ibadet sayan; bu coğrafyada yeşermiş dünyanın en ileri düzeydeki insan hak ve özgürlükleri bağlamında hukukun üstünlüğünü hâkim kılmaya dönük; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin milli birlik, bütünlük ve esenliğinden yana toplumsal sorumlulukları yerine getirmeyi amaçlar (vakıf senedi, madde3). Şahkulu Sultan Dergâhı'nın bakım, onarım ve restorasyonunu yapmak, Alevi kültür ve felsefesini araştırmak, törelerini topluma tanıtmak ve Türk ulusal kültürüne sahip çıkmak da amaçları arasında yer alır (Kara, 2003: 45).

Dergâhın Faaliyetleri

Sosyal Faaliyetleri

Dergâh'a ziyarete gelen vatandaşların kestikleri kurbanlar, yaptıkları lokmalar vb gıdalardan oluşturulan yemekler ihtiyaç sahiplerine dağıtılmakta ve vakfın bünyesinde bulunan yemekhanede fakirlere verilmektedir. Yine vakfın bünyesinde bulunan sağlık ocağında herkese sağlık hizmeti verilmekte ihtiyaç sahiplerinden ücret alınmamaktadır. Hayırsever vatandaşların getirdikleri kitap, giysi, eşya vb. materyaller ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır (Kara, 2003: 46).

Eğitim Faaliyetleri

Dergâh, Alevi Bektaşî ibadetleri bütünlüğünde olduğuna inandığı saz ve semahı yaygınlaştırmak amacıyla saz ve semah kursları düzenlemektedir. Aynı zamanda Alevi gençliğinin günümüz teknolojisinden uzak kalmamasını sağlamak için bilgisayar kursları açmaktadır. Dergâh, olanakları ölçüsünde eğitim sürecinde olup da maddi yetersizliklerden dolayı eğitimini tamamlamakta zorlanan, maddi yardıma muhtaç öğrencilere burslar vermektedir. Vakfın bünyesinde bulunan kütüphanede isteyenler araştırma yapabilmekte; kitap, takvim, kaset, CD vb kaynakları temin edebilmektedirler.

Basın- Yayın Faaliyetleri

Dergâh, Alevi Bektaşî felsefesini yansıtan Türk kültürünün önemli alanlarında çeşitli yayınlar yapmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz;

1. Türkische Aleviten Heute- John Shindeldecker.
2. Laiklik nedir? Aleviler niçin laik olmak zorundadır? – Alevilik Bektaşîlik Cep Kitapları Dizisi-3
3. Kızılbaş Alevi Dedeleri- Alevilik Bektaşîlik Cep Kitapları Dizisi-1
4. Anadolu’da Alevilik- Battal Pehlivan
5. Derviş Muhammed Divanı
6. Hak- Muhammed- Ali ve Kırklar Cemi- Esat Korkmaz
7. İmam Cafer Buyruğu
8. Pir Sultan Abdal Divanı
9. Anadolu’da Alevi Bektaşî Dergahları- Cemal Şener
10. Şaha Doğru Giden Kervan- Alevilik nedir?- Cemal Şener
11. Şahkulu Sultan
12. Garipname- Aşık Paşay-ı Veli
13. Vicdan Muhakemesi- Tacettin Küçük
14. Mehmet Hilmi Dede Baba Divanı
15. Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik- Doç. Dr. Bedri Noyan Dede Baba (Kara, 2003: 47).

Kültürel Faaliyetleri

Hafta sonlarında, dini bayramlarda ve anma günlerinde dergâhın bahçesindeki Niyazgah ile içerideki “fikir ve gönül evi”nde (konferans salonunda) vakfın bünyesinde bulunan Dedeler tarafından haftanın belli günlerinde cemler düzenlendiği belirtilmektedir.

2.4.2 Hacı Bektaşî Veli Dergâhı

Dergâh, Nevşehir’in eski adıyla Sulucakarahöyük, bugünkü adıyla Hacı Bektas ilçesinde Hacı Bektaşî Veli adına kurulmuştur (Ulusoy, 2003: 73).

Dergâhta, her yıl 16 Ağustos'ta 'Hacı Bektaşî Veli'yi Anma Senlikleri' düzenlenir ve Türkiye'nin dört bir yanından gelen Aleviler Hacı Bektaşî Veli Dergâhı'nı ziyaret ederler. Çeşitli kültür sanat etkinliklerinin düzenlendiği senliklerde ayrıca Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen Alevi Örgütleri de kendilerini tanıtmaya imkân bulmaktadırlar.

Dergah bugün yasal olarak müze olmasına karşın Bektaşîliğin en önemli kollarından olan Çelebiler kolunun postnişinin ilçede olması, hem de her yıl düzenlenen bu etkinliklerle Aleviler ve Bektaşîler için ayrı bir öneme sahiptir (Üzüm, 2000: 30-31).

2.4.3 Abdal Musa Dergâhı

Abdal Musa, Ahmet Yesevi'nin halifelerinden olup soyu Azerbaycan Hoy'dan gelmektedir. Kendisinin Seyyid olduğu kabul edilir. Dedesi Haydar Ata, Hacı Bektaşî Veli'nin amcasıdır. Abdal Musa, Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş, Batı Anadolu'da Aleviliği yaymaya çalışmıştır. Daha sonra Antalya'da Elmalı'nın Tekke köyünde dergah kurarak buraya yerleşmiştir (Ulusoy, 2003: 90).

Abdal Musa'nın Hacı Bektaş'ın önde gelen halifelerinden olması, Pirevi'ndeki on iki posttan on birincisi olan Ayakçı Postu'nun onun olması hasebiyle burası Alevilerce çok sevilen ve sürekli ziyaret edilen dergâh konumundadır (Ulusoy, 2003: 90). Alevilerce Hacı Bektaşî Veli Dergâhından sonra en kutsal yer sayılır.

Dergâhta her yıl 'Abdal Musa Törenleri' düzenlenir ve binlerce Alevi Türkiye'nin değişik yerlerinden dergâhı ziyarete gelmektedirler.

1984 yılından beri dergâhta her yıl 4-5 Haziran tarihlerinde 'Abdal Musa Anma Törenleri' yapılmaktadır. Ayrıca yılın muhtelif zamanlarında Aleviler dergâhı ziyaret etmektedirler (Üzüm, 2000: 31-32, Ulusoy, 2003: 90).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALEVİLER VE TALEPLERİ

Cumhuriyet Döneminde Aleviler ve Talepleri başlığını taşıyan üçüncü bölümde ilk önce Alevilerin devlete bakışı ifade edilmeye çalışılacak; devletin Aleviler için ne anlama geldiğinin sınırları çizilirken; Aleviler ile devlet arasında oluşan sorunların nedenleri tartışılacaktır. Daha sonra Cumhuriyet Döneminde Alevilerin siyasi otorite ile ilişkisi Kurtuluş Savaşı Döneminde, Tek Partili Dönemde, Çok Partili Dönemde, 1990'lı yıllarda olmak üzere dört döneme ayrılarak incelenecektir.

Bu bölümde incelenen bir diğer konu başlığı ise Alevi Talepleri ve Karşılanması olmuştur. Bu bölümde günümüzde Alevilerin siyasi otoriteye yönelttikleri talepleri dile getirilmiş; bu taleplerin çalıştaylar sürecindeki karşılıkları ifade edilmeye çalışılmıştır.

Alevilerin devlet teşkilatlanmasında siyasi otorite ile ilişkisi genel itibariyle sorunlu ve gergin olarak tanımlanabilir. Aleviler, Selçuklu İmparatorluğu döneminden başlayarak, Anadolu topraklarında kurulan diğer devletlerle de anlaşamamışlar ve bu devletlerce Aleviler sorun yaratan grup olarak görülmüşlerdir.

Bu noktada, Alevilerin devlet perspektifini anlayabilmek, Aleviler ile devlet yönetimi arasındaki ilişkiyi yorumlamada bize yardımcı olacaktır. Prof. Yalçinkaya'nın ortaya koyduğu, Metin Acar'ın "Alevi Toplumu ve Devlet İlişkisi" isimli tezinde önemle belirttiği Alevilerin devlet perspektifini burada belirtmekte yarar görüyorum. Yalçinkaya'ya göre Alevilerin devlet perspektifi şöyledir:

Aleviler bürokratik, merkezi, zor kullanma gücünü elinde tutan, zora dayalı bir aygıt olarak devleti benimsememiştir. Onun yerine, bir zincirin halkaları gibi, aralarında hiçbir hiyerarşik ilişkinin olmadığı ama birbiriyle sıkı ilişkili bir yönetsel yapıyı öngörür. Bu küçük birimlerin örgütsel sıralanışı içinde, ahlaki sistematik temel çerçeve olacak, topluluklar, kendi iç kuralları gereği ve onların işleyişiyle, dışsal bir yönetime gerek duymayacaktır (Yalçinkaya, 1996: 176, Aktaran: Acar, 2003: 45).

Alevilerin herhangi bir devlet organizasyonuna ihtiyaç duymamasını Alevi toplumunun kendine özgü düşünce, inanç ve toplumsal örgütlenme yapısından

kaynaklanmaktadır. Kendi içinde toplumsal, ahlaki, dinsel kurallarını belirlemiş olan bu toplum, siyasi otoriteden kendilerine yönelen herhangi bir müdahaleyi kabul etmemiştir. Devlet otoritesinden Alevi toplumuna yönelen bir müdahaleye Aleviler, geri püskürtme psikolojisiyle muhalif kimliklerinin gereği olarak her türlü tepkiyi göstermekten çekinmemiştir. Devletler ise çoğu zaman Alevi isyanlarını bastırabilmek için yoğun mücadeleler vermiştir. Aleviler ile Devlet arasındaki bu mücadeleler sonucunda ise Alevilerde içe kapanma, suskunluğa bürünme şeklinde tepkiler gözlemlenmektedir. Kendi içine dönen, bir başka deyişle susmayı tercih eden Alevi toplumu, bu süreçte kendilerini yeniden üretmeyi başarabilen bir toplum olmuştur.

Alevilerin devletle olan ilişkilerinin sorunlu olmasının nedenlerini ise Yalçınkaya şöyle ifade etmektedir. Birincisi, Aleviliğin öğretisel olarak devletsiz bir toplumsal yaşamı öngördüğü ve buna uygun davrandığıdır. İkincisi, ilişkili oldukları devletin yaslandığı toplumsal- tarihsel şema ve bu şemada ifadesini bulan çıkarların bütünüyle çatıştıklarıdır. Üçüncüsü, Alevilerin isyanlarla devleti yıkma amacı gütmedikleri, sadece reform talep etmiş olduklarıdır (Yalçınkaya, 1994: 155).

Alevilerin Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkisi, siyasi gelişmeler ve isyanlar, çalışmanın birinci bölümünde tarihsel arka plan başlığı ile anlatıldığı için burada yer verilmemiştir. Bu bölümde; Cumhuriyet Döneminde Alevilerin siyasi otorite ile ilişkisi, Kurtuluş Savaşı Döneminde, Tek Partili Dönemde, Çok Partili Dönemde, 1990'lı yıllarda olmak üzere dört döneme ayrılarak incelenecektir.

3.1 Türkiye Cumhuriyeti ve Aleviler

Cumhuriyet devrine gelinceye kadar olan dönemde köyden kente göç, kentleşme, küreselleşme gibi unsurlar Aleviliğin geleneksel şemasını oldukça sarsmıştır. Aleviliğin bu değişim süreçlerinden Cumhuriyet dönemine kurumsal yapılanmasını zayıflatmış bir şekilde girmesi karşılaştıkları sorunların daha da ağırlaşmasına yol açmıştır.

3.1.1 Kurtuluş Savaşı Döneminde Mustafa Kemal ve Aleviler

Aleviler, Kurtuluş Savaşı ile başlayan süreçte Milli Mücadele grubuna desteklerini esirgememişlerdir. Aleviler ile Milli Mücadele grubunun aynı paydada

buluşmasını sağlayan neden ‘ortak düşman’a karşı birlik olma fikrinden kaynaklanabilir. Gerek Milli Mücadele yanlıları için gerekse Aleviler için Osmanlı Devleti ortadan kaldırılması gereken bir devlet konumundaydı. Alevilerin desteğinin etkili bir düzeye ulaşmasında Alevi- Bektaşilerin Mustafa Kemal’in şahsına duyduğu sevgi önemli rol oynamıştır. Prof. Dr. Ayhan Yalçınkaya’ya göre;

Alevilik, Mustafa Kemal’in kişiliğinde, Osmanlı yönetimine karşı tarihsel ve öğretisel düşmanlığına önemli bir yandaş bulmuştur (Yalçınkaya, 1994: 162).

Aleviliğin Bektaşilik üzerinden M. Kemal ile ilişkisi, Mustafa Kemal’in Sivas Kongresi dönüşünde Hacı Bektaş Dergâhını ziyaret etmesi ile kurulur (23 Aralık 1919). M. Kemal’in dergâhta Çelebi Cemalettin ile görüştüğü ve burada tekkenin bizzat M. Kemal’e elinde bulunan 1800 altını teslim ettiği, ayrıca M. Kemal’in burada bir ceme katıldığı, ikrar töreni ile kılıç kuşatıldığı ve yola kabul edildiğini belirten kaynaklar vardır (Bkz. Yalçınkaya, 1994: 163). Daha sonra Hacı Bektaş’ta posta oturan Veliyettin Çelebi yayımladığı bildiri ile Alevileri, Atatürk’ü ve onun arkadaşlarını desteklemeye çağırılmış, Mustafa Kemal’i desteklemeyenin Alevi olamayacağını söylemiştir (Zelyut, 1993: 5).

M. Kemal’in Hacı Bektaş ziyaretinden sonra Çelebi Cemalettin, İlk Meclis’e başkan yardımcısı ve Kırşehir mebusu olarak girmiştir. İlk mecliste Tunceli mebusu Diyab Ağa ile Hasan Hayri Bey’in de Alevi kökenli oldukları bilinmektedir (Akkoç, 2007: 24).

Cumhuriyetle başlayan süreç Alevilerin yüzyıllardır uzak durdukları siyasal iktidara yakınlaşma süreci olarak değerlendirilmektedir. Cumhuriyetin ilanını izleyen büyük sosyal, politik ve ekonomik değişmeler nedeniyle Alevilik, bir başkalaşım sürecine girmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet tarihi, Aleviliğin modernleşme tarihidir bir anlamda. Cumhuriyet süreciyle beraber Aleviler kendi sosyal ve coğrafi marjinalliklerinden çıkmışlardır. Bu açılma, Aleviler ile merkezin temsilcileri arasında güçlü bir etkileşimin doğmasını kolaylaştırmıştır (Kehl- Bodrogi, 1993: 42, Aktaran: Subaşı, 2005: 79).

3.1.1.1 Alevilerde Atatürk Sevgisi

Eğer bir gün yolunuz düşer de bir Alevi- Bektaşî evine konuk olursanız, bu yoksul ama sıcak evde bir olay hemen dikkatinizi çekecektir: Bir köşede bir bağlama sazı, gazete yada dergiden kesilmiş soluk bir Hz. Ali resmi ve hemen yanında da Mustafa Kemal'in bir portresinin asılı olduğunu göreceksiniz (Şener, 1994: 11).

Alevilerin Atatürk sevgisi bir devlet büyüğüne duyulan sevgiden öte bir tutkudur. Kurtuluş Savaşı'nda Alevi- Bektaşîlerin toplumsal- siyasal önemini çok iyi kavrayan Mustafa Kemal, onların görüşlerini almış ve kendilerine verdiği önemi sergilemiştir. M. Kemal, kendilerine “resmi din” (Sünni İslam) kavramının son bulacağı sözünü vermiştir. Çoktandır Cumhuriyet yanlısı oldukları ve hilafete karşı oldukları bilinen Aleviler ile Atatürk benzer bir tutum içerisinde bulunmuştur (Şener, 1994: 8).

Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti'ne ve bu devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e onu Alevi büyüklerinden biri görerek büyük bir sevgi ile bağlanmışlardır. Aleviler arasında Bağımsızlık Savaşı öncesi Alevilerin de desteğinin sağlanması amacıyla Hacı Bektaş Dergâhı'nın ziyaret edilmesi (Kansu, 1998: 493), daha sonra Ankara'da toplanan Mecliste Hacı Bektaş Çelebisinin milletvekili ve birinci başkanvekilliği görevine gelmesi (Ulusoy,1980: 102), Dersim Mebusu Diyap Ağa'nın Atatürk'le birlikte çekilen fotoğrafı (M. Yaman, 1994: 125) Alevilerce bugün bile anlatılmaktadır. Yeni cumhuriyetin laikliği benimsemesi bile Alevilerce büyük bir değişim olarak algılanmış, bu değişimin öncüsü ve yaratıcısı olarak gördükleri Mustafa Kemal Atatürk'e adeta “Mehdi” olarak ve bir başka “Hz. Ali” olarak bakmalarının yolunu açmıştır (Yaman, 2001: 224).

Alevi inancı ve kültürü hakkında yayınlanan yaygın organlarından Cem Dergisi'nin Kasım 1991 Tarihli 6. Sayısının kapağında yer alan Atatürk Resmi ve “*Alevi Düşüncesinde Bir Başka Ali: ATATÜRK*” başlığı bu bakışı yansıtmaktadır (Yaman, 2001: 224). Atatürk, Aleviler tarafından Hacı Bektaşî Veli ve diğer Alevi ululularıyla bir tutulmakta ve saygı görmektedir (Yaman, 2001: 224).

Mustafa Kemal Atatürk, Sivas Kongresi dönüşünde Hacı Bektaş Dergâhı'nı ziyaret etmiştir. (23 Aralık 1919) O dönemde dergâhta postniş olan Cemalettin Efendi ile görüşmüş Alevilerin kurtuluş Savaşı'na destek vermelerini sağlamıştır. Daha sonra

Hacı Bektaş'ta posta oturan Veliyettin Çelebi de yayımladığı bildiri ile Alevileri, Atatürk'ü ve onun adaylarını desteklemeye çağırmış, Mustafa Kemal'i desteklemeyenin Alevi olamayacağını söylemiştir (Zelyut, 1993: 56). Zelyut'a göre bu sevginin temeli, "Osmanlı feodalizmi"ni yıkan kişinin Mustafa Kemal olduğunun bilinmesidir. Aleviler, Osmanlı'nın yıkılmasını büyük bir sevinçle karşılamışlar ve Osmanlı'yı yıkan güçlerin önderi olan Atatürk'ü yer yer mehdi gibi kabul etmişlerdir (Zelyut, 1993: 56).

Mustafa Kemal ile Anadolu Alevi Bektaşiliği'nin milli mücadele sırasındaki karşılaşmasını araştırmacı yazar Adil Gülvahaboğlu şöyle ifade etmektedir:

Mustafa Kemal'in arayışı Bektaşî toplumunda yaşıyordu. Ancak hukukileşmesi ve siyasallaşması gerekiyordu. M. Kemal bunu yaptı.. Laiklik, bağımsızlık, dilde ve kültürde ulusçuluk, halk egemenliğine geçiş, kadın hakları,.. gibi yeniliklerde Kemalist güç Bektaşilik kaynağına dayanıyordu (Gülvahaboğlu, 1997: 190, Aktaran: Şener, 1994: 14).

Bu yorumdan hareketle; cumhuriyetin temel gerekleri, Bektaşilikte de özümşenen ilkelerdi diyebiliriz. Nitekim Atatürk, tarikatların faaliyetlerini yasakladı ve yerel ölçekte yürütülen dini eğitim kaldırıldı. Atatürk rejimi, laik ve modernist bir şekilde, dinle devleti birbirine bağlayan İslami kurumları ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla; Alevi Türkler bu dönemde, toplum içindeki konumlarını düzeltme fırsatını elde etmişler ve büyük oranda Atatürk'ü desteklemişlerdir. Bazı düşünürlere göre bütün Sünni Müslüman kurumların ortadan kaldırılması ve devletle dini kurumların birbirinden ayrılması, Alevileri resmi olarak Sünnilerle eşit kılmıştır (Olsson, Özdalga, Raudvere, 1999: 201).

Bazı Alevi kaynakları ise Atatürk'ün Bektaşî olduğunu belirtmektedir. Onun Selanik'te doğmuş olması onların bu tezini destekleyen bir argümandır. Çünkü Selanik, Bektaşî Dergahlarının yoğun olduğu bir yerdir. Aynı zamanda babası Ali Rıza Efendi'nin de Bektaşî olduğu ileri sürülmektedir (Kılıç, 2005: 234, Aktaran: Akkoç, 2007: 24).

3.1.2 Tek Partili Dönemde Aleviler

1930- 1938 dönemi, Türk siyasi hayatında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tek parti yönetiminin yerleştiği ve "parti- devlet" uygulamasının yaşandığı bir dönem olarak

tanımlanabilir. Bu dönemde, devleti yöneten siyasi kadro, yeni Türk Devleti'nin modernleşmesine çok önem vermiştir. Tek Parti Dönemi ile başlayan süreçte modernleşme çabalarına hız verilmiş; ana hedef muasırlaşmış medeniyetler seviyesine ulaşmak olarak belirlenmiştir.

Aleviler, Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen reformlardan genel anlamda hoşnut olmuşlardır. Saltanatın kaldırılarak cumhuriyet rejiminin benimsenmesi, halifelik makamına son verilmesi, laiklik ilkesinin benimsenmesi, eğitim alanında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü, yeni alfabenin kabulü, kadın- erkek eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler Alevileri memnun edici gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler, Alevilerin siyasi iktidara olan güvenini ve bağlılığını arttırmıştır.

Alevilerin devlete karşı duyduğu güven, Cumhuriyet'in kuruluşuyla geçici bir süre devam etmiştir. Cumhuriyet yönetimince, toplumsal modernleşme sürecinde dergah, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması uygulamaları, Alevi kesimce hoş karşılanmamıştır. Alevi toplumu- Devlet ilişkisi, bozulma sürecine girmiştir. Aşağıdaki paragraflarda, bahsettiğim bu olaylar ayrıntısıyla ifade edilmeye çalışılacaktır.

30 Kasım 1925 tarihinde yürürlüğe giren 677 Sayılı Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlar İle Bazı Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun ile tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması kabul edilmiş ve bazı geleneksel unvanların kullanılması da yasaklanmıştır. Böylece bütün tarikatlarla birlikte; şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük, gaipten haber vermek ve murada kavuşturmak amacıyla muskacılık gibi eylem, unvan ve sıfatların kullanılması, bunlara ait hizmetlerin yapılması ve bu unvanlarla ilgili elbise giyilmesi yasaklanmıştır.

1925 yılında kabul edilen söz konusu kanunla modernleşme yolunda engel olarak görülen dergâh, tekke ve zaviyeler kaldırılmıştır. Bu durumun gereğini M. Kemal şu sözleriyle ifade etmektedir:

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen ve yazgılarını, canlarını falcıların, büyücülerin, üfürükçülerin, muskacıların ellerine bırakan insanlardan oluşan bir topluluğa uygar bir ulus gözüyle bakılabilir mi? (Nutuk, 2000: 190).

Dergâh, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması Bektaşî tarikatlarına darbe vurmuş; pek çok Bektaşî eğitim kurumu kapatılmıştır. Bu süreçte Dedelik Kurumu eski etkisini kaybetmiş; dedeler, birbirlerinden bağımsız şekilde örgütlenmiş, kendine bağlı yerleri gezerek bu geleneği sürdürmeye çalışmışlardır (Acar, 2003: 66).

Diyanet İşleri Başkanlığı, 3 Mart 1924 Tarihinde M. Kemal'in emriyle Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı'na bağlı bir teşkilat olarak kurulmuştur. Kuruluş kanununda belirtilen görevi, İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek olarak belirtilmiştir (DİB, Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, diyanet.gov.tr). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması ise Alevi kesimce Cumhuriyet ilkelerinden en çok önem verdikleri Laikliğe atılan bir darbe olarak görülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sünni kesimi temsil eder bir pozisyonunun olduğunu, Alevi inancın, Sünni inanç içinde eritileceği düşünülmüştür.

3.1.2.1 Dersim Olayları'nda Aleviler

Bu başlık altında Dersim Olaylarının Aleviler üzerindeki etkisine değinilecektir. Dersim Olayları'nı nedenleri ve sonuçlarıyla analiz etmek bu çalışmanın kapsamı dâhilinde değildir. Dersim, coğrafi olarak; kuzeyde Erzincan, güneyde Elazığ, doğuda Erzurum, güneydoğu'da Bingöl ili ile çevrili, Yukarı Fırat Havzası'nda yer alan dağlık ve sarp bir bölgedir (Akyürekli, 2010: 7). Dersim üzerine yazılmış pek çok eser, Dersim'in geçit vermez coğrafyasından bahseder. Öyle ki, bölgedeki sert uçurumlar ve vadiler, askeri harekâtları güçleştirmektedir (Bkz. Akyürekli, 2010: 8, Akgül, 1992: 10, der. Aslan, 2010, 21, der. Çalışlar, 2010, 22- 26).

Dersim coğrafyası, etnik, dinsel ve mezhepsel olarak heterojen bir yapılanmaya sahiptir. Dersim, özellikle Alevi- Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bir bölge olarak karşımıza çıkar. Akyürekli, *Dersim Sorunu* isimli tez çalışmasında bölgeyi, dil, etnik ya da kültürel farklılığına göre beş kültür grubuna ayırarak inceler. Buna göre; Birinci kültür grubunda, -Çemişgezek ilçesinin kuzeyi- Zazaca konuşan akraba aşiretleri yer alır. İkinci kültür grubunda, -Tunceli merkez- Zazaca konuşan Alevi aşiretleri yaşarlar. Üçüncü kültür grubunda, -Mazgirt ilçesi merkezli- Kürmancı konuşan Alevi Kürt aşiretleri yer alır. Dördüncü kültür grubu, -Pertek ile Harput arası bölge- Sünni Türkmen bölgesidir. Beşinci kültür grubunda ise -Çemişgezek- Pertek ilçeleri

arasındaki bölge- Kürt Sünni aşiretleri yaşamaktadır (Akyürekli, 2010: 21). Dersim aşiretlerinin büyük çoğunluğunun Alevi olduğu ve Aleviliğin bölgenin etnik, dini, kültürel yapısını şekillendiren bir unsur olduğu bilinmektedir.

Tarihsel olarak, bir tür özerk bölge konumunu, aşılmazlığını, kapalılığını Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar korumuş olan Dersim, merkezi iktidarlarla kavgalı bir bölge olmuştur (Deniz, 2011: 14).

Tarihçi Suat Akgül, Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler isimli kitabında Tunceli İsyanını etkileyen sebepleri iç sebepler ve dış sebepler olmak üzere iki şekilde açıklar. Akgül'e göre isyana etki eden iç sebepler; sosyal yapı ve aşiret hayatının etkisi, Din ve mezhep faktörü, Kürtçülük faktörü; Dış sebepler ise; İngiltere faktörü, Fransa ve Suriye faktörü, Rusya faktörü, Ermeni faktörüdür (Akgül, 1992: 71-121). Dersim olaylarının sebeplerini şu iki ana husus ekseninde incelemenin daha faydalı olacağı kanaatindeyim.

1. Seyit Rıza kimliğinde vücut bulan feodal yapı ve bunun tarihi süreç içerisinde oluşan özellikleri, otoritesi, yönetim biçimi, yaşam şekli,
2. Cumhuriyet'in buraya taşımaya başladığı, merkezi otorite ve tek ulus yaratma projesi (Akyürekli, 2010: 99).

Dersim aşiret reislerinin otorite tanımaz kişiliği, devleti benimsemeyen yönetim algısı ile Cumhuriyet rejiminin kendini koruma refleksi içinde inkılâplarını her bölgede yaşatma isteğinin karşı karşıya gelmesi, 1937–38 olaylarının temel sebebini oluşturmaktadır.

Mart 1937'de başlayan tedip ve tenkil harekâtı, 1938 Kasım'ında garba sürgün edilecek ailelerin trenlerle Elazığ'dan gönderilmeleri ile son bulmuştur. Bölge, aşiret liderlerinden arındırılmıştır. Raporların öngörülleri ile bu bölgede yeni okullar açılmış, yatılı mektepler ihdas edilmiştir. Alevi kesimde, içlerine sinen bir korku ile çocuklarına kendilerini saklamaları öğretilerek gizlenme çabaları yoğunlaşmıştır (Akyürekli, 2010: 122- 124).

Cumhuriyetle birlikte geçici süre karşılıklı güvene dayanan, huzurlu, hoşgörülü Alevi- Cumhuriyet yönetimi ilişkisi, yukarıda saydığımız Alevilerce hoş karşılanmayan

merkezi, tek ulus yaratma hareketlerinden sonra bozulmuştur. Günümüz sürecine gelinceye kadar da eski huzurunu bir daha bulamamıştır. Ancak; Alevi toplumunda Kemalist ideoloji büyük ölçüde benimsenmiştir. Kemalist düşünceye bağlılıkları ise genel itibariyle CHP'yi desteklemeleriyle sonuçlanmıştır.

3.1.3 Çok Partili Dönemde Aleviler

Tek Parti dönemi, 2. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan ekonomik, siyasal nedenlerle sonlanmış; Türk siyasal yaşamında çok partili dönem olarak adlandırdığımız yeni demokratik bir döneme geçilmiştir. CHP, siyasi iktidarını 1950'de Demokrat Parti'ye devretmiştir. Alevilerin CHP ile arasında bağ bulunduğu, genelde Alevilerin CHP destekçisi olduğuna dair yaygın bir kanı vardır. Ancak Türk Siyasal hayatında belli zamanlarda bu kanıdan sapmalar yaşanmıştır. Aleviler de bu dönemde Demokrat Parti'yi destekleyenler arasındadır. Bunun nedenleri arasında; 1947 CHP kurultayında okullara din dersi konulması kararının alınması, Köy Enstitülerinin kapatılması, İlahiyat Fakültelerinin yeniden açılması kararının alınması, Alevilerce hoş karşılanmamış; Aleviler ise bu olaylara tepkilerini DP'yi destekleyerek göstermişlerdir. Alevilerin bu süreçte Demokrat Parti'yi desteklemesinde; tek parti yönetiminin uygulamalarına yönelik huzursuzluklarının yanı sıra; Demokrat Parti'nin Alevi toplum kesimi içerisinde etkin olan dedeleri ve Alevi aristokratlarını milletvekili aday göstermiş olması da etkili olmuştur (Yılmaz, 2005: 102).

DP'nin uyguladığı tarımsal politikalarından ucuz tohum yardımı, kredi desteğinin sağlanması, tarımsal makine temini kırsal kesimde yaşayan ve tarımla uğraşan kesimleri memnun etmiştir (Acar, 2003: 86). Çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Aleviler de bu uygulamadan kazançlı çıkmıştır. Çok Partili dönemde Alevilerin toplumsal ve ekonomik yapılanması hakkında Alevi düşünür Cemal Şener'in tespiti şöyledir;

1950–60 yıllarına kadar Aleviler, Anadolu'da köylünün yoksul kesimini oluşturuyorlardı. 1950'li yıllarda Anadolu'da yoğun olarak Alevi nüfusunun yaşadığı bölgeler olan Sivas, Erzincan, Malatya, Tokat, Çorum, Amasya gibi yerlerde şehir merkezlerinde ticaret ve zanaat tamamen Alevilerin dışındaki kesimlerin elindeydi. 1950- 60'lı yıllar aynı zamanda kapitalist gelişmenin sıçrama yaptığı yıllar oldu. Bundan Alevi köylüleri de nasibini aldılar. Anadolu kentleri ve kasabalarında Alevi kökenli esnaf, zanaatkârlar, bakkal, manav gibi işletmeler oluşmaya başladı (Şener, 1995: 50- 51).

1950'lerin ortalarına gelindiğinde Aleviler, Demokrat Parti'nin dini politikaya alet ettiğini düşünmeye başlamışlardır. Bunda, ezanın Türkçe okunma zorunluluğunun kaldırılması, cami yapma uygulamaları, İmam Hatip Okullarının sayıca artmasının etkili olduğu düşünülebilir. Devam eden süreçte gerek iç politikada gerekse dış politikada yaşanan bir takım ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmeler DP iktidarının sonunu hazırlamıştır. Ülkede DP iktidarını yıkan 1960 Darbesi yaşanmıştır.

Aleviler, Demokrat Parti iktidarına karşı gelişen 27 Mayıs 1960 hareketini desteklemişlerdir. Alevilerin kendilerini ifade etme çabaları ve sosyal, siyasal anlamda örgütlenme süreci 1961 Anayasası sonrası sürecini işaret eder. 1961 Anayasası'nın tanıdığı demokratik hak ve özgürlükler sayesinde Aleviler seslerini duyurma imkânına kavuşmuşlardır.

1961 Anayasası'nın 12. Maddesi Aleviler açısından sosyal, demokratik ve dini anlamda olumlu bir bakış açısını sunmuştur. Buna göre:

Genel ahlaka ve kamu düzenine aykırı olmamak şartıyla, ibadet ve dini ayinler serbesttir. (...) Devlet, Anayasa esaslarına uygun olmak şartıyla, halkın çoğunluğunun veya gerekli görürse azınlıkta olan din veya mezhep mensuplarının din ihtiyaçlarını veya din eğitim ve öğrenimini sağlayacak kamu hizmetleri koyar ve gereken teşkilatı kurar. Ergin kişiler ve küçüklerin kanuni temsilcileri kendiliğinden istenmedikçe, kimse din eğitim ve öğrenimine tabi tutulamaz (...) (Tanilli, 1976:167, Aktaran: Acar, 2003: 89).

Alevileri memnun eden bir diğer gelişme ise, 1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda farklı İslami mezheplerin temsil edilmesi ve dinsel alanda çoğulculuk yönünde adımlar atılmasına ilişkin hazırlanan yasa tasarısı olmuştur. Bu tasarının 10. Maddesi, DİB bünyesinde Mezhepler Müdürlüğü kurulmasını öngörmüştür. Bu madde şöyledir:

Madde 10- Mezhepler Müdürlüğü, Müslüman cemaati tam bir eşitlikle mütalaa edilerek aslında İslam dininin esaslarında hiçbir fark gözetilmeden Şii ve Sünni mezheplerin coğrafya ve yerleşmiş buldukları yer özellikleri icabı teferruata taalluk eden mesele ve farklı tezahürlerini hurafelerden arınmış olarak İslam akidelerine uygun şekilde halletmek, saliklerini tenvir ve irşad etmek hususlarında gerekli işlemleri yapmak bu müdürlüğün görevlerindedir (Kaleli,1990:108–109. Aktaran: Acar,2003: 90).

Bu maddede belirtilen Mezhepler Müdürlüğü'nün kuruluş amacı, laiklik ilkesi temelinde din, inanç ve mezhep ayrımı yapmadan din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına almaktır. Mezhepler Müdürlüğü'nün kurulmasıyla Aleviler, 1935 Tarihli DİB Yasası'nın Sünni bakış açısını yansıtan tek mezhepli yapılanma anlayışının ortadan kalktığını düşünmüşlerdir. Ancak bu yasa, 1965 yılında Mezhepler Müdürlüğü kısmı çıkarılarak meclisten geçmiştir.

1965 genel seçimlerinde Alevilerin CHP dışındaki bir sol partiye yönelimde buldukları açıktır. 1965 Genel Seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi (TİP), Alevilerden oy almayı başarmış bir parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalçinkaya, ülke genelinde %3 oranında oy alarak parlamentoya 14 temsilci gönderen TİP'in oy oranını ülke ortalaması üzerine çıkardığı iller arasında Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Tunceli, Kars, Yozgat illerinin bulunduğu işaret etmektedir (Yalçinkaya, 1994: 202).

1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik hak ve özgürlük ortamında Aleviler siyasal hayata kendi kurdukları parti ile katılmışlardır. 1966 yılında “ Birlik Partisi ” ile Aleviler doğrudan siyasete katılmışlardır (Bu parti, 1973 yılında Türkiye Birlik Partisi-TBP adını alacaktır). Parti bir grup Alevi kökenli siyaset adamınca 17 Ekim 1966'da kurulmuş ve başkanlığına Hasan Tahsin Berkman getirilmiştir. Birlik Partisi'nin amblemi Hz. Ali'yi simgeleyen bir aslanla, onun çevresinde On İki İmam'ı simgeleyen On İki yıldızdan oluşuyordu. Parti programında din ve vicdan özgürlüğü vurgulanıyor, kamu düzenine, genel ahlaka ve yasalara aykırı olmayan ibadetlerin serbest bırakılması isteniyordu (Akkoç, 2007: 26). Partinin kurucuları, yayımladıkları bildiride, Alevi kimliğine bağlı kalınmasını reddederek söylemlerinde Kemalist söylemin tüm anahtar sözcüklerini kullanmışlardır. Birlik Partisi 1969 seçimlerinde % 2,8'lik oy alarak 8 milletvekili ile meclise girmeyi başarmıştır. TBP, 1973 genel seçimlerinde % 1,1 oranında oy alırken, 1977 genel seçimlerinde % 0,4 oranında oy alabilmiştir (Yalçinkaya, 1994: 202). Bu süreçten sonra Ecevit başkanlığındaki CHP ortanın solu çizgisiyle Birlik Partisi'nin taleplerini de üstlenmiş; bunun sonucunda Aleviler CHP'yi desteklemeye yönelmişlerdir (Yılmaz, 2005: 102–103).

Kentleşme Sürecinde Aleviler

Çok partili dönemde kırdan kente göç hareketi başlamıştır. Bu süreç, Türkiye'deki çok yönlü gelişmelere paralel olarak Türkiye toplumsal yaşamını

ekonomik, sosyolojik ve hatta psikolojik açıdan etkilemiştir. Aleviler, kırdan kente göç hareketinden en fazla etkilenen kesimlerden olmuştur. Kır yaşamını benimsemiş, dışa kapalı örgütlenme özelliği gösteren Alevilerde kent yaşamıyla beraber dönüşüm ve farklılaşma yaşanmaya başlamıştır. Bu noktada, Acar'a göre Alevilik için yaşamsal öneme sahip olan sorun, hem Aleviliğin geleneksel özünü koruyacak hem de moderniteyle bağdaştıracak çıkarların yarattığı çelişkilerin nasıl aşılabacağı ve buna bağlı yeni bir kimliğin nasıl yakalanacağı olmuştur (Acar, 2003: 89).

Kırdan kente göç eden Aleviler, yüzyıllardır ayrı yaşadıkları Sünni toplumla bir araya gelmiştir. Etnik ve dinsel farklılığın fazla olduğu kalabalık şehirlerde oluşan çeşitlilik, huzursuzluğu da beraberinde getirmiştir. Gerek eğitimde, gerekse iş hayatında Sünni toplumla bütünleşmeyi tam anlamıyla başaramayan Alevilerde bu durum aynı köylerden gelenlerin şehirlerde de aynı bölgelerde birlikte olma isteğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum, şehirlerde Alevi ve Sünni Mahallelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Aynı dönemde Alevilerin bir kısmı ise yurtdışına göç etmiştir. Bu durumun sonucunda büyük değişim hareketleri gözlemlenmiştir. Alevi yazar Cemal Şener'in bu durum hakkındaki tespiti şöyledir:

Daha önce, bir tek Alevi bakkalı bile olmayan küçük il merkezlerinde Mercedes arabalarıyla gelenler, eldeki parayla işyeri almaya başladılar. Önceleri Sünni kökenli esnafın hâkim olduğu pazar, giderek Alevi kökenli esnaflar tarafından paylaşılmaya başlandı (Şener, 1995: 175).

Alevilerin kent ortamındaki yaşam şartları, geleneksel yapılarının devamı hususunda birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Kent yaşamı, Aleviliğin kendine özgü geleneksel özelliklerini alt üst etmiştir. Kent merkezlerinde Sünni toplumlar ile birlikte yaşamaya başlayan Aleviler, yeni yaşam biçimlerinde dede- talip ilişkisini sürdürememekte, musahiplik bağıyla bağlanamamakta, cem törenlerini düzenleyememektedir. Bu durum Aleviliğin çözülme yaşadığı sorununu ortaya çıkarmıştır. Acar, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Artık toplumu siyaset adamları, bürokratlar yönetiyordu; toplumda mahkemeler, hapishaneler vardı. Çek, senet tahsilâtı sorununda dedeye değil; mahkemelere başvurmak zorunluluğu vardı. Bazen işveren bazen işçi, bazen müşteri bazen de esnaf olarak hep uzakta olan Sünni kitle ile ilişki kurmak zorunda kalınmıştı (Acar,2003: 94).

Kentleşme süreciyle birlikte Alevilerde önemli bir pozisyona sahip olan dedelerin de güç kaybettiği görülür. Dedelik kurumunun eski önemini kaybetmesi 1960-1970'li yıllara rastlar. Kentleşmeyle birlikte Aleviler, kapalı toplum yapısından çıkmış yeni bir yaşam biçimi içerisine girmişlerdir. Kentleşmeyle başlayan yeni gereksinimlerde dedeler, Alevi toplumu içindeki otoritelerini kaybetmişlerdir. Ayrıca modern toplumun sorunlarını karşılamada yetersiz kalan dedelerin ölümüyle yerine yenileri yetişmemiştir. Sonuçta dedelik kurumu kentleşmeyle gelen süreçte eski işlevini kaybetmiştir (Acar, 2003: 29).

1970'li ve '80'li Yıllarda Aleviler

1970'lerde dinsel motiflerin bir tarafa bırakıldığı Alevilikte sosyalizmin belirgin bir kimlik olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Sosyalist düşünce özellikle Alevi gençler arasında hızla yayılmıştır. Alevi gençler, Aleviliği yeniden değerlendirmeye ve sonuçta reddetmeye başlamışlardır. Yalçinkaya, o günün toplumsal koşullarının doğal sonucu olarak dedelerin yer yer saldırıya uğrayıp; hırpalandığını, cemlerin yapılamaz olmasının yanı sıra küçümsendiğini ve engellendiğini belirtmektedir (Yalçinkaya, 1994: 203). Ömer Faruk Koyuncu, "Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Kökenleri" isimli tez çalışmasında; bu yıllarda, Aleviliğin cemaat olarak kaybolduğu, sol düşüncenin daha etkin olduğu kanısındadır (Koyuncu, 1999: 55).

24 Aralık 1978 Tarihinde Kahramanmaraş Katliamı yaşanmış; bu olay ile Aleviler, CHP yönetimine karşı kırgınlık yaşamışlardır. 28 Mayıs- 17 Temmuz 1980'de yaşanan Çorum Katliamı ile de Alevilerin devlete olan güveni ortadan kalkmıştır. Çorum katliamının hemen sonrasında yaşanan askeri darbe Alevilerce benimsenmiştir. 1980 Darbesi liderlerinin İmam Hatip Liseleri olarak bilinen din okullarını açmaları, ulusal kimliğin daha uyumlu kültür çerçevesini çizmek ve devlete bağlılığı sağlamak için din derslerini okullarda mecburi hale getirmesi, Alevi köylerine cami yapımı uygulamaları Alevilerce hoş karşılanmamıştır. Aleviler bu uygulamaları Atatürk'ün miras bıraktığı laiklik ilkesine aykırı uygulamalar olarak değerlendirmiş ve bu süreçte kendi haklarının sömürüldüğünü düşünmüşlerdir.

1980 Darbesi ile birlikte gelen süreci Alevi araştırmacı Rıza Zelyut şöyle yorumlamaktadır;

Cuntacı generaller Türk İslam sentezi adı altında bir düşünceyi okul, cami, özel kurslar aracılığıyla ülkede yaygınlaştırdılar. Laiklik dinsizlik demek değildir denilerek laikliğin dini devlet işlerinden dışlayan tavrına son verildi. Okullarda din dersleri zorunlu hale getirildi ve bu kural anayasa maddesi yapılarak değiştirilmesi önlendi. Demokrat Parti döneminde başlatılan imam hatip okulları yaygınlaştırıldı. Kuran kursları yasal hale getirildi. Eğitimde programlar değiştirildi. Konuların içeriği değiştirilerek dinci görüş hâkim kılındı. Ülkedeki bu dinci kadrolaşma Türkiye'yi çok daha karanlık ve kanlı noktalara götüreceği bilinen bir gerçektir. Bu tarz uygulamalarla laik cumhuriyetin yandaşı olan Alevileri ezmek istemektedirler (Zelyut, 1993: 57).

Uygulanan söz konusu bu politikalar, Alevi kesimin askeri yönetime karşı mesafeli davranmasına yol açmıştır. Ordu desteğinde kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Aleviler tarafından benimsenmemiş ve Malatya yöresi dede ocağına bağlı olan Prof. Dr. İzzettin Doğan MDP kurucu üyeliğini üstlenmişse de istifaya zorlanmıştır (Yalçınkaya, 1994: 203). Bu süreçte Alevi seçmenlerin büyük çoğunluğu, başta Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) olmak üzere sol partileri desteklemeye yönelmiştir.

Bazı araştırmacılar, 80'li yılları Aleviliğin kendini dinleme yılları olarak değerlendirir (Bkz. Bozkurt, 1993: 79 – 80). Seksenli yılların sonlarına doğru Alevilik yeni bir devreye girmiş ve örgütlenmeye başlamıştır. Alevilikle ilgili yayımlar sayıca fazlalaşmıştır. Bunlar arasında Alevilerin Sesi, Cem, Nefes, Kervan, Yurtta Birlik, Pir Sultan Abdal ve Gönüllerin Sesi sayılabilir. Bu dönemden sonra Aleviler gerek Avrupa'da gerekse Türkiye'de dernekler, vakıflar ve dergâhlar olmak üzere üç değişik çatı altında örgütlenmişlerdir (Akkoç, 2007: 27).

3.1.4 1990'lı Yıllarda Aleviler

1990'lı yıllardan itibaren Aleviler, toplumsal ve siyasal alanda seslerini duyurmak, kimliklerini ortaya koymak için hareketlilik içerisinde olmuşlardır. Bu süreçle birlikte Aleviler, sisteme yönelik eleştirilerini dile getirerek taleplerini sunmaya başlamışlardır. Bu çabaların ilk örneğini, birçok yazar, araştırmacı ve aydın kitlenin

desteğinin bulunduğu “Alevilik Bildirgesi” oluşturmuştur. Bildirgede öncelikle Alevilik ‘İslamiyet’in Türkiye’de yaşayan kolu’ olarak tanımlanmıştır. Söz konusu bildirgede ayrıca Türkiye’de 20 milyon Alevinin yaşadığı, Sünni halkın Alevilikle ilgili bilgisinin yetersiz olduğu, DİB’in sadece İslam’ın Sünni kolunu temsil ettiği, Alevilerin varlığının yok sayıldığı belirtilmiş ve birtakım isteklerde bulunulmuştur. Alevilik Bildirgesi, Alevilik tarihi açısından önemli özelliği olan bir belgedir. Bu belge Alevilerin isteklerini ve görüşlerini yansıtan önemli bir belge olarak değerlendirilmektedir. 1989 Mart’ında yazılmış olup; bildiriye Türkiye’de sanatçı, yazar, gazeteci gibi kesimlerden pek çok aydın imzalamıştır. Yaşar Kemal, Aziz Nesin, İlhan Selçuk, Tarık Akan, Zülfü Livaneli, Ataol Behramoğlu, Süleyman Yağız, Nejat Birdoğan, Müjdat Gezen, Tanıl Bora, Adnan Sözen, Ahmet Bulut, İhsan Atar, Akın Gürdal, Musa Ateş, Rıza Zelyut gibi isimler bu isimlerden bazılarıdır. Bu bildirge, İslamiyet’in Türkiye’de yaşayan bir kolu olan Aleviliğin, sorunlarını duyurmayı ve Alevilerin bazı isteklerini kamuoyuna yansıtmayı amaçlamaktadır. Bu bildirgede talep edilmiş olan bir takım istekler gerçekleştirilmiş olsa da zorunlu din dersleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na ait Alevi talepleri günümüzde de tartışılan konular arasındadır.

1990’lı yıllarda Aleviliğin hareketlilik dönemi yaşadığı gözlemlenmektedir. Acar, söz konusu tez çalışmasında bu durumun politik anlamda üç sebebe bağlı olduğunu belirtir. Acar’a göre, birinci neden, Sosyalist Blok’un çökmesiyle Aleviler üzerinde etkisi büyük olan Sosyalist düşünce önemini yitirdi. Sosyalizm Aleviler üzerinde etkisinin kaybolmaya başlamasıyla Aleviler 70’li yıllarda Aleviliği ihmal ettiklerine dair özeleştirici yaptılar. Sonuç olarak ise, Aleviliğin Sosyalizmden daha eşitlikçi ve özgürlükçü olduğu fikrinden hareketle yeni politikalar geliştirdiler. İkinci neden, bu dönemde İslami muhafazakârlaşmanın yükselmesidir. Aleviler, bunun sonucunda Alevi Cemaatinin politikleşmesi yönündeki eğilimlerini güçlendirmişlerdir. Üçüncü neden ise, Kürt milliyetçiliğinin ortaya çıkması ile oluşan milliyetçi gerilimlerin Alevileri doğrudan etkilediğinin farkına varılmasıdır. Geçmişte kendilerini dini kategoriye göre tanımlayan Aleviler, bu süreçte geleneklerine yabancı olan milliyetçilik ile tanışmışlardır. Bu durumdan en fazla etkilenen Türk ve Kürt Alevileri olmuş, Kürt Alevilerinin Kürt hareketini; Türk Alevilerinin ise Türk Milliyetçiliğini yansıtan tutumları gözlenmiştir (Acar, 2003: 105).

1990'lı yıllarla birlikte hükümetin Alevi politikalarında değişme gözlemlenebilmiştir. Bu dönemde Alevilerin kültür etkinliklerine resmi düzeyde katılımlar olmuş; Hacı Bektaşî Veli festivaline resmi düzeyde katılım gerçekleşmiştir.

1990'lı yıllarda yaşanan iki olay Alevileri derinden etkilemiştir. Bunlar; 2 Temmuz 1993 Sivas Olayı ve 12–13–14 Mart 1995 Gazi Mahallesi Olayı'dır. Alevilerin büyük bir kısmının bu olaylarda devletin ihmali olduğunu düşünmeleri Alevilerin devlete olan güvenini bir kez daha yıpratmıştır. Sivas Katliamının 1. Yıldönümünde Alevi yayınlarından biri olan Nefes'te yer alan bir yazı şöyle bitmektedir:

Tüm bu saldırılar karşısında sakin olmak tavrının vadesi dolmuştur. En küçük sivil hakkımıza dahi yapılan saldırılara anında tepki göstermeliyiz. Sivas küçük değil, çok büyüktü, bir daha denerlerse her yer Kerbela! (Aktaran: Çamuroğlu, 1994: 4)

1995 Genel Seçimleri'nde İslamcı çizgide yer alan Refah Partisi'nin (RP) birinci parti olması, 1994 Belediye Seçimleri sonrasında İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri başta olmak üzere diğer büyük kentlerin büyük çoğunluğunun da Refah Partili belediye başkanlarınca yönetiliyor olması, ülkedeki Alevi kesimin bu durumdan fazlasıyla endişe duymasına sebep olmuştur (Olsson, Özdalga, Raudvere, 1999: 206). Ülkede yaşanan siyasi gelişmeler ve Alevileri büyük üzüntü duymaya iten Sivas Olayı'nın yaşanması Alevileri siyasi anlamda bütünlük içinde bulunmaya itmiştir. Türk siyasi hayatında ikinci Alevi Partisi olarak yer alan parti, 1 Eylül 1995'te Ali Haydar Veziroğlu başkanlığında Demokratik Barış Hareketi adıyla kurulmuştur. Partileşme sürecini tamamlayıp; 2 Ekim 1996 Tarihinde tüzüğünü tamamlayan ve ilgili makamlara resmen başvuran Demokratik Barış Hareketi parti tüzüğünde yer alan “ Diyanet İşleri Başkanlığı devlet birimlerinden çıkarılmalıdır.” ibaresi nedeniyle kapatma davası ile karşı karşıya kalmış; bu sebeple de yedek parti olarak “Barış Partisi” kurulmuştur. 18 Nisan 1999 Genel Seçimlerinde BP % 0,18 oranında oy alabilmiştir. Bu sonuç karşısında parti kurultayı, partiyi kapatma kararı almıştır (Yılmaz, 2005: 166–167).

2000'li yılların başında 3 Kasım 2002 seçim sürecinde Alevi Bektaşî Kuruluşları Birliği bir bildiri yayınlarak isteklerini dile getirmişlerdir. Bu bildiride, Alevilerin hiçbir partiyi koşulsuz desteklemeyeceği; program, tüzük ve seçim bildirgelerinde Alevilerin sorunlarına yer veren eşitlikçi, özgürlükçü, laik partilerin destekleneceği belirtilmiştir (Acar, 2003: 119).

3.2. Günümüzde Alevi Talepleri ve Karşılanması

Çalışmanın geride kalan bölümlerinde de gözlemlenebileceği gibi çok farklı Alevi örgütleri ve bu örgütlerin çok farklı talepleri bulunmaktadır. Bu çerçevede Alevi taleplerinin ayrı ayrı derlenip toparlanması bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Bu nedenle Alevi talepleri, geçtiğimiz yıllarda Türkiye'nin gündemini oluşturan Alevi Açılımı ve bu konuda yapılan çalıştaylar üzerinden incelenecektir. Alevi Açılımında ve yapılan çalıştaylarda dile getirilen taleplerin geniş bir Alevi kesiminin taleplerini dile getirdiği söylenebilir.

Aleviler bir takım istek ve taleplerini 90'lı yıllar itibarıyla dile getirmeye başlamışlardır. Bugün gelinen noktada Alevi sorunu, tarihle, kültürle ve gündelik yaşamla bütünleşmiş bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Aleviliğin bu süreç içerisinde artan diyalog ve tartışmaların konusu haline geldiğini belirtebiliriz. Cem evlerinin statüsünün tartışmaya açılması ve din derslerinin içeriğinin Alevilerle birlikte düzenlenmesinin kabullenilmesi, düzenlenen çalıştaylar sorunların çözümü için olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz dönemi Alevi taleplerinin karşılanmasında çözüm arayışı içerisinde olunan bir dönem olarak adlandırılabilir.

Alevi Açılımı çalışmalarına 2009 yerel seçimlerin ardından belirli bir program dâhilinde başlanmıştır. İlk aşamada Diyanetten sorumlu Devlet Bakanı *Faruk Çelik*'in himayelerinde ve bilim çevrelerinde Alevilik ile ilgili yetkin çalışmaları olan Necdet Subaşı'nın koordinatörlüğünde çalıştaylar organize edilmiştir. Alevi açılımı sürecini Hükümet adına yürüten Devlet Bakanı Faruk Çelik, yüzlerce yıllık bir geçmişi olan, ihmaller ve diyalog eksiği neticesinde günümüze kadar gelen Alevi Bektaşî topluluğunun sorunları olduğunu belirtmiştir. Bakan Çelik, Alevi Açılımını ise şu sözleriyle ifade etmektedir:

Sorunları ötelemek yerine çözüm üretme arayışları, ülkenin demokrasi çitasını yükseltmek için demokrasi ve insan hakları temelinde yeniden ele alıp değerlendirme amacı taşıyan bir dizi girişimdir. (8 Temmuz 2009 Tarihli 3. Alevi Çalıştay'ının açılış vesilesiyle yaptığı konuşma, Aktaran: Stratejik Düşünce Enstitüsü, Alevi Raporu, 2009: 63).

Alevi Açılımı ile Hükümetin amacı Bakan Faruk Çelik'in demokratik ve laik bir devletin dini inanç ve düşüncelere yönelik belli tariflerle vatandaşına bir fikri

dayatmasının söz konusu olamayacağı görüşüne uygun olarak, Alevi temsilcilerinin bir araya geleceği, kendilerini tanımlayacağı, şikâyetlerini, taleplerini belirleyeceği bir ortamın oluşturulması ve Alevi temsilcilerinden makul bir süre içerisinde bu hususlarını ortaya koymalarını talep etmektir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, Alevi Raporu, 2009: 66).

3.2.1. “Alevi Açılımı” ve Çalıştaylar

Alevi açılımı, çalıştaylar süreciyle başlatılmıştır. Çalıştaylar olarak ifade ettiğimiz bu toplantılar, bir öğrenme, anlama ve müzakere çabası olarak değerlendirilebilir. Çalıştaylara Aleviler, akademisyenler, ilahiyatçılar, sivil toplum kuruluşlarından, medya ve siyaset dünyasından temsilciler katılmıştır. Alevilerin belli başlı sorunlarını, talep ve temennilerini demokrasi ve insan hakları temelinde ele alıp değerlendirme amacı güden çalıştaylar yedi etap olarak planlanmıştır. Çalıştaylarda Alevilerin kamuoyunda yankı bulan tepki ve taleplerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalıştayların ana konsepti, Alevilerle devlet kurumlarını bir araya getirmek ve sorunun belli başlı boyutlarını anlamaya yönelik girişimlerde bulunmak olmuştur. Çalıştaylar ile taraflar, bir araya gelmeye, birbirlerini tanımaya ve diyaloga davet edilmiştir (Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, 2010: 82).

Alevi sorunlarının çözüme kavuşturulması amacıyla gerçekleştirilen Çalıştaylarda; Alevi sorunu bütün boyutlarıyla ele alınmış; sorun, anayasal düzenin gereklilikleri ve sosyo- kültürel temeller dikkate alınarak Alevi talepleri karşılanmaya çalışılmıştır. Çalıştayları sorunun belli başlı hatlarına nüfuz edilmesi açısından başlangıç adımı olarak değerlendirebiliriz. Çalıştaylar sürecinde Aleviler devletin resmi makamları tarafından muhatap alınmış; sorunlarını hem devlet hem de toplum nezdinde ortaya koyarak, sorunlarını ve taleplerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Çalıştaylar, Alevilerin devletle olduğu kadar genel toplumla da buluşturulması konusunda bir hayli etkili sayılabilecek özel bir rol üstlenmiştir.

Çalıştaylar sürecinde pek çok Alevi katılımcı devlet ve hükümet birimlerinin şimdiye kadar kendi sorunlarına yeterli ilgiyi göstermediğinden yakınmışlardır. Çalıştaylarda Alevilerin fiili bir bölünmüşlük hali içerisinde bulunduğu belirtilmektedir.

Tek bir örgütlenme etrafında bütünleşememiş olmaları taleplerini ve düşüncelerini dile getirme konusunda bir parçalanmışlık havası sergilemiştir (Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, 2010: 83). Öte yandan Alevileri temsil iddiasıyla ortaya çıkan örgütlerin tek tek her biri için, Alevilerin çıkarlarını yansıtmada konusunda kapsayıcı olduklarını söylemek zor görünmektedir. Alevilerde ortak bir söylem kanalının yokluğu çalıştaylarda da karşılaşılan bir zorluk olarak ortaya çıkmıştır. Bazı Alevi gruplarının her ne surette olursa olsun devletle özellikle de hükümetle bir müzakereye açık olmadıklarını vurgulamak gerekmektedir.

Açılım sürecinin birer parçası olarak 7 Çalıştay ve bu konseptin içinde yer almak üzere de 3 toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıların tamamında ağırlıklı olarak Alevilerin yaşadıkları sorunlar ele alınmış ve belli başlı talepleri müzakere edilmiştir. Gerçekleştirilen tüm çalıştaylar, sayıları yaklaşık olarak 300'ü aşan katılımıyla sürdürülmüştür. Bu çalıştayların ilki 3-4 Haziran 2009 tarihinde Ankara'da, ikincisi 8 Temmuz 2009 tarihinde İstanbul'da, üçüncüsü 19 Ağustos 2009 tarihinde Ankara'da, dördüncüsü 30 Eylül 2009 tarihinde yine Ankara'da, beşincisi 11 Kasım 2009 tarihinde İstanbul'da, altıncısı da 17 Aralık 2009 tarihinde Ankara gerçekleştirilmiştir. Çalıştaylar dizisi, 27-30 Ocak 2010 tarihinde Ankara Kızılcahamam'da gerçekleştirilen yedinci ve son çalıştayla tamamlanmıştır (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 3).

İlki 3- 4 Haziran 2009'da Ankara'da gerçekleştirilen çalıştayda, tamamı Alevilerden oluşan yüksek bir katılım sağlanmıştır. Çalıştayda, Aleviler arasında söylemleriyle temayüz etmiş kişiler, inanç rehberi dedeler, kanaat önderleri, örgütsel yapılanmalarda yer alan liderler, aydınlar ve sanatçılar görüşlerini bu vesileyle dile getirme olanağı bulmuşlardır. İlk çalıştayda tüm katılımcılardan devlet ve toplum katında yaşadıkları ihtilaflar başta olmak üzere yaşadıkları belli başlı sorunlarını, sıkıntı ve kaygılarını bütün açıklığıyla ifade etmeleri istenmiştir. Ana teması "Aleviliğe içerden bakış" şeklinde ifade edilebilecek bu çalıştayda amaç, söylem çeşitliliği içindeki tüm Alevi gruplarının mevcut durumlarını tespit etmek, sorun olarak gördükleri konuların belli başlı boyutlarını ortaya koymak ve çözüm için bir yol haritası oluşturmak şeklinde sıralanabilir (Nihai Rapor: 19). 1. Çalıştayda 35 Alevi sözcüsünün üzerinde uzlaştıkları talepleri ise şunlardır:

- *Cem evlerimiz* yasal statüye kavuşturulmalıdır.
- *Madımak Oteli* müze olmalıdır.
- Alevi köylerine *cami yapma*, *Sünni imam atama* politikalarından vazgeçilmelidir.
- *Zorunlu din dersleri*, içeriği değiştirilerek seçmeli hale getirilmelidir.
- Başta *Hacı Bektaş Dergâhı* olmak üzere, el konulmuş olan dergahlarımız Alevi- Bektaşilere iade edilmelidir (alevifederasyonu.com.tr).

İkinci çalıştay, 8 Temmuz 2009'da İstanbul'da akademisyenlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ana teması, "Alevilere Akademik Bakış" şeklinde özetlenebilecek bu toplantıda katılımcılar, bilim dünyasında karşılığını bulan Alevilik anlayışlarını müzakere etmişlerdir. Bu çalıştayda amaç, Alevilere ilişkin algıların bilimsel kamuoyunda nasıl şekillendiğini sorgulamakla sınırlı olmuştur. Bu bağlamda sorunun şimdiye kadar nasıl değerlendirildiğine ilişkin tarihsel, teolojik ve kültürel bakiye kadar bugün bu tartışmanın ne yönde ilerlediği ve gelecekte hangi noktalara doğru evrileceğine dair görüşlere de yer verilmiştir. Bu çalıştayda akademik alanda Alevilerin ne düzeyde kavranabildiği, mevcut önyargıların ve ilişki bozukluklarının giderilmesinde bilimsel çalışmaların katkısının neler olabileceği konusunda bilgi alışverişine yer verilmiştir (Nihai Rapor: 20).

Üçüncü çalıştay, ilahiyat çevrelerinden akademisyenlerin katılımıyla 19 Ağustos 2009'da Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Üçüncü çalıştayın ana teması, "Aleviliğe ilahiyatçı bakış" şeklinde belirlenmiştir. İçinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevli katılımcıların da yer aldığı bu toplantıda her biri ilahiyat kökenli olan müzakereciler, Türkiye'nin sosyo- politik gerçekliği içinde erişilmesi arzulan toplumsal birlik ve kardeşliğin, bugün hangi yollar üzerinden gerçekleştirilebileceği konusunda kendi önerilerini paylaşmışlardır (Nihai Rapor, 21).

Dördüncü çalıştay, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle 30 Eylül 2009'da Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Aralarında sendikacılar, insan hakları örgütlerinden temsilciler ve diğer STK üyelerinin de yer aldığı çalıştayda, sivil toplum nezdinde Alevi sorununa gösterilen ilgi ve destek ele alınmıştır (Nihai Rapor: 21- 22).

Beşinci çalıştay, 11 Kasım 2009'da İstanbul'da medya mensuplarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Alevilerin medyadaki temsilinin ele alındığı bu çalıştaydaki

tartışmalar, mevcut sunumların Aleviliği ne ölçüde yansıttığı problematiği etrafında gelişmiştir. Belli başlı medya organlarının davet edildiği çalıştayda katılımcılar, “Alevilere medya üzerinden bakış” teması etrafında kişisel ve kurumsal görüşlerini ifade etmişlerdir. Beşinci çalıştayda, Alevi sorununun bugün ulaştığı noktalarda özellikle medyanın rolünün yüksek olduğu vurgulanmış; sorunların çözüme kavuşturulması için iyi niyete, nesnellığe ve olası provokasyonlara alet olunmaması yönünde azami bir dikkate ihtiyaç olduğuna işaret edilmiştir (Nihai Rapor: 22).

Altıncı çalıştay, 17 Aralık 2009’da geçmişte ya da şimdi siyasette aktif olarak rol oynayan politikacılarla gerçekleştirilmiştir. Birbirinden farklı politik geleneklere mensup siyasetçiler arasından Alevi konusuna duyarlı milletvekillerinin davet edildiği çalıştayda sorun daha çok siyasal boyutluluğu içinde ele alınmıştır. Alevi sorununun siyasetin katkıları olmadan çözüme kavuşturulamayacağına açıklık kazandığı bu çalıştayda, katılımcılar, politik aktörlerin söz konusu duyarlılıklar içinde şimdiye kadar hangi adımları attığı, bu bağlamda karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğu ve bütün bunların bundan böyle nasıl aşılabileceği konusunda karşılıklı görüş alış verişinde bulunmuşlardır (Nihai Rapor: 23).

Açılım sürecinin çalıştaylarla sürdürülen bölümü 28- 30 Ocak 2010 Tarihlerinde Ankara Kızılcahamam’da gerçekleştirilen yedinci çalıştayla birlikte tamamlanmıştır. Son çalıştay, daha önceki toplantılarda yer alan belli sayıda katılımcının bir araya getirilerek oluşturduğu yeni bir platform olmuştur. Üç gün süren toplantıda o güne kadar gerçekleştirilen çalıştayların sonuçları yeniden ele alınmış, mevcut durum katılımcıların çeşitliliği içinde bir kez daha müzakere edilmiştir. Çalıştay sonucunda alınan kararlar, hazırlanan bir ön raporla kamuoyuna duyurulmuştur (Nihai Rapor: 23). 10 oturumdan oluşan yedinci ve son Çalıştayda aşağıdaki konular ele alınmıştır (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 4- 5).

- I. Müzakere: Alevilik: Çerçvelendirme Sorunları
- II. Müzakere: Kimlik ve Beyan Sorunları
- III. Müzakere: Anayasal ve Hukuksal Sınırlar
- IV. Müzakere: Diyanet İşleri Başkanlığı
- V. Müzakere: Zorunlu Din Dersleri
- VI. Müzakere: Madımak Oteli’nin Düzenlenmesi

- VII. Müzakere: İnanç Rehberleri (Dedelik)
- VIII. Müzakere: Cemevlerinin Statüsü-I
- IX. Müzakere: Cemevlerinin Statüsü- II
- X. Müzakere: Genel Konular

İzleyen başlıklarda, çalıştaylarda dile getirilen Alevi taleplerinden; Alevi Kimliğine İlişkin Talepler, Diyanet İşleri Başkanlığı'na İlişkin Talepler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'ne İlişkin Talepler, Cem evlerine İlişkin Talepler açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.2 Alevi Kimliğine İlişkin Talepler

Türkiye'de Alevilerin kimlik alanında yaptıkları tartışmayı ulus altı kimliklere yönelik yapılan bir tartışma olarak değerlendirebiliriz. Ulus altı olarak nitelendirdiğimiz kimliğin özgürleşmesinde, seslerini duyurma çabasının oluşmasında küreselleşme sürecinin etkisi kaçınılmaz olmuştur. Küreselleşme sürecinde toplumların bünyelerindeki alt kültürler kendini ifade etme, ortaya koyma ya da yeniden şekillendirme sürecine girebilmektedir (Bülbül, 2009: 202). Türkiye'de ulus altı kimlik olarak görülen Aleviler, küreselleşme sürecinin etkisiyle kimlik arayışına yönelmiş, kendilerini bir şekilde tanımlama çabası içerisinde bulunmuş ve hatta farklılıklarını ortaya koyma çabası içinde bulunabilmişlerdir.

Alevi kimliği, kendi bünyesinde pek çok özelliği barındırır. Alevilik üzerine düşünen yazarlardan Olsson, Özdalga, Raudvere, "Alevi Kimliği" isimli eserde Alevi kimliğinin kendine özgü özelliklerini şöyle anlatırlar:

Bu kimlik özellikle pasif direniş üzerine kurulmuştur. Alevi geçmişi zor yolu seçmiş; hemen hiç düzenle uyuşmamıştır. Buna karşılık, kendini yadsımadan soyunu sürdürme çabası göstermiştir. Kıyımlar yaşamış, umutsuz bir direnişe dönüşmüş, dünyevi yaşamı ön plana getirmiş, dinin yaşam için gerekli olduğu düşüncesini geliştirmiştir (Olsson, Özdalga, Raudvere, 1999: 104).

Geçtiğimiz dönemlerde Aleviler için Alevi kimliğini ortaya koymak, düşünce ve inançlarını dile getirmek kolay olmamıştır. Aleviler, çoğu kez ve pek çok yerde inancını gizlemek, bir başka deyişle kimliğini ortaya koyamamak durumunda kalmıştır. Dışa karşı kendini kapatmış tüm yönleriyle içe dönmüş olan Alevi kimliği, 1970'lerden

İtibaren kültürel ve dini geleneğinin bilincine varmaya başlamış; kendini ifade etme süreci içerisine girmiştir. 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise ayrı bir Alevi toplumsal ve entelektüel elit tabakası ortaya çıkarken, Aleviler pek çok alanda örgütlenmiş ve Aleviliğin çok çeşitli yönlerini ele alan, Aleviliği tanıtmayı amaçlayan pek çok kitap çıkarmışlardır. Bu süreçle birlikte Aleviler kendini tanımlayabilmiş, taleplerini dile getirebilmişlerdir. Zelyut’a göre ise Aleviler Türkiye’de halen daha açık açık kimliklerini dile getirememekte, “*Ben Aleviyim*” diyememektedir. Günümüz toplumunun açıklığa, örgütlülüğe dayanan bir yapıdan oluştuğunu düşünen yazar, bu yapıda yer alabilmek için kişilerin, toplulukların kendisini demokratik biçimde, bütün özellikleri ile ortaya koyması gerektiğini düşünmektedir. Zelyut’a göre, Türkiye’nin geleceğinde Aleviler söz sahibi olmak istiyorsa kendi kimliklerini açıkça ortaya koymak zorundadırlar (Zelyut, 1993: 10).

Çalıştaylar sürecinde Kimlik ve beyan sorunlarını dile getirdikleri 7. Çalıştayda Aleviler, her alanda ayrımcılığa uğradıklarını ifade etmişlerdir. Sorunun gerek Sünni gerekse Alevi kesimlerinin karşılıklı hoşgörü, diyalog ve empati eksenli girişimlerle paylaşıldığı oturumda, özellikle devletin yasal düzenlemeler marifetiyle ayrımcılığı besleyen ve kurumsallaştıran unsurlardan mevzuatı arındırması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda kimlik ve beyan konusunda ortaya çıkan sorunların eğitim müfredatı, tarihsel önyargılar, iç ve dış kışkırtmalar, cehalet ve iyi niyet eksikliğiyle pekiştirildiği konusunda durulmuştur (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 5- 6).

3.2.3 Diyanet İşleri Başkanlığı’na İlişkin Talepler

Diyanet İşleri Başkanlığı, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında gerçekleştirilen bir dizi inkılâbın sonucudur. Osmanlı kurumlarının lağvedilmesinin ardından yeni rejimin din alanını nasıl düzenleyeceği konusu bir tartışma alanı doğurmuştur. Batılı değerlerle Müslümanlık değerlerini nasıl buluşturulması gerektiği Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlık kazanmasında etkili olmuştur (Nihai Rapor: 129).

Diyanet İşleri Reisliği ya da bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı 3 Mart 1924’te kabul edilen “*429 Sayılı Şer’iyye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiyye Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun*” ile birlikte Başvekalet bütçesine dahil ve Başvekalete dahil ve Başvekalete bağlı olarak kurulmuştur. Kuruluş Kanunu şöyledir:

Türkiye Cumhuriyeti'nde muamelat-ı nasa dair ahkâmın teşri ve infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği Hükümete ait olup, din-i mübin-i İslam'ın bundan maada itikadat ve ibadata dair bütün ahkâm ve mesailinin tedviri ve müessest-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis edilmiştir (Madde 1).

Temmuz 1965 Tarihli ve 633 Sayılı “*Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun*”da kurumun görevleri açıkça bildirilmiştir:

İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur (Madde 1).

1982 Anayasasında ise Diyanet İşleri Başkanlığının konumunun daha da güçlendirildiği görülmektedir:

Genel idare içinde yer alan DİB, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir (Madde 136).

Laiklik, Alevilerin üzerinde önemle durdukları ilkelere biridir. Alevi görüşüne göre, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla birlikte Laiklik ilkesi Türkiye'de işlemez duruma gelmiştir. Alevi kesime göre Türkiye'de Laiklik, siyaset ile dini birbirinden ayıramamakta, siyasetin dini fiilen denetim altına almasını öngörmektedir. Çünkü uygulamada *din* işlerini yürütmekten sorumlu başbakanlığa bağlı bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı vardır ve din adamları devlet tarafından atanmaktadır.

Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na ilişkin eleştirileri iki temel hususa dayanır. İlk olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir teşkilatın varlığı laiklik ilkesi ile uyumsuzdur. Buna göre; laik devlet din alanında taraf olmamalıdır. Ancak Türkiye uygulamasında devlet, inançlar karşısında tarafsızlık ilkesini çiğnemektedir. Alevilerin Diyanet konusundaki diğer bir eleştirisi de Alevi toplumla Sünni toplumu bir arada tutan bir yaklaşımın sorgulanmasına yöneliktir. Belli bir kelam ve fıkıh perspektifiyle Müslümanlara hizmet götürme iddiasındaki bir kurumun, bütün bu referanslarla arasında ciddi bir mesafe olduğunu belirten Alevilere sunacağı hizmet nasıl olacaktır? Örneğin birer ibadethane olarak algıladıkları cem evlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı ne tür bir hizmet sunabilir? Ya da Alevilerin belli başlı inanç rehberleri arasında yer alan

dedeler, eğer kurum tarafından istihdam edilebileceklerse, bu istihdam hangi kriterlere dikkat edilerek gerçekleştirilecektir? Bugün Diyanet Kurumu'nun dini konularda en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu'nda Alevi temsilcilere de yer verilecekse, bu yapının üreteceği problemler nasıl aşılacaktır? (Nihai Rapor: 110-116)

Alevilerin Diyanet İşleri konusunda şikâyet ettikleri nokta ise; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sünni kesimin egemen olduğu, tek boyutlu din anlayışının egemen olduğu bir yapılanma içerisine girmiş olduğu iddiasıdır. Aleviler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Sünni Diyanet İşleri Başkanlığı" niteliğini sürdürdüğünü düşünmektedirler. Hatta pek çok Alevi Diyanet'in çalışmalarını "birer asimilasyon çabası" olarak değerlendirme gibi sert eleştirilere sahiptir. Diyanet İşleri konusunda Alevilerin yaygın yaklaşımı, kurumun Alevileri de kapsayacak şekilde bir hizmet ağı yürütmesi şeklindedir. Diyanet'in kadrosu Sünni ve Hanefi bir yapılanmayla iştilgal edilmiş ve Diyanet'in kadrosunda Alevi din adamlarına yer verilmemiştir. Ayrıca bazı Aleviler Diyanet'in bütçesinden kendilerine pay ayrılmasını istemekte ve bu isteklerinin yerine getirilmemesinden şikâyetçidirler.

Bu noktada, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Alevilik konusunda nasıl bir söylem geliştirdiği sorgulanmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın perspektifinde Alevilik, ayrı bir mezhep değildir. Alevilerle Sünnilerin dinleri ve kitapları aynıdır. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı sadece Sünni İslam'ı değil; Alevileri de temsil etmektedir. Alevilik İslam'ın içerisinde ve Aleviliği başka bir yerde aramak ve onu farklı din ve düşünce akımlarına dayandırmak yanlıştır (Yılmaz, 2005: 176).

Diyanet İşleri Başkanlığı, Alevi sorunundaki başat sorunlardan biridir. Konunun sıkça tartışılması, ideal laiklik ölçütleriyle Türkiye'deki fiili durum arasında gözlenen farklılaşmalardan kaynaklanmaktadır. Pek çok Alevi açısından sorunun çözümünün temel şartı, Diyanet'in lağvedilmesi yada laiklik gereklilikleri içinde yeniden yapılandırılmasıdır (Nihai Rapor: 115). O halde; Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın durumu konusunda iki farklı görüş açısının varlığından bahsedebiliriz. Birinci grup, devletin din işleriyle uğraşmaması gerektiğini ileri sürerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesini savunan Pir Sultan Abdal, Kervan, Nefes Dergi çevreleri; ikinci grup ise devlete vergi veren yurttaşlar olarak devletin imkânlarından yararlanma

haklarının olduğunu düşünen ve Alevilerin de Diyanette temsil edilmesi gerektiğini savunan Cem Vakfı, Hacı Bektaşî Dernekleri'dir (Acar, 2003:120).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ideal laiklik normları gereğince lağvedilmesi gerektiğini savunan Alevi çevrelerinin bu yöndeki istekleri bazı Sünni kesimce kabul edilir bir talep olarak değerlendirilmez. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığının devamını savunan diğer gruptaki Alevilere göre ise sistemin daha iyi işleyebilmesi için kurumda bir takım düzenlemeler yapılmalıdır. Söz konusu kurumun varlığını savunan Aleviler, devletin inanç hizmetlerinde kendilerine gerekli payın ayrılmadığına inanmaktadırlar. Devletin Türkiye'deki din işlerini görmekten sorumlu kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Alevilerin İslam anlayışını tanımamakta ve hizmetlerini İslam'ın Sünni anlayışı doğrultusunda sürdürmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devamını savunan Aleviler, Diyanet'in inanç kurumlarına eşit muamelenin yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatının yeniden yapılandırılması ve orada Alevi inancını da temsil edecek din adamlarının bulunmasını arzu etmektedirler. Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatı içerisinde yer almak istemeleri şu iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan birincisi inanç hizmetlerini daha iyi bir şekilde görebilmeleri için devletin ekonomik katkısından yararlanmak, ikincisi ise bunu bir tür resmiyette dışlandığına inandıkları inançlarının tanınmasını istemeleridir (Yaman, 2001: 250- 251).

Alevilerin bu bağlamdaki talepleri, kendi aralarında farklı öneriler içerse de bu durum ya Aleviler için Diyanet düzeyinde yeni bir yapılanmaya gidilmesi ya da varlığını sivil duyarlılıklar içinde sürdürme azminde olan kimliklerinin bağımsız kurumsallaşma taleplerinin devlet tarafından onaylanması şeklinde ayrılmaktadır (Nihai Rapor: 131).

3.2.3.1 Çalıştaylar Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na İlişkin Görüşmeler

Alevi katılımcılar, çalıştaylar boyunca herhangi bir laik devlette dini hizmetlerin devlet tarafından sunulmasının ilkesel olarak kabul edilemez olduğu yönündeki eleştirilerini sık sık dile getirmişlerdir. Pek çok Alevi açısından Diyanet, hem laiklik ilkesiyle çelişmesiyle hem de devletin tüm inançlar karşısında koruması gereken eşitlik mesafesini göz ardı etmesiyle problemlili bulunmuştur. Aleviler açısından Diyanet, kendi inanç, kimlik ve kültür değerlerinin ortadan kaldırılması konusunda örgütlü bir

müdahaleyi temsil etmektedir. Alevi katılımcılar, çalıştaylar süresince kurumun meşruiyetini de sık sık tartışma konusu yapmışlardır. Ancak, kurumun tamamıyla ortadan kaldırılması gerektiğini savunan Alevilerin yanı sıra, kurumun devlet gerekliliklerinin bir parçası olarak gören, devletin vatandaşlarının dini ihtiyaçlarına karşı ilgisiz kalmaması gerektiğini savunan Aleviler de bulunmaktadır. Bu grup Aleviler ise, çoklukla mevcut hizmetlerin yetersizliğine vurgu yaparak; bu çerçevede kendi topluluklarına sunulmayan hizmetleri şikâyet konusu yapabilmektedirler. (Nihai Rapor: 129).

Çalıştaylar boyunca kimi Alevi katılımcılar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması ya da yeniden düzenlenmesi ve cemevlerinin birer "ibadethane" olarak kabul edilmesine ilişkin önerilerinin anayasal sistemle doğrudan ilişkili olmadığını aksine bütün bu taleplerinin ilgili yasalarda yapılabilecek basit müdahalelerle gerçekleştirilebileceğine dair genel bir kanaate sahip olmuşlardır.

Yaygın Alevi söylemi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meşruiyetine eleştirel bakmakta ve uzun vadede tutarlı bir laikliğin icrası açısından Diyanet'in lağvedilmesini savunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumunun laikliğe aykırı bir uygulama olduğu iddiasından hareketle, çalıştaylarda gerçekleşen tartışmalar 'gerçek' ve 'ideal' laikliğin özüne uygunluğu açısından ele alınmıştır. Nitekim Türk laikliğinin en bariz uygulama alanlarından biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'nin fiili şartları üzerinden meşrulaştırılmıştır (Nihai Rapor: 122). Sonuçta, Çalıştayda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut koşullardaki pozisyonu ele alınarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesine ilişkin beklentinin rasyonel olmadığı konusunda taraflar arasında geniş bir mutabakat sağlanmıştır. Alevilerin, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması arzusuna bağlı olarak, içine diğer inanç gruplarını da birer seksiyon olarak katma konusundaki eğilimler de tartışma konusu olmuştur. Alevilerin sivil bir inanç grubu olarak kalmakta ısrarlı oldukları, Sünni Müslümanların da kendileri gibi daha sivil bir yapılanma içinde özerk bir kamusal kuruma sahip olmalarının yollarını aramaları gerektiğine işaret edilmiştir (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 7).

Ayrıca Çalıştayda Aleviler, Diyanet aracılığıyla Sünni vatandaşlara sağlandığı iddia edilen hizmetlerin, aynı şekilde gerçekleştirilecek bir düzenlemeyle kendilerine de

sağlanmasını istemişlerdir. Eşitliğe aykırı uygulamalardan vazgeçilmesi, örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerini kendileri açısından gereksiz bulan Aleviler, söz konusu hizmetleri besleyen vergilerden muaf tutulmaları gerektiğini ısrarla vurgulamışlardır. Bu hususu, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan katılan kimi katılımcılar da desteklemiştir (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 7).

Neticede Çalıştaylarda Cumhuriyetle yaşıt Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önemini kimse göz ardı edememiştir. Lağvedilmesini isteyenler bile, gelinen noktada, bugünden yarına bunun çok da mümkün olmayacağını, ancak daha sivil bir yapıya kavuşturulması gerektiği hususunda anlaşmışlardır. Katılımcılar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslam'ın tüm yorumlarını da içine alacak şekilde orta ve uzun vadede özerk bir yapıya kavuşması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca ileride dini vergi uygulamasının başlatılmasının da türlü inanç ve din örgütlenmelerinin birlikte barış içinde hizmet alanları üretmelerine katkı sunacağı belirtilmiştir (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 7- 8).

Çalıştaylarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diğer inanç gruplarını da dikkate alacak bir şekilde yeniden yapılandırılması konusundaki belli başlı yaklaşımlar da değişik boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda kimi Batılı ülkelerde yer alan “dini vergi” uygulaması Alevi ve Sünni katılımcılar arasında da müzakere edilmiştir. Alevilerin yaklaşımı, eğer devlet, Diyanet hizmetlerini sürdürmekte kararlıysa, bu durumda Alevi vatandaşlardan herhangi bir vergi almaması ya da aldığı bu vergilerle Alevilere de hizmet sunması yönündedir. Alevileri ve diğer inanç gruplarını da içine katacak bir yapılanma öngörüldüğünde Diyanet'in konumunun ilgili kanun ve mevzuat çerçevesinde nasıl şekilleneceği konusunda aşağıdaki projeksiyonlara yer verilmiştir:

- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın “özerk kamu tüzel kişiliği”ne kavuşturulması yegâne amaç olmalıdır. Toplumsal birlik ve bütünlük ancak bu yolla sağlanabilir. Tarihsel tecrübe ve gelişmelerin uygun olduğu mevcut şartlarda, Avrupa Birliği içinde de buna uygun örnekler varken Diyanet'in ilga edilmesinden çok kurumun demokratik talepler etrafında yeniden düzenlenmesi gerekir.

- Diyanet İşleri Başkanlığı, içinde Şafilere de yer verilecek bir şekilde Sünniliğe hizmet vermek üzere, “özerk bir kamu tüzel kişiliği” haline getirilmelidir.

- Gayr-i Müslim cemaatler, Şiiler ve Aleviler için tarihi birikimlerin getirdiği zorlukların aşılmasının güçlüğü dolayısıyla, her bir grup için ayrı bir özel kanunla kamu yararına özel hukuk tüzel kişiliği tanınmalıdır.

- On İki İmam Şiiliği mensupları için özel bir Diyanet kurulmasına veya Diyanet'te temsil edilmelerine sosyal şartlar müsait değildir. Bu mezhebe mensup olanlar da kamuya yararlı bir özel hukuk tüzel kişiliği çerçevesinde özel bir kanunla inançlarını sürdürebilmelidirler.

- Aleviler ise, aralarında dileyen serbest iradesiyle Hanefi veya Şii din kuruluşları bünyesinde yer alarak onlarla aynı kurumsal imkânlardan yararlanmalı, dileyen de kamuya yararlı ve özel kanun ile düzenlenen bir örgüt etrafında kendi inançlarını sürdürebilmelidirler. Alevilerin, Sünniler ya da Şiiler gibi homojen bir topluluk olmadığı kabul ediliyorsa, bu takdirde, kendilerine “ kamu yararına” çalışan özel hukuk tüzel kişiliği tanınmasına da imkân yoktur (Nihai Rapor: 178).

Bu öneri ve tartışmalar, yapılacak düzenlemelerin hukuki bir yaklaşımla ele alınmasının gereğini göstermektedir. Görüldüğü üzere; Çalıştaylarda Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aleviler arasındaki kurumsal ilişkinin boyutları kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

3.2.4 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'ne İlişkin Talepler

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, meşruiyetini 1982 Anayasası'nın 24. Maddesinden almaktadır. 24. Madde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'nin her bir vatandaş için zorunlu olduğuna vurgu yapmakta; ayrıca isteğe bağlı din eğitim ve öğretimine de fırsat vermektedir.

Din ve Ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır (Madde 24).

14 Haziran 1973 Tarih ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 16 Haziran 1983'te yeniden düzenlenen 12. Maddesiyle de bu derslerin Anayasa ile

uyumlu hale getirilmesi sağlanmış, böylece Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'nin yeni düzenlemeyle birlikte okullarda zorunlu olarak okutulacağı bir kez daha teyit edilmiştir (Nihai Rapor: 136).

Türk Milli Eğitiminde laiklik esastır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır (Madde 12).

1982 Anayasasının 24. Maddesinde ilk ve ortaöğretimler için din derslerinin zorunlu olduğu belirtilmektedir. Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerinin devlet tarafından mevcut içerikle zorunlu olarak verilmesi, Alevi sorununun en kritik noktaları arasında yer almaktadır. Aleviler ise zorunlu din derslerine karşı çıkmaktadır. Laik bir devlette din eğitimi ve öğretimi her zaman bir tartışma alanını oluşturmuştur. Alevi örgütlenmelerinin büyük çoğunluğu din derslerinin kaldırılması gerektiğini savunmaktadır.

Bugün zorunlu din dersi uygulamasına eleştirel bakan kamuoyu, sorunu iki temel nokta üzerinden ele almaktadır. Bunlardan ilki, devletin kendi kontrolünde verdiği dersin genel laiklik ilkesiyle bağdaşp bağdaşmadığıyla ilgilidir. Laik bir devletin herhangi bir inancı öğretme konusunda bir yükümlülüğün olmaması gerektiği kabulünden hareketle, din eğitim ve öğretiminin sivil topluma, cemaatlere ya da vakıflara devredilmesi önerilmektedir. Diğer bir nokta ise devletin bu derslerle ilgili uygulamalarıyla gerçekte nasıl bir vatandaşlık tasavvuruna sahip olduğu ve toplumu hangi yönde biçimlendirdiğiyle ilgilidir. Bu yaklaşım, devletin anayasal bir statü kazandırarak yürürlüğe koyduğu bu dersler aracılığıyla, kendi resmi söylemini bütünleyecek bir şekilde, verili din anlayışını vatandaşlarına “zorla dayattığı” na vurgu yapmaktadır (Nihai Rapor: 134).

Araştırmacı İsmet Zeki Eyüboğlu, “zorunlu din dersi” uygulamasıyla bütün öğrencilerin Sünni geleneğe göre yetiştirildiğini belirtmekte ve Türkiye Cumhuriyeti'ni vatandaşlarına inanç özgürlüğü tanımamakla suçlamaktadır. Eyüboğlu'na göre; bir dine bağlanmak, bir dinin bütün kurallarını geçerli kılmak, uygulamak devletin görevi değildir. Devlet belli bir dinin uygulayıcısı ve yayıcısı olamaz. Eyüboğlu'na göre Diyanet İşleri Başkanlığının olması, İmam Hatip Liseleri'nin varlığı, zorunlu din dersi eğitimi uygulamalarını yürüten devlet şöyle demiş oluyor;

Ben kendi inancımı yaymak, geliştirmek için görevlendirdiğim; senin inancına karşı çıkan kişiye senden aldığım vergiden aylık bağlarım; ancak senin inançlarının yasal olmadığı açıklamasında da bulunurum (Eyüboğlu,1991: 59- 60).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'ne ilişkin yaygın Alevi söylemi, devletin kendine bağlı tüm okullarda, resmi müfredatı aracılığıyla belli bir din ve mezhep anlayışını 'dayattığı', tıpkı Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla olduğu gibi, Sünnileştirme niyetini eğitim merkezli uygulamalarla da belli prosedüre bağladığıdır. Pek çok Alevi, bu derslerle Aleviliğin tahakküm altına alındığından yakınmakta ve giderek bu baskının asimilasyona dönüştüğünü iddia etmektedirler. Böylece Aleviler, devletin kendi okullarında din dersi vermesini, resmi müfredatında herhangi bir inanç grubuna özel ayrıcalık tanıyarak bu yolla bilgilendirme yapmasını hukuk ihlali olarak görmekte ve değerlendirmektedirler (Nihai Rapor: 144). Derslerin zorunlu olmaktan çıkarılması mevcut şartlar altında gerçekteşebilecek bir durum olarak görülmemektedir.

Alevilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'ne karşı çıkmalarının nedenleri şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak; Diyanet İşleri, İmam Hatip Liseleri, Kuran Kursları, zorunlu din dersinin varlığı gibi uygulamalar Alevilere göre laiklik çelişkisidir. Bu müesseselerin varlığı Laiklik için tehdittir. İkinci eleştiri noktaları ise; Bu derslerde sadece Sünniliğin öğretildiği iddiasıdır. Bu durumu, bazı Alevi çevreleri Alevi asimilasyonu olarak değerlendirebilmektedir.

Aleviler Din Dersleri'ne yönelik olarak talepleri üç şekilde özetlenebilir. Din derslerinin kaldırılması, bu derslerin zorunlu olmaktan çıkarılıp seçmeli hale getirilmesi ya da dersin müfredatına Aleviliğin de eklenmesidir (Akkoç, 2007: 87).

3.2.4.1 Çalıştaylar Sürecinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Görüşmeler

Alevilerin, çalıştaylarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'ne yönelik kanaatleri çoğunlukla devleti kendi "asli görevine" davet etme yönünde olmuştur. Buna göre devlet, vatandaşlarına hiçbir din ve inanç hakkında bilgi vermemeli, bu konuda talepleri olanlar da ihtiyaçlarını kendi kurumsal/ örgütsel çabalarıyla sağlamalıdır. Söz konusu derse ilişkin bir başka itirazları ise daha köktenci sayılabilecek gerekçelerle temellendirilmiştir. Buna göre; ders, iptal edilmeli; devlet kendi okullarında herhangi bir inancın öğretilmesine izin vermemelidir. Bu niyetteki temel amacın söz konusu

dersin Alevi çocuklarının asimilasyonuna neden olduğuna dair düşüncedir. Din derslerine yapılacak müdahaleyle de devletin sonuçta kendi çıkarlarına uygun olabilecek bir tarzda Aleviliği topluma enjekte edeceği iddia edilmektedir. Bu itirazın sahipleri, dersin devletin uhdesinden alınmasını ve sivil toplum organizasyonlarına devredilmesini istemektedirler (Nihai Rapor: 140).

Çalıştaylarda da görüldüğü üzere Alevilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'ne ilişkin kanaat ve beklentileri kendi içinde farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar, devletin laiklik prensiplerine sadık kalarak dinle ilişkili hiçbir faaliyette bulunmamasını talep edenlerden bu derslerin tümüyle kaldırılmasını talep edenlere, zorunlu ya da seçmeli olmasından muafiyet uygulamasına kadar pek çok noktada ortaya çıkmaktadır. Sonuçta üzerinde uzlaşılan nokta ise bu dersin tüm inançlar hakkında eşit derecede bilgi içermesinin sağlanmasıdır (Nihai Rapor: 141).

Çalıştaylar boyunca, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri mevcut uygulamalardan hareketle ele alınmış; eleştiri ve itirazlar, laiklik, temel hak ve hürriyetler çerçevesinde müzakere edilmiştir. Hâlihazırdaki derslere ilişkin olarak genellikle iki ana hususa vurgu yapılmıştır:

Bunlardan birincisi, Alevi vatandaşların bu derslerden muaf tutulmasıyla ilgilidir. Bu talep, devletin herhangi bir inanç grubunun öğretimine öncülük ya da aracılık etmemesiyle ilgili olarak ele alınmıştır. Böylece Aleviler, zorunlu DKAB derslerinin eğitim programlarından kaldırılmasını istemekte, bu sağlanmadığı takdirde de bu derslerin “Sünni İslam içeriğiyle şekillenmiş müfredatı” ndan kendilerinin isteğe bağlı olarak muaf tutulmasını istemektedir (Nihai Rapor: 138).

İkinci olarak; bu dersler eğer anayasal gereklilikler ya da başka nedenlerle verilmeye devam edilecekse, bu durumda da ders içeriğinin Alevilerin inanç ve ritüellerini de kapsayacak şekilde yeniden ele alınması gerekir. Bu iki tema üzerinden sürdürülen tartışma, tüm çalıştaylarda devam etmiştir. Sonuçta bu dersler üzerinde, herhangi bir inanç grubuna doğrudan ya da dolaylı bir yakınlık içinde olunmaması ve ulusal ve uluslar arası teamüllere aykırı bir düzenlemenin olmamasına yönelik uzlaşma sağlanmıştır (Nihai Rapor: 138).

Çalıştaylarda DKAB dersleri bütün boyutlarıyla ele alınmış, bu konudaki genel geçer ezberlerin ötesine ulaşmanın gereğine temas edilmiş, Türkiye’de vatandaşların din alanındaki bilgi eksikliklerinin görmezlikten gelinmesinin kabul edilemez olduğu vurgulanmıştır (Nihai Rapor: 139). Çalıştaylarda DKAB dersiyle ilgili bütün bu değerlendirmelerde, iki ayrı yol ve yöntemin sorunun aşılabilmesi için yeterli olacağı sonucuna ulaşılmıştır. İlki, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimidir. Bu uygulama zaten mevcuttur ve zorunluluk çerçevesinde uygulanmaktadır. Ancak bundan böyle uygulamada dikkat edilmesi gereken nokta müfredatın yeniden şekillendirilmesidir. Dolayısıyla bu müfredat, herhangi bir inanç grubunun düşünce ve çıkarlarına doğrudan atıfta bulunmayan bir şekilde hazırlanmalıdır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi, uluslararası standart ve uygulamaları dikkate alan bir özenle hazırlanacak ve yine zorunlu olarak okutulmaya devam edilecektir. Bütün bu düzenlemeler, evrensel ve genel ahlak ilkelerinin öğretimine öncelik verilerek gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda ortaya çıkan ikinci olanak da yasada belirtilen koşullarda yararlanılabilecek yeni bir alanın devreye sokulmasıdır. Bu ise isteğe bağlı din eğitimi programıdır. Böylece ilgili inanç gruplarının üzerinde mutabık oldukları bir eğitim müfredatı aracılığıyla çocuklarına din eğitimi vermeleri sağlanacaktır. Bu düzenlemelerin Anayasamızın genel-geçer ilkelerine sadakat içinde tanzim edilerek uygulamaya konacağı konusunda karar alınmıştır (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 9).

Çalıştaylarda DKAB dersinin nasıl verileceği konusunun da bir hayli derin ve karmaşık boyutları olduğu anlaşılmıştır. Gerçekte müfredata “hangi Alevilik”lerin dâhil edileceğinden, eğer devlet bu sorumluluğu üstlenmeyecekse, oldukça parçalı bir yapılanma sergileyen Alevilerin bu kargaşa içinde söz konusu dersleri nasıl ve hangi araçlarla sağlayacağı önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır (Nihai Rapor: 157).

Çalıştaylarda mevcut din eğitim ve öğretimi müfredatının objektif bir şekilde hazırlanması gerektiğinden hareket ederek; ders müfredatının tüm toplum kesimlerince kabul görece bir üst dille ve tarafları rencide etmeyecek, aksine önemli ölçüde rahatlatarak bir perspektifle hazırlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Özetle; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi zorunlu olarak varlığını sürdürecektir ancak müfredat, yeniden ve tüm inanç gruplarının üstünde bilgi vermeyi önceleyen üst bir dille hazırlanacak, isteğe bağlı din eğitimi de ilgili grupların üzerinde

mutabık kılınan bir müfredatla gerçekleştirilecektir. Bu durumda; Alevi ve Sünni vatandaşlar kendi inanç ve ritüellerini eğitim esaslı olarak devletten alma olanağı bulabileceklerdir. Zorunlu din dersleri gerekli düzenlemelerini yeniden yapmış ilahiyat fakültesi ya da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği mezunu öğretmenler tarafından verilecektir. Ancak Alevilerin isteğe bağlı derslerden yararlanabilmeleri için de mutlaka Alevi öğretmenlerin sürece dâhil edilmeleri gerektiği çalıştayda özellikle vurgulanmıştır. Bu öğretmenlerin, yeniden düzenlenmiş olsa da ilahiyat mezunları arasından istihdam edilmesinin mahzurlarına da vurgu yapılmıştır. Teknik alt yapı tarafları tatmin edecek bir düzeye erişinceye kadar gereken mevzuat değişiklikleriyle Alevi uzmanlardan yararlanılarak bu dersler verilebilecektir. Ancak bu dersi uzun vadede verebilecek yetkinlikte öğretmenlerin hangi süreçlerde eğitileceği gibi konularda Alevi katılımcıların tatminkâr çözüm önerilerinde bulunamadığı belirtilmelidir (TC Devlet Bakanlığı Ön Rapor Alevi Çalıştayları, 2010: 10).

3.2.5 Cemevleri'ne İlişkin Talepler

Cemevleri, Aleviliğin olmazsa olmaz sayılabilecek ritüelleri arasında yer alan “ayin-i cem” lere dayanmaktadır. Cemaat içi yapılanmada dede, talip, musahip gibi kavramlarla bütünleşen Alevilik, sürekliliğini cem ayinlerine borçludur. Cemler, dede ile talipleri bir araya getiren manevi bir iletişim ortamıdır. Dede, manevi otoritesiyle taliplerini kontrol ederken, onlara öğretinin sınırları içinde kalacak bir şekilde ahlak, hiyerarşi ve disiplin temelli manevi bir rehberlik sunmaktadır. Böylesi bir çaba ise Alevi belleğinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından hayati bir öneme sahiptir (Nihai Rapor: 161).

Cemevlerinde yapılan cemlerde dedeler, taliplerine “eline, beline, diline sahip olmak, gönül kırmamak, kin tutmamak, doğruluktan ayrılmamak, Hz. Ali’yi ve evladını sevene dost, sevmeyene düşman olmak (tevella ve teberra)” biçimindeki tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca bu toplantılarda Hz. Hüseyin ve ailesinin şehit edildiği Kербela Olayı hatırlatılmakta; Hatayi (Şah İsmail), Virani, Nesimi, Pir Sultan ve Kul Himmet gibi Alevi ozanlarının değiş ve nefesleri saz eşliğinde okunmaktadır. Ayrıca semahlara da yer verilmektedir (Nihai Rapor: 161).

Aleviler ibadet törenlerinin yapılmasından cenazelerinin kaldırılmasına kadar birçok merasimde cem evlerinde bir araya gelmektedirler. Cemevleri konusunun esas

olarak Alevilik konusunun kamuoyunda tartışılmasına paralel olarak 1990'ların başlarından itibaren gündeme geldiğini görmekteyiz. 1990'lı yıllardan itibaren artan bir hızla çoğalan cemevleri, içerik ve fonksiyonlarından daha çok taşıdığı temsili ağırlıkla dikkat çekmiştir. Artık her bir cemevi, tanınma, kabul görme ve Aleviliğin görünürlük kazanması demektir. Aleviler için cemevi, her şeyden önce bir varlık beyanı olarak dikkat çekmektedir. Çünkü burada bir araya gelen Aleviler, sadece inanç ve ritüellerini yerine getirmekle kalmamakta; aynı zamanda kendi aralarındaki iletişim ve dayanışma ağlarını güçlendirme olanağı da bulmaktadırlar.

Cemevleri olarak adlandırılan inanç mekânları günümüzde mi ortaya çıktı; yoksa geçmişte de var mıydı? Sorusu cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânsal sabitlik söz konusu edildiğinde cemevlerinin günümüzde yeni bir inşa olduğu belirtilmelidir. Çünkü dedeler, önceki dönemlerde ayinlerini belli bir tarihe ya da zamana kayıtlı olmaksızın değişik mekânlarda gerçekleştirmekteydi. Daha önce köylerde cemler ya belli evlerin uygun odalarında veya “cem damı” ve “cemevi” olarak adlandırılan ve Cem için düzenlenmiş belli yapılarda yapılmaktaydı (AleviBektaş.org. tr, Ali Yaman: “Cemevleri Tartışmaları Ekseninde Günümüz Aleviliğine Bakışlar”). 1990'larda kentlerde cem evleri yapımı hız kazanmıştır. Fiilen cem evleri olarak bilinen bu yerler bir dernek veya vakıf bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Yasalar, “Cemevi” diye bir mekânı ibadethane olarak tanımamakta ve bu ad altında bir mekânın yapımı için yasal olarak izin alınamamaktadır (AleviBektaş.org. tr, Ali Yaman: “Cemevleri Tartışmaları Ekseninde Günümüz Aleviliğine Bakışlar”).

Alevilerin cemevleriyle ilgili olarak şimdiye dek devletten istedikleri, genellikle maddi konularla ilgili olmuştur. Nitekim arazi tahsisi, kurum giderlerinin (elektrik, su, yakıt, vs) karşılanması ya da başta dedeler olmak üzere cem evlerinin değişik birimlerinde hizmet verenlere maaş verilmesi gibi taleplerle sorunun hafifletilebileceği düşünülmüştür. Cemevlerinin hukuki statüye kavuşturulması talebi oldukça yenidir ve bu çerçevede istenen, devletin her şeyden önce Aleviliği dikkate almasıdır (Nihai Rapor: 165). Alevi kamuoyu, cemevinin varlığının devlet tarafından onaylanmasını beklemekte ve bu bağlamda gerçekleştirilecek hizmetler için de genel bütçeden pay ayrılmasını istemektedir.

Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi Alevilerce dile getirilen taleplerdendir. Ancak bu konu, Sünni kamuoyunda İslam'da bölünme yaratabileceği şeklinde görüşlere neden olmuştur. Bu mekânların birer ibadethane olarak kabul edilmesinin cemevi- cami/ mescid ayrışmasıyla sınırlı kalmaksızın dinde ayrışma ve bölünmeye yol açacağı ve bunun da toplumsal birlik ve beraberliği sabote edeceği ileri sürülmüştür (Nihai Rapor: 172).

Cemevlerinin henüz resmi bir statüye kavuşturulmamış olması ve inanç rehberleri olarak bilinen dedelerin hukuki açıdan tanınmamış olması Alevilerin temel sorunları arasında gelmektedir.

Şehre göçle birlikte, Aleviler geleneksel birtakım özelliklerinden kopmak zorunda kalmışlardır. Cumhuriyetle birlikte cemevlerinin kapatılması ve dedelerin etkisizleşmesi gibi faktörler, Alevi yol ve erkânını tanımayan bir neslin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, Alevileri varlıklarını geleneksel özellikleriyle devam ettirmekten çok politik bir eğilime dayandırmalarına neden olmuştur.

3.2.5.1 Çalıştaylar Sürecinde Cemevlerine İlişkin Görüşmeler

Cemevleri'nin mevcut yasalar içinde bir statüye kavuşturulması ve dedelerin itibarının iade edilmesi çalıştaylarda tartışılan konular arasında olmuştur. Çalıştayda cem evlerinin hukuki statüye kavuşturulması konusunda mutabakat sağlanmıştır. Bununla birlikte cemevleri söz konusu olduğunda esas tartışma bu mekânların bir ibadethane sayılıp sayılmayacağıyla ilgili hususlarda yoğunlaşmıştır. Cemevlerinin modern bir yapılanma olduğunun ifade edildiği bu tartışmalarda, Alevilerin gelenekteki ayin-i cemlerini günümüzde de yerine getirebilmeleri için bu tür “ibadethanelere” ihtiyaç duyulduğuna sıklıkla işaret edilmiştir (Nihai Rapor: 165).

Çalıştaylarda, aynı zamanda cem törenlerinin canlandırılması konusunda bir eğilim vurgulanmıştır.

Cemevlerinin bir statüye kavuşturulması yine çalıştaylarda görüşülmüştür. Cemevlerinin bir statüye kavuşturulması konusunda herhangi bir görüş ayrılığı yaşanmamıştır. Ancak bu mekânların birer ibadethane olarak tanımlanması konusunda Alevi olmayan katılımcılar da kaygılarını ifade etmişlerdir. Buna göre; Cemevlerinin

ibadethane olarak tanımlanması durumunda İslam içinde bir bölünmeye yol açabileceği, çünkü her dinin ancak bir mabedi olabileceği vurgulanmış, bu durumda Alevilerin ibadethane vurgusu yapmaktan kaçınarak kendi bildiklerini uygulama konusunda devlet tarafından bilinen statüsü teyid edilen cemevleri ifadesiyle yetinmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Cemevi adlandırmasına “ehl-i beyt evi”, “inanç evi”, “inanç ve kültür merkezleri” gibi başka birtakım isimlendirme önerileri de eklenmiştir. Ancak bunların ilgi görmediğini belirtebiliriz. Mevzuatta doğacak sıkıntıları aşmak üzere ilgili kanuna bir ekleme yapılması cem evleri hususunda önerilenler arasındadır. Buna göre madde aşağıdaki şekillerde tanzim edilebileceği görüşülmüştür:

Birer inanç ve erkân merkezi olarak değerlendirilen cemevleri de kanunlarda ibadethanelere tanınan bütün imkânlardan yararlanır veya Cemevlerine de aynı imkânlar sağlanır (Nihai Rapor: 176).

Çalıştayda özellikle Sünni katılımcılar, cemevlerinin statü kazanabilmesi için Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun gözden geçirilmesinin şart olduğunu vurgulamışlardır. Ancak Alevi katılımcılar, sorunlarının çözümünde bu derecede derinlikli bir müdahaleye ihtiyaçları olmadığını, ilgili kanun maddelerine fiili durumlarını açıklayıcı bir ibarenin konulmasının kendileri için yeterli olacağını ifade etmişlerdir (Nihai Rapor: 164- 165).

Kısaca; çalıştaylarda cemevlerinin bir statüye kavuşturulması konusunda bir görüş ayrılığı yaşanmamıştır. Ancak bu mekânların birer ibadethane olarak tanımlanması konusunda Alevi olmayan katılımcılar arasında birtakım kaygılar dile getirilmiştir. Bu nedenle cem evlerine “ibadethane” demeksizin, dernek ve vakıflarına imkân tanımak ve kamu düzenini bozmadıkları sürece de bu kurumlara, ilgili yönetimlerin yardımcı olması yönündeki öneriler desteklenmiş ve bütün bu önerilerin sonuçta teknik bir çalışma gerektirdiği vurgulanmıştır (Nihai Rapor: 175).¹

¹ Fatsa'da 1996'da açılan Hz. Ali Camii ve Cemevi, ülkemizdeki Alevi- Sünni kardeşliğinin büyük bir hoşgörülle yaşatıldığını kanıtlar niteliktedir. On dört yıldır hizmet veren Hz. Ali Camii ve Cemevi'nin alt katında cem törenleri yapılırken üst katta cemaat namaz kılmaktadır. Alevi kökenli, imam hatip lisesi mezunu cami imamı Ali Rıza Güvenkaya ise; böylesi bir yapının çok anlamlı olduğunu düşünmekte, hiçbir cemaat ayrımı yapmadan bu işi yürüttüğünü dile getirmektedir. İmam Güvenkaya'ya göre; ‘*Gelin canlar bir olalım, diri olalım.*’ Sözü burada yaşanıyor. Aleviler ve Sünniler bir arada ibadetlerini sürdürerek herkese hoşgörü, birlik ve beraberlik mesajı vermektedir. Cemevi ve Cami Yaptırma Derneği Başkanı Ali İhsan Kartal, “ İsteyen camiye isteyen cem evine rahatlıkla gidebiliyor. Her türlü dini törenlerimizi herkes kendi inancına göre yapıp yaşayabiliyor. Cenazelerimizi de

SONUÇ

Alevilik, kendilerini Alevi olarak tanımlayanların önemli bir bölümüne göre Hz. Muhammed ve ailesine, özellikle de Hz. Ali ve soyuna derin bir sevgi ve saygıyla bağlı olan ve Sünni olmayan Anadolu Müslümanlarının yol, adap ve erkânlarını ifade etmektedir. Alevilik hakkında yaygın kabul gören yaklaşım, onun her şeyden önce İslam temelli inanç grupları arasında yer aldığı ve Anadolu'ya özgü nitelikler taşıdığıdır. Aslında Aleviliğin nasıl tanımlanabileceği konusunda tam bir karara varılabilmiş değildir. Türkiye'nin sosyo- politik ve dini gerçekliğinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirebileceğimiz Alevilik, gerek inançsal alanı gerekse gündelik yaşamı kapsayan uygulamalarıyla pek çok araştırmacının, Anadolu'ya özgü bir inanç, bir yaşam biçimi olarak tanımlayabildiği İslami temelli özgün bir oluşumdur.

Aleviler, dinsel, siyasal ve toplumsal nedenlerden dolayı yüzyıllar boyunca kapalı toplum özelliği göstermiş; merkezi iktidarlara karşı muhalif bir konum sergilemişlerdir. 1950'li yıllarda başlayan kentleşme hareketi, Alevi toplumu için kırılma noktası sayılabilecek bir olay olarak değerlendirilebilir. Daha sonraki süreçlerde Sünni toplumla kurulmaya çalışılan ilişkiler ve yaşanan zorluklar, kendi kimliklerini tanıtmaya isteği, Alevilerin kurumsallaşma çabaları gibi gelişmeler birbiri ardını izlemiştir. 1990'lı yıllara birlikte dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak Alevi kimliği çok daha fazla ön plana çıkmış ve Alevi kimliğinin varlığı çok sık dile getirilmeye başlanmıştır.

Alevilerin zora karşı direnme ve üzüntüde bir arada bulunabilme yetisinin Alevi toplumuna güç kazandırdığını düşünmekteyim. Yakın zamanlarda yaşanan Maraş (1978), Çorum (1980), Sivas (1993) ve İstanbul Gazi Mahallesi (1995) üzücü olaylarını Alevi toplumu yaşamış olmasına rağmen Aleviler, inançsal kimliklerini daha da güçlendirerek, söylemlerini daha yüksek bir sesle ifade edebilmeyi başarmıştır.

Alevilerin geçmişten günümüze devlet ilişkileri incelendiğinde genellikle sorunlu bir ilişki tanımlanır. Alevi toplumu, devlet yönetimiyle gerilim içinde bulunmuştur. Alevi toplumu, devlet yönetiminden bir saldırı gördüğünde her türlü kaybı

buradan kaldırıyoruz. Beraber bugüne kadar yaşadık, bundan sonra da yaşayacağız.” şeklinde birlik ve beraberlik içeren görüşlerini belirtmiştir (Radikal, Hürriyet: 9 Ağustos 2010).

göze alarak tepki vermekten çekinmemiştir. Bu durum, kanımca, Alevi kimliğindeki muhalif bir özelliğe işaret etmektedir.

Aleviler, bugün geldiğimiz noktada, devlet yönetiminin belli konularda kendileri için bir takım düzenlemeler yapmasını beklemektedir. Aleviler, şikâyetlerini Hükümet yetkililerine duyurarak taleplerinin yerine getirilmesini istemektedir. Alevi- Bektaşî yazınında en çok dile getirilen talepler arasında; Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığında temsili, cem evlerinin ibadet yeri olup olmaması problemi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesi, zorunlu din dersinin kaldırılması, Aleviliğin İslam'ın dışında yeni bir dini oluşum olup olmadığı, ya da Aleviliğin İslami gelenek içerisinde mi değerlendirilmesi gerektiği, Aleviliğin ne olduğu gibi hususlar öne çıkmaktadır. Bu taleplere bakıldığında Alevi taleplerinin her zaman örtüşmediği; hatta bazı durumlarda çakıştığı gözlenmektedir.

Bugün geldiğimiz noktada, halen, Alevilik kurumsallaşma ve birlikte hareket etme yönünden olgunlaşmamıştır. Ve hatta Alevilik, kendisini tam anlamıyla tanımlayabilmiş dahi değildir. Alevi sorununun bu denli çözülemez oluşunun temel nedenini en başta kendini tanımlayamama durumundan kaynaklandığını düşünmekteyim. Tekil bir Aleviliğin olmaması; Aleviliklerin varlığı tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Alevilik içinde bir ayrışma da etnik köken bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda; Aleviliği Türk etnisitesine bağlayan, Kürt etnisitesine bağlayan, Türk ve Kürt etnisitesinin ortak ürünü olarak açıklayanlar ve Aleviliğin ayrı bir etnisite olduğunu öne süren yaklaşımlar da mevcuttur (Acar, 2003: 126- 127).

Aleviler ve Alevilik için yapılması gereken en anlamlı çalışma, karşılıklı önyargıları bir kenara atarak, akademik çalışmalarla Aleviliğin özüne inmek; doğru bir şekilde karşılıklı anlamayı sağlamaktır.

Türkiye'de İslam'ın resmi anlayışını temsil eden Sünnî kesimin haricinde, Anadolu'nun kültürel özellikleriyle de şekillenmiş kendine özgü İslam'ı yaşayan ve adına genel ifadesiyle Alevi denen zümrenin varlığı söz konusudur. Aleviliği ve Alevileri anlamının, bugün inançsal, siyasal, kültürel ve sosyal alanlarımız açısından çok önemli olduğunu düşünmekteyim. İslam sevgisi temelinde Hz. Ali'ye, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e gönülden bağlı olmak, Kerbela'yı anlamak, Hacı Bektaşî Veli'nin düşüncelerini kavramak için belli bir gruba ait olmanın gerekli olmadığını

düşünmekteyim. Yani söylemek istediğim, söz konusu bütün bu durumları icraat etmek için Alevi ya da Sünni olmaya gerek olmadığından bahsediyorum. Burada, inançsal hoşgörüde, olumlu davranışta, Ehl-i Beyt sevgisinde dini ve ahlaki anlam önem kazanmaktadır.

Çalıştayların, Muharrem orucu iftarı gibi etkinliklerin karşılıklı anlama- tanıma sürecine olumlu katkıları vardır. Tanıma, pek çok önyargının ortadan kaldırılması, pek çok sorunun çözümü açısından ilk önce yapılması gereken bir önceliktir. Tanıma, karşılıklı birbirini anlama olayı gerçekleştiği boyutta; birlik ve beraberlik o oranda sağlanmış olacaktır.

Türkiye’de inançsal farklılıklar olumsuzluk kaynağı değil; aksine zenginlik olarak algılanmalıdır. Dini boyutu bir yana, sosyal ve toplumsal paylaşım açısından da Aleviliği, Alevileri anlamının önemli olduğu kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

Alevi Bektaşı Federasyonu, Eşit Yurttaşlık Hakkı İçin Taleplerimiz ve Çözüm Önerilerimiz, Yayın No: 4.

T.C. Devlet Bakanlığı Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, 2010, Ankara: Başak Matbaa.

Alevi Çalıştayı Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme İstem ve Öneri Raporu, 2009, Ankara: Hisar Ofset.

ACAR, Metin, 2003, *Alevi Toplumunu ve Devlet İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AKGÜL, Suat, 1992, *Yakın Tarihimize Dersim İsyanları ve Gerçekler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

AVCI, Muhammed, 1999, *Kültür ve Yaşayışları Yönünden Bafra ve Hacı Bektaş Alevileri*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

AKKAYA, Semra, 2002, *İnanç Temeline Dayalı Sivil Toplum Kuruluşlarının Halk Eğitimindeki Yeri ve Önemi Pir Sultan Abdal Kültür Derneği ve Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

AKKOÇ, Yunus, 2007, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Alevilik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ALTUNTAŞ, Nezahat, 2002, *Türkiye’de Etnik Kimlik Farklılaşmasında Din Mezhep Etkisi ve Siyasete Yansımaları*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ASLAN, Şükrü (ed), 2010, *Herkesin Bildiği Sır: Dersim*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ASLAN, Hıdır, 2002, *Şeriat Kısılcığında Alevilik*, İstanbul: Günizi Yayıncılık.

AYDIN, Erdoğan, 2005, *Aleviliği Ne Yapmalı*, İstanbul: Nokta Kitap.

AYDIN, Erdoğan, 2007, *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

BALDEMİR, Hamit, 1994, *Din ve Alevilik Üzerine*, İstanbul: Nam Yayınları.

- BIRGE, John K. , 1991, *Bektaşilik Tarihi*, cev. Reha Çamuroğlu, İstanbul: Ant Yayınları.
- BODUR, Hüsnü E. , GÜRSOY, Şahin, KILIÇ, Recep ve ARABACI, Fazlı, 2010, “Türkiye Aleviliği Raporu “, *Bidder Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 1, sayı 1.
- BOZKURT, Fuat, 1993, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, Ankara: Tekin Yayınevi.
- BÜLBÜL, Kudret, 2009, *Zor ve Rıza Küreselleşmeler Arasında Türkiye*, İstanbul: Küre Yayınları.
- ÇALIŞLAR, İzzeddin (ed), 2010, *Dersim Raporu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAMUROĞLU, Reha, 1992, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ÇAMUROĞLU, Reha, 1994, *Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye*, İstanbul: Ant Yayınları.
- DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin, 2010, *Dede Garkın Süreğinde Cem*, Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- DIERL, Anton J. , 1991, *Anadolu Aleviliği*, çev. Fahrettin Yiğit, İstanbul: Ant Yayınları.
- DURAL, Tamaşa F. , 1995, *Aleviler ve Gazi Olayları*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ENGİN, İsmail, Engin Havva, 2004, *Alevilik*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ERK, Hasan Basri, 1954, *Tarih Boyunca Alevilik*, İstanbul: Varol Matbaası.
- EYUBOĞLU, İsmet Z. , 1991, *Sömürülen Alevilik*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- EYUBOĞLU, İsmet Z. , 1995, *Günümüzde Alevilik – Sorunları- İlkeleri- Gelişimi-*, İstanbul: Nefes Yayınları.
- GÜMÜŞOĞLU, Hasan, 2008, *İslam Mezhepleri Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- GÜNDÜZ, Şinasi, 1998, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.
- HARMANCI, Hasan, 2010, *Acının Kerameti Kerbela*, Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- KARA, Ömer, 2003, *İstanbul'daki Alevi Vakıf ve Dernekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KEÇELİ, Şakir, YALÇIN, Aziz, 1996, *Alevilik- Bektaşilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Ankara: Ardıç Yayınları.

- KIRBOĞA, Ziyaeddin, 1999, *Dini Gruplar Sosyolojisi Açısından İlk Dönem Alevi Düşüncesinin Teşekkülü*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KOYUNCU, Ömer Faruk, 1999, *Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Kökenleri*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, 2009, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik- Bektaşilik Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- KÜÇÜK, Hülya, 2003, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- MELİKOFF, Irene, 1994, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, İstanbul: Belirsiz.
- MELİKOFF, Irene, 2007, *Kırklar'ın Cem'inde*, çev. Turan Alptekin, İstanbul: Demos Yayınları.
- MELİKOFF, Irene, 2009, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, İstanbul: Demos Yayınları.
- NOYAN, Bedri, 1995, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, İstanbul: Ant ve Can Yayınları.
- OLSSON T. (ed), ÖZDALGA E. (ed), RAUDVERE C. (ed), 1999, *Alevi Kimliği*, çev. Bilge Kurt Torun, Hayati Torun, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ÖKTEM, Niyazi, 1995, *Laiklik, Din ve Alevilik Yazıları*, İstanbul: Der Yayınları.
- ÖZ, Baki, 1995, *Aleviliğin Tarihsel Konumu*, İstanbul: Der Yayınları.
- ÖZ, Baki, 1997, *Alevilik Tarihinden İzler*, İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZ, Baki, 2004, *Hız. Ali'den Mustafa Kemal'e Aleviliğin Tarihçesi*, İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, 1995, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, İstanbul: Yeni Boyut.
- Pir Sultan Abdal Kültür Derneği, 4. Olağan Genel Kurulu'na Sunulan “ Program ve İlkelerimiz “ Çalışma Taslağı, 1996.
- SEZGİN, Abdülkadir, 1996, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SOLGUN, Cafer, 2011, *Dersim Dersim*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- SUBAŞI, Necdet, 2005, *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*, Ankara: Kitabiyat.

- ŞENER, Cemal, 2007, *Arapça'nın Türkleri Araplaştırması*, İstanbul: Etik Yayınları.
- ŞENER, Cemal, 1995, *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ŞENER, Cemal, 1994, *Atatürk ve Aleviler*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ŞENER, Cemal, 1994, *Alevi Sorunu Üstüne Düşünceler*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ŞENER, Cemal, 1994, *Alevilik Üstüne Ne Dediler*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ŞENER, Cemal, İlknur, Miyase, 1995, *Kırklar Meclisi'nden Günümüze Alevi Örgütlenmesi Şariat ve Alevilik*, İstanbul: Ant Yayınları.
- ULUSOY, Selçuk, 2003, *Günümüz Alevi Örgütlenmeleri Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- UYSAL, Ali, 2002, *Alevi Örgütlenmesi Bünyesinde Cem Vakfı ve Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UZUNYAYLALI, M. Talat, *Alevi İnanışı ve Siyasal Alevilik (Alevilik Türk İslam'ı mı?)*, İstanbul: Beka Yayınları.
- ÜZÜM, İlyas, 1997, *Günümüz Aleviliği*, İstanbul: İslam A. V. Yay.
- YALÇINKAYA, Ayhan, 1994, *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve Öznenin Siyasal Belirliği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YALÇINKAYA, Ayhan, 1996, *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*, Ankara: Mülkiye Birliği Vakfı Yayınları 17.
- YALSIZUÇANLAR, Sadık, 2008, *Her Yer Kerbela*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- YAMAN, Ali, 2001, *Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YILDIZ, A. Dursun, 2002, *Öteki Alevilik*, İstanbul: Hasat Yayınları.
- YILDIZ, Sadi, 2002, *Türkiye'deki Alevilerin Din Eğitiminden Beklentileri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

YILMAZ, Hulusi, 2008, *Sosyal Değişme Sürecinde Alevilik*, Basılmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

YILMAZ, Nail, 2005, *Kentin Alevileri*, İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.

ZELYUT, Rıza, 1993, *Aleviler Ne Yapmalı?* , İstanbul: Yön Yayıncılık.

ZELYUT, Rıza, 1992, *Alevilik*, İstanbul: Yön Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

2 Temmuz 1986 tarihinde Ankara ili Beypazarı ilçesinde doğdu. İlk- orta ve lise tahsilini Beypazarı'nda tamamladı. 2005- 2009 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi ve çift anadal programıyla Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde öğrenim gördü. 2009 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı.